

Наша Ніва

П Е Р Ш А Я Б Е Л А Р У С К А Я Г А З Э Т А

Заснаваная ў 1906. Адноўленая ў 1991. Выходзіць у пятніцы

Кароль вярнуўся!

Помнік Усяславу Чарадзею.

старонка 8

Адзіны кандыдат

будзе названы ў Кіеве.

старонка 4

Уладзімер Арлоў

Два дні ў Парыжы.

старонка 18

ПАЛІТЫКА

Беларускі тупік

Сустрэча Мартынава зь Цімашэвічам у белавескай леснічоўцы і адстаўка Ёсхопчыка давалі шанец нармалізаваць адносіны з заходнімі суседзямі. Кастрычнік-2004 усё змарнаваў. Аналіз Рамана Якаўлеўскага. **Старонка 14.**

ГАСПАДАРКА

«Нафтан» і «Хімвалакно» ўпісаныя ў ланцужок «Газпрому»

«Белнафтахім» разглядае «Сібур» як стратэгічнага партнёра сваіх заводаў. **Старонка 5.**

КУЛЬТУРА

Тры жыцця Зьмітра Сасноўскага

Музыкант, майстар, калекцыянер старадаўніх інструмэнтаў, прадусар, рэжысэр, навуковец. Пры гэтым яму ўдаецца захоўваць замкнёны стыль жыцця. **Старонка 9.**

ГУТАРКА

Валянцін Тарас

«Я яшчэ памятаю той Менск, калі Беларускае радыё пачынала свае перадачы словамі: «Увага, увага. Гаворыць Менск». Менск, а ня Мінск». **Старонка 12.**

СПОРТ

Новая беларуская зорка

Тэніс вабіць грошы, палітыкаў і прыгожых дзяўчат. Беларусь даганяе Расею. **Старонка 21.**

Дык падпісайся!

Падпісны індэкс «Нашай Нівы» 63125. Падпіску прымаюць на любой пошце, а ў Менску — і на шапікі «Белсаюздруку». Цана на месяц — 3820 рублёў на поштах або 3530 рублёў на шапікі «Белсаюздруку». «Наша Ніва» — гэта 24 старонкі без чужога слова штотыдзень. Чытай сваё!

Бунт Акадэміі

37 акадэмікаў і 33 члены-карэспандэнты НАН падпісалі ліст пратэсту супраць зьмены статуту НАН. Сярод падпісантаў — тры былыя прэзыдэнты — фізікі Барысевіч і Вайтовіч (на фота), заоляг Сушчэня. Акадэмікі гатовыя адстойваць акадэмічныя традыцыі і свабоды. Але апэлююць да чалавека, які паставіў над навукоўцамі Мясьніковіча. 3 лютага, у дзень выхаду «НН», мае адбыцца Агульны сход Нацыянальнай акадэміі навук. **Старонка 17.**

Хто возьме ў рукі шыпшыну?

У Беларусі палітычны тэатар даўно стаўся «тэатрам аднаго актара». Таму ўсё вырашаць ня партыі і нават не палітэхналогіі, а маральна-валявыя якасьці аднаго або некалькіх чалавек, якія знойдуць у сабе сілы й жаданьне кінуць выклік рэжыму. Віталь Тарас пра будучую прэзыдэнцкую кампанію.

Калі чытаеш апазыцыйныя выданьні, міжволі прыходзіш да думкі, што ў Беларусі хутка адбудуцца прэзыдэнцкія выбары, і ня ў 2006-м годзе, як прадугледжана Канстытуцыяй, а, прынамсі, праз якія паўгоду. Што і казаць, выбары заўсёды былі й ёсьць вельмі папулярнай тэмай размоў — таксама як надвор'е і спорт.

А пасля выбараў ва Украіне шэрагі беларускіх палітыкаў і нават зазвычай далёкіх ад палітыкі людзей увогуле ахапіла нейкая эўфарыя. Такое ўражаньне, што праз колькі дзён на плошчу Незалежнасьці выйдучь сто тысяч чалавек і ў Беларусі пачнецца «шыпшынавая рэвалюцыя». Паміж іншага, калі ўжо шукаць паралеляў і сымбалюў у працяг «ружовай» рэвалюцыі ў Грузіі й «аранжавай» ва Украіне, дык у Беларусі гэта павінна быць ня кволая валопка (як нехта заўважыў, у прынцыпе ж, пустазелье), а шыпшына. Гэтая расьліна ня толькі прыгожая, апетая ў песьнях і легендах, але і мае шыпы ды ўпарты, жыццялюбны характар. Да таго ж, выява шыпшыны прысутнічае ў эўрапейскай геральдычнай традыцыі. Але цяпер у нас тэма гутаркі далёкая ад батанікі ды геральдыкі.

Адзін з палітычных «летуценнікаў» назваў ужо нават дату беларускай рэвалюцыі — 25 сакавіка 2005 году (а што, зьбег лічбаў выглядае прывабна з гледзішча нумэралёгіі...). А перад тым палітык надрукаваў у сваёй кнізе поўны сьпіс рэвалюцыянэраў, якія зоймуць адпаведныя высокія дзяржаўныя пасады адразу пасля перамогі. Пакуль што, праўда, гэтым сьпісам пільна зацікавілася толькі пракуратура. Для астатніх гэта засталася чымсьці нахшталт гумарыстычнай чытанкі.

Працяг на старонцы 3.

НОВЫЯ ЗАКОНЫ

Ня выканаў пляну? У турму!

Прэзыдэнт унёс у палату прадстаўнікоў папраўкі ў Крымінальны кодэкс, што дазваляць саджаць за краты кіраўнікоў прадпрыемстваў, якія не выконваюць плянаў. Яго прыняцьце проста прывядзе да далейшага росту прывісака.

Праект паправак у Крымінальны кодэкс ужо на разглядзе ў парламэнце. Згодна з ім, усе дзяржаўныя чыноўнікі — апрача прэзыдэнта, прэм'ер-міністра і ягоных намеснікаў

— будуць карацца «за незабеспячэнне дасягнення паказчыкаў, якія прагназаваліся пры аказанні дзяржаўнай падтрымкі арганізацыям ці прадпрыемствам». Пагражаць ім бу-

дзе штраф ці два гады знявольнення разам з забаронай на займаньне «пэўных пасадак».

У законапраекце ідзе гаворка толькі пра прадпрыемствы, якія дзяржава падтрым-

лівае фінансава.

— Але каго яна не падтрымлівае? Адзін атрымлівае газ па льготных тарафах. Другі карыстаецца дзяржаўнымі крэдытамі, — непакіда эканаміст Яраслаў Раманчук.

У рэальнасці ж гэта прывядзе да далейшага росту прывісака. І росту ВУП на 15%.

МБ

Хто баіцца, у таго ўваччу дваіцца

«Белорусская деловая газета» раскапала, што з 1 лютага ўведзены нормы закону, згодна з якімі ваеннаслужачым дадзена права прымяняць спэцсродкі, баявую тэхніку і зброю «па ўказанні прэзыдэнта». Гэтая норма фактычна адмяняе паняццё «злачыннага загалу», паводле якога ваеннаслужачыя могуць адмовіцца, напрыклад, ад стральбы па мірных грамадзянах.

Ранейшая рэдакцыя закону аб унутраных войсках строга абмяжоўвала прымяненне спэцсродкаў, ваеннай тэхнікі і зброі, пералічваючы канкрэтныя выпадкі, калі гэта было дапушчальна. Так, ужываць зброю ваеннаслужачыя ўнутраных войскаў маглі толькі ў васьмі выпадках, спэцсродкі — у пяці, баявую тэхніку — у пяці. Паколькі прымяненне сродкаў фізічнага ўздзеяння на грамадзян стварае рэальную пагрозу іх здароўю і жыццю, юрысты і праваахоўнікі заўсёды настойвалі на тым, каб пералік сытуацый выкарыстання гэтых сродкаў

быў закрытым і не дапускаў бы дваіцца тлумачэння ці няясных азначэнняў. Так было заўжды. Нават на выпадак вайны супрацоўнікам міліцыі і салдатам проста пашыралі пералік выпадкаў прымянення зброі, але гэты пералік усё роўна быў выразна агавораны.

Калі новая рэдакцыя Закону «Аб Унутраных войсках МУС РБ» была апублікавана, нават супрацоўнікі міліцыі адчулі шок. Пасля кожнага артыкулу, у якім агаворваліся выпадкі прымянення спэцсродкаў, баявой тэхнікі і зброі, была дадзена адна невялікая прыпіска: «і ў іншых выпадках, якія

вызначаюцца прэзыдэнтам Рэспублікі Беларусь». Пры якіх акалічнасцях і якім чынам прэзыдэнт будзе вызначаць гэтыя «іншыя выпадкі», у законе нічога не сказана. Цяпер гэтае пытанне вырашае толькі сам Аляксандар Лукашэнка, аднаасобна і без якіх бы там ні было абмежаванняў.

«Іншыя выпадкі», якія вызначаюцца прэзыдэнтам, нэўтралізуюць і артыкул 24 Закону «Аб міліцыі», якім ваеннаслужачыя ўнутраных войскаў маглі кіравацца пры ажыццяўленні імі функцый па ахове грамадзкага парадку. Гэты артыкул вядомы сярод міліцыянераў пад фармулёўкай «злачынны загал» і гаворыць: «Пры атрыманыя загалу ці ўказанні начальнікаў і службовых асоб, якія прырачаць закону, работнікі міліцыі абавязаны кіравацца законам». Іншымі словамі, калі супрацоўнікам міліцыі ці ваеннаслужачым унутраных войскаў нехта аддае загад страляць у бяззбройных грамадзян, напрыклад,

дэманстрантаў, яны павінны адмовіцца яго выконваць, паколькі загад супярэчыць закону.

Ёсць у законе і іншыя змены. Калі раней ваеннаслужачым ставілася ў абавязак «удзельнічаць у ахове грамадзкага парадку, у тым ліку пры правядзенні масавых грамадзка-палітычных, спартыўных і святочных мерапрыемстваў, робячы неабходныя захады для абароны здароўя, жыцця, гонару, годнасці, правоў, свабод і законных інтарэсаў грамадзян ад проціпраўных замахаў», то сёння — толькі «удзельнічаць у ахове грамадзкага парадку, спыненні масавых беспарадкаў і групавых парушэнняў грамадзкага парадку». Зынікла «абарона здароўя, жыцця, гонару, годнасці, правоў, свабод і законных інтарэсаў грамадзян».

Закон прымаўся на апошняй сесіі ніжняй палаты парламэнту восенню мінулага году, калі краіна была занятая абмеркаваннем вынікаў рэфэрэндуму.

Паводле «БДГ»

ШТО МЫ ПРАПУСЬЦІЛІ

Дзень балота

2 лютага — немалаважнае свята для краіны, балоты якой называюць лёгкімі Эўропы. Дзень водна-балотных угодзьяў. Адзначаецца ён з 1971 году, калі была падпісаная адпаведная канвенцыя ААН. Але наведваць самыя беларускія мясціны не рэкамендуецца: сыноптыкі прагназуюць пахаладанне да мінус 13 градусаў.

ДЗЕ ВАРТА БЫЦЬ

Пабачымся ў Вялейцы...

На спатканьне з чытачамі ў Вялейку прыедуць сьпявак Зьміцер Бартосік, паэт Андрэй Хадановіч, рэдактары «Arche» і «Нашай Нівы». Пабачымся ў пятніцу 4 лютага а 17-й калы выстаўнай залі імя Сіліванавіча (плошча Свабоды, 2). Дазвол на правядзеньне сустрэчы ў залі скасавалі, дык піройдзем у пэўнае іншае памяшканьне.

...і Глыбокім

11 лютага адбудзецца прэзэнтацыя «Нашай Нівы» і «Arche» ў Глыбокім з удзелам рэдактараў выдання і сьпевака Зьмітра Бартосіка. Сустрэкаемся ў 15.45 у гарадзкім парку, насупраць раённай бібліятэкі.

Паслухаць Гонтэра Граса

Менскі Гэтэ-інстытут запрашае на прэзэнтацыю зборніка сучаснай нямецкай паэзіі «Ў танцы ліхтароў». Удзел бяруць перакладчыкі: Лявон Баршчэўскі, Вольга Іпатава, Сяргей Законьнікаў, Вольга Гапеева, Альгерд Бахарэвіч. Імпрэза адбудзецца 9 лютага ў вялікай залі Дому літаратара (вул. Фрунзэ, 5). Пачатак у 18.00. Уваход вольны.

Хай адкажуць!

Просьба Рэдакцыі «Arche».

Кожны грамадзянін можа напісаць пісьмовую заяву ў арганізацыю, дзе яго правы былі парушаны, а яе кіраўніцтва павінна на працягу 30 дзён даць пісьмовы адказ. Адправіць зварот можна заказным пісьмом з паведамленьнем аб уручэнні або факсам. Не адказаць Вам ня маюць права.

Дамовы на распаўсюд часопісу «Arche» разарвалі амаль адначасова ўсе дзяржаўныя распаўсюднікі-манапалісты. Просім усіх, каго хвалюе лёс беларускамоўнага друку, накіраваць у наступныя інстанцыі лісты-запыты аб прычынах разрыву дамоваў і з просьбамі вярнуць часопіс у продаж. Зьмест можа быць прыкладна наступны:

«Я заўсёды купляў часопіс «Arche-Пачатак» у кіёску «Саюздрук» на ... (кігарні «...»). Кіёскёрка (...) патлумачыла мне, што часопіс больш прадавацца ня будзе. Прашу зрабіць захады дзеля таго, каб часопіс, чытачом якога я зьяўляюся, вярнуўся ў продаж праз кіёскі і краму. Прашу таксама ў пісьмовай форме, у адпаведнасці з законам «Аб зваротах грамадзян», даслаць тлумачэнне, чаму часопіс быў выдалены з продажу».

Рэдакцыя спадзяецца, што такія лісты могуць паспрыяць адмене дыскрымінацыйных рашэнняў, бо менавіта так сталася ў выпадку зь некаторымі рэгіянальнымі выданнямі.

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь
Пр.Машэрава, 11, 220004, Менск
Т.: 223-92-31, 223-34-35 (ф)
Першай намесніцы міністра Ананіч Л.С.

УП «Белсаюздрук»
вул.Валадарскага, 16, 220050, Менск
Т.: 227-19-16
Дырэктару Падгайману М.В.

УП «Менгарсаюздрук»
вул.Валадарскага, 16, 220050, Менск
Т.: 227-25-42
Намесніцы дырэктара Івінскай Т.І.

Кнігагандлёвае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Белкніга»
вул.Чыгуначная, 27а, 220089, Менск
Т.: 222-89-45
Генэральнаму дырэктару Пілецкаму В.П.

Грамніцы

Хто возьме ў рукі шыпшыну

Працяг са старонкі 1.

Засталося толькі знайсці нацыянальнага сьвядомага харызматычнага лідэра, вакол якога згодны згуртавацца партыі й шырокія народныя масы. Іронія туг, зрэшты, недарэчы. Насамрэч лідэры палітычных партый аднойчы даказалі, што яны могуць адмовіцца ад уласных амбіцый і падтрымаць адзінага кандыдата на выбарах. Чаму гэтым кандыдатам на мінулых выбарах аказаўся Ганчарык, а ня Домаш — іншае пытаньне. Крытыкаваць кагосьці пастфактам — справа лёгкая, але марная.

Тым ня менш, міжволі прыходзіць думка, што былы кіраўнік вобласці Домаш ня быў досыць выразнай альтэрнатывай былому прафсаюзнаму босу. Абодва, пры ўсёй вонкавай адрознасці, не цягнулі на ролю нацыянальнага лідэра. На такую ролю падыходзіць бы, хутчэй за ўсё, Пазыняк...

Але многія памятаюць, што, калі Пазыняк пакідаў Беларусь, дзе яму, палкам магчыма, рэальна пагражала небяспека арышту, сытуацыя ў краіне яшчэ не выглядала настолькі змрочна, як сёння. Прынамсі, гэта адбылося яшчэ да знікнення вядомых палітыкаў. У 2001 годзе магчыма ўдзелу Пазыняка ў выбарах усур'ез нават не разглядалася. Ва ўсялякім выпадку, моцнай прапагандысцкай кампаніі ў яго падтрымку не было.

Што ж адбылося цяпер? Няўжо сам Пазыняк і яго прыхільнікі раптам паверылі, што ў Беларусі ўжо ёсць ці ў найбліжэйшы час могуць узнікнуць умовы, па-першае, для бясцэпнага вяртання лідэра КХП БНФ на радзіму і, па-другое, для таго каб сабраць неабходную колькасць подпісаў за яго вылучэнне ў прэзідэнты? Няўжо поспехі ўкраінскіх палітыкаў настолькі ўразілі хрысціянскіх дэмакратаў, што яны страцілі ўсялякае пачуццё рэальнасці? А мо яны разлічваюць, што Буш-малодшы пры ідэалагічнай падтрымцы Кандалізы Райс захоча ўвайсці ў гісторыю вызваліцелем Беларусі ад тыраніі ды раптам увядзе на яе тэрыторыю акупацыйныя войскі, пад наглядом якіх і адбудуцца дэмакратычныя выбары — як у Іраку?

Калі ж гаварыць сур'езна, дык відавочна, што ініцыятыва з вылучэннем Пазыняка ў прэзідэнты можа быць выклікана якімі хочаш прычынамі, толькі не рэальным намерам палітыка балятавацца на выбарах. Бо насамрэч гэта азначала б найперш неабходнасць вяртання. Прытым гаворка ідзе ня столькі пра фізічнае вяртаньне, колькі пра... віртуальнае. Пра вяртаньне ў мэдыйную прастору. Тое, што Пазыняк стаў пры жыцці сапраўднай легендаю беларускага нацыянальна-вызваленчага руху (мне ўжо даводзілася пра гэта пісаць раней), нітрохі не спрашчае задачы для яго і ягоных пры-

хільнікаў. Наадварот, трэба будзе даводзіць, што новы (добра забыты «стары»?) Пазыняк і ёсць тая самая легенда (а яна ў кожнага можа быць свая) і што ягоны вобраз адпавядае таму ідэальнаму вобразу, які склаўся вакол лідэра БНФ на пачатку 1990-х гадоў мінулага стагоддзя. Іншымі словамі, быць рэальным палітыкам — ня тое самае, што быць жыхаром нейкага ўмоўнага Алімпу, дзе жывуць адны толькі багі і героі. Ды яшчэ калі гэты «Алімп» знаходзіцца па-за межамі краіны...

Але ў Пазыняка ёсць адна вельмі важная перавага. Яе можна разглядаць і як загану, бо вядома, што чалавечыя вартасці — гэта працяг заган і наадварот. Я маю на ўвазе непахісную веру Пазыняка ў сябе, ва ўласную харызму і магчымаць перамогі. Такая ж якасць, безумоўна, была й ёсць таксама ў Лукашэнкі. Гэтай якасці не было ні ў Домаша, ні ў Ганчарыка, няма яе і ў пераважнай большасці іншых сучасных дый будучых кандыдатаў. Прынамсі, не было дагэтуль. Але не пра асабістыя якасці кандыдатаў тут гаворка. Можна знайсці станоўчыя рысы і ў Лябедзькі, і ў Мілінкевіча, і ў Коласа, і ў Парфяновіча...

Справа ў тым, што ў нармальнай грамадзка-палітычнай сытуацыі спаборніцтва паміж рознымі дэмакратычнымі палітыкамі рознага кірунку было б абсалютна нармальнай зьявай, а іх асабістыя якасці адышлі б на другі плян. Куды больш важнае значэнне мела б папулярнасць палітычных партый сярод насельніцтва, а таксама падтрымка іх з боку ўплывовых прадпрыемальніцкіх і фінансавых груп. У Беларусі, дзе палітычны тэатр даўно стаўся «тэатрам аднаго актара», усё, урэшце, вырашаць ня партыі і нават не палітэхналогіі, а маральна-валявыя якасці аднаго або некалькіх чалавек, якія знойдуць у сабе сілы й жаданьне кінуць выклік рэжыму, ра-

У Пазыняка ёсць важная перавага. Гэта непахісная вера ў сябе і перамогу. Такая ж якасць ёсць у Лукашэнкі. Але яе не было ні ў Ганчарыка, ні ў Домаша, няма яе і ў большасці абвешчаных кандыдатаў.

зумеючы, што яны ставяць пры гэтым на карту ўласнае жыццё. Ні больш і ні менш. Ня будзем хаваць, што для многіх палітыкаў кансервацыя існуючага становішча рэчаў на ўзроўні 2002-га году ў чымсьці выгадная. З аднаго боку, рэпрэсіі з боку рэжыму хоць і ўзмацняюцца — асабліва ў пэ-

АНДРЭЙ ЛЯНКЕВІЧ

рыяд выбарчых кампаній, але яны дагэтуль ня мелі настолькі татальнага характару, каб прывесці да закрыцця партый. З другога боку, тыя ж рэпрэсіі даюць магчымаць апэляваць да Захаду з мэтай атрыманьня маральнай і матэрыяльнай падтрымкі сваёй дзейнасці. Складаецца парадаксальная сытуацыя — існуючы рэжым дае партыям і іх лідэрам як бы маральную індальгенцыю на далейшае больш-менш спакойнае існаваньне. Ня трэба асабліва клапаціцца пра перамогу на выбарах — бо ўсё адно ж загадзя ясна, што дэмакратам на іх ніколі не дадуць перамагчы. Важна толькі нагадваць час ад часу пра сваё існаваньне, гаварыць аб падрыхтоўцы да выбараў, вылучаць кандыдатаў, ствараць выбарчыя кааліцыі, блёкі...

Але такому адносна бестурботнаму існаваньню, выглядае, надыходзіць канец. Рэжыму больш не патрэбны дэкарацыі ў выглядзе нават маламоцных партый, дыктатуру ўсё больш раздражняе сам факт існаваньня апазыцыі ў якім хочаш выглядзе. Што ўжо тут казаць пра незалежную прэсу. Лёгка рэжыму паграбуе ўсё больш поўнага і безумоўнага надпарадкаваньня адзіным правам, якія дыктуе адзін чалавек у дзяржаве.

Вядома, Беларусь не зьяўляецца нейкай унікальнай краінай у гэтым пляне. Можна суцяшаць сябе думкаю, што й больш жорсткія дыктатуры ў гісторыі сканчаліся паразаю.

Але трагізм сытуацыі палягае ў тым, што момант, калі чагосьці можна было дамагчыся ў Беларусі дэмакратычным шляхам, быў упушчаны. І палітыкі, якія маглі ды абавязаны былі нешта зрабіць для свабоды Беларусі, але не зрабілі гэтага праз нейкія аб'ектыўныя і суб'ектыўныя прычыны, сёння ўжо проста ня ў стане зрабіць нічога больш. У Беларусі, хочам мы таго ці не, настае іншая эпоха, якая патрабуе зусім іншых людзей — людзей, я паўтаруся, здольных сьвядома, а не за грошы й славу процістаяць дыктатуры. Такія людзі не вырошчваюцца ў інкубаторах, а тым больш на замежных сэмінарах для маладых палітыкаў. Многія з «маладых палітыкаў» за апошнія гады састарыліся, нават не заўважыўшы гэтага.

Можа быць, новыя (сапраўды новыя, а ня добра забытыя старыя) лідэры ўжо нарадзіліся ці нават жывуць сярод нас... Па-жывём — убаваем.

У Беларусі, як і ў Расеі, трэба жыць доўга.

СЬЦІСЛА

Кучму пад суд

Вярхоўная Рада Украіны на запыт дэпутата Рыгора Амельчанкі просіць генпракуратуру завесці крымінальную справу ў дачыненні да экс-прэзідэнта Леаніда Кучмы і ўзяць яго пад варту. Падарэньні: арганізацыя выкрадзеньня журналіста Рыгора Гангадзэ, хабар у асабліва буйных памерах, злоўжываньне ўладай і службовым становішчам.

Другі запыт Амельчанкі тычыўся незаконнага продажу зброі й вайскавай тэхнікі за мяжу. Паводле яго зьвестак, Украіна прадавала ракеты, здольныя несці ядравы зарад, Ірану і Кітаю насуперак міжнародным забаронам, а не ў Расею, як афіцыйна ўказвалася. Тым часам МЗС Украіны выказаўся супраць стварэньня ініцыяванае Казахстанам Рады бясьпекі СНД. У яе мелі ўвайсці

міністры замежных справаў і кіраўнікі радаў бясьпекі СНД.

Новая праца Міхаіла Падаляка

Дэпартаваны зь Беларусі журналіст стаў галоўным рэдактарам «Украінскай газэты». Тыднёвік выходзіць на 16 старонках накладам 7 тыс. асобнікаў. Па стылі вельмі падобна да таго, што Падаляк рабіў у

Беларусі. Але па-ўкраінску, а не па-расейску.

Угодкі паўстаньня

Раздачай улёткаў і фаервэркам адзначыла гадавіну антырасейскага бунту арганізацыя «Правы альянс». 1 лютага 1661 г. магільёўскія месціцы выразалі дазваньня 7-тысячна расейскага гарнізон, чым паклалі пачатак вызваленьню краіны ад

акупацыі, якая каштавала Беларусі жыцця кожнага другога жыхара.

Пэнсіі «лясным братам»

У Латвіі цяпер плянаць пэнсіі «лясным братам», якія ваявалі супраць савецкай улады ў 1940—1950-я, як удзельнікам нацыянальна-вызвольнага руху. Дабаўка да пэнсіі складзе прыкладна 100 дэляраў.

Саюз палякаў могуць зачыніць

Міністэрства палякаў Саюзу палічыла незаконным сход, які адправіў у адстаўку кіраўніка Тадэвуша Кручоўскага. Першае папярэджаньне СПБ атрымаў у траўні за парушэньне статуту арганізацыі.

AШ; korrespondent.net

Пошукі Адзінага — у рэале і Інтэрнэце

Адзінага кандыдата на прэзыдэнцкія выбары—2006 году аб'яднаная апазыцыя абячае назваць 29 траўня ў Кіеве.

На кансультацыях, што прайшлі на мінулым тыдні ў Вільні, прадстаўнікі дэмакратычных партый і NGO выпрацавалі схему вылучэння. Цяпер вядуцца перамовы з патэнцыйнымі кандыдатамі, далей пачнуць працу эксперты. На сямі рэгіянальных кангрэсах дэмакратычных сілаў у першай палове траўня будуць прымацца рашэнні

па канкрэтных кандыдатурах.

На сённяшні момант ёсць каля сямі кандыдатур. Аляксандар Дабравольскі, намеснік старшыні Аб'яднанай грамадзянскай партыі, ня раіць гадаць, якая зь іх больш імаверная: больш важна, каб кандыдат меў падтрымку грамадства і ўсіх дэмакратычных сіл.

Працэс у рамках Нарады дэмак-

ратычных сілаў не ахопіць усіх апазыцыйных кандыдатаў. Напрыклад, не ўгадняе сваіх дзеянняў з дэмакратамі Зянон Пазыняк, які заявіў аб сваім жаданні ўдзельнічаць у выбарах. Абвясчэнне Адзінага ў Кіеве, на думку Аляксандра Дабравольскага, мае сымбалічны змест: «Там зручнае месца для правядзення Кангрэсу

дэмакратычных сілаў, але ў гэтым ёсць і сымбалічнае значэнне: украінскі народ усё ж вырашыў не цярдзец, а змяніць сытуацыю да лепшага, і гэта можа натхніць беларусаў. Ёсць папыранае меркаванне, што беларускі народ самы цярдзевы. Можа, гэта і праўда, але гэта ня значыць, што ён будзе цярдзец любі ўрад».

Пакуль апазыцыя займаецца кампаніяй «у рэале», філэзаф Уладзімер Мацкевіч запрасіў усіх удзельнічаць у кампаніі ў Інтэрнэ-

це. На «Tut.by» з'явіўся «рух Уладзімера Мацкевіча». Для пачатку Мацкевіч заявіў, што мог бы перамагчы Лукашэнку ў тэледабатах. Праўда, у адрозненне ад КРДС, Уладзімер Мацкевіч гаворыць аб тым, што прэзыдэнтамі ў дыктарскіх краінах ня робяцца шляхам выбараў, і слухна заўважае, што кандыдат патрэбны за 2—3 месяцы да абвясчэння выбараў. «Калі яго абвясціць у студзені, то наўрад ці дажыве».

Вольга Мікалайчык

ВОСТРАЯ БРАМА

Сьпіраль гісторыі

СЯРГЕЙ ДУБАВЕЦ

Ня хочацца думаць пра Беларусь, заганяючы ўсе развагі пад рысу 2006 году. Пад чарговую прэзыдэнцкія выбары. Бо нішто не пасяляе ў сэрцы надзеі на цудоўнае, прычым з кожным годам усё больш цудоўнае выратаванне. Ні манатонны быт намэнклятуры, ні манатонны быт апазыцыі. Першая ўжо нават не варушыць той сваёй «здаровай часткай», якую ў ёй усё яшчэ падазраюць. А другая даўно працуе на самую сябе, свае схемы ўласнага выжывання. Зноў будуць вылучаць адзіных кандыдатаў, дакладней, адзіных дублёраў, хадзіць па кватэрах, малаліка мітынгаваць, загадзя ведаючы, што атрымаюць сваю чарговую сатысфакцыю і пасыла, стомленыя ды задаволеныя, зноў канстатуецца: яшчэ не прыйшоў час.

Не натхняюць думкі пра выбары 2006-га. Беларускі народ атрымае кучу прапагандысцкіх матэрыялаў і западзе ў яшчэ большую палітычную анэмію, бо чарговы раз НЕ атрымае адказу на сваё просььценькае пытаньне — хто, калі ня ён? Хто наш герой, які ведае, чаго ён хоча, і гатовы ісьці да канца? Беларускі народ разумее, што альтэрнатыва можа быць толькі такая — роўная ... асоба, якая возьме на сябе адказнасць за краіну, і людзі гэта ня столькі зразумоць, колькі адчуваюць. Вось ён — чалавек, які САМ пайшоў, вась наш герой, вась наша надзея, вась дзеля каго мы рушым на свой беларускі Майдан сотнямі тысяч. Супраць дыктатуры, супраць гэтых ... зь іх сталінісцкім «шармам». Але гэта мусіць быць чалавек, які пастанавіў да перамогі ісьці сам і за лобы кошт. Бо ў нас цяпер — як на рок-канцэрце, важна, заводзіць ці не заводзіць, ці

натхняе, ці ёсць энэргетыка, ці не.

«Прэзыдэнт маёй мары» — гэта адзінае крэда, якое пры ўсёй умоўнасьці сытуацыі можа перамагчы сённяшняе — «прэзыдэнт, які надаеў».

Ведаю, на жаль, што нават калі хто ў нас і акажацца ісьці на выбары, нават калі і заявіць з усёй сур'ёзнасьцю пра свае амбіцыі і калі ўсе адчуваюць у ім павевы гэтай самай энэргетыкі і патэнцыял усенароднае падтрымкі, дык зараз жа пачнуць яго заціраць. І ва ўсім гэтым будзе ня столькі глупства або подласці, колькі заканамернасьці. А дастацца гэтаму герою да народу будзе ўсімі сіламі замінаць і ўлада, і апазыцыя, якая хоча ўжо зараз па-парлямэнцку выставіць свайго трэцяга дублёра ў пятым шэрагу, крый Бог, не героя.

Таму найбольш верагодны варыянт, што будзем мы ў 2006 годзе зноў з Ганчарыкам, гэта значыць, зноў з Лукашэнкам. І таму думаць пра Беларусь на такі кароткі час ня хочацца. Хочацца зазіраць далей і дбаць пра далейшае, на даўжэйшы час запрагаць.

Ніхто нічога не ініцыюе. Усе прыладзіліся і сядзяць ціхенька — перабываюць больш-менш камфортна гэтае сваё жыццё. Апазыцыя прыладкавалася да прываднога рамяня ўлады, і цяпер, калі ёй трэба тысячу разоў аднавіцца, уваскрэснуць з руціны, каб і народ уваскрэс за ёю да актыўнага палітычнага жыцця, яна ўсё часцей вуснамі сваіх лідэраў заяўляе, ужо і зусім адкрыта, што змяняць нічога ня трэба. Пасыла такіх заяваў застаецца канстатаваць, што ў нас цяпер стабільная ня толькі ўлада, але й апазыцыя.

Стабільнасьць — такі прывабны нібыта лёзунг, насамрэч азначае сьмерць. Што не разьвіваецца, тое і не жыве.

Праўда, у нас ніколі не надрукуюць параўнальныя лічбы эканамічнага поспеху з нашымі суседзямі па СССР, якія цяпер уступілі ў аб'яднаную Эўропу. А варта было б у «Советской Беларусіі» змясьціць такія параўнальныя табліцы. Напрыклад, пра сярэднія заробкі пры тых самых цэнах у краме. У Літве 500, у Польшчы 800, у нас пастаўлена задача — 250 «у.е». Пры гэтым хай бы камэнтатар «Советской Беларусіі» напсаў, што тыя 250 пры росьце коштаў і падзеньні даляра — гэта, па сутнасьці, тыя самыя 100 баксаў, якія нам ужо калісьці абяцалі. Ці, калі ўжо працягваць пра Літву, хай бы паведамілі, колькі там будзеца жыльля і, што вельмі важна, спартовых арэнаў сусьветнае клясы, да якіх так далёка нашым постсавецкім лядовым палацам. Ці — колькі там сучасных гіпэрмаркетаў, або колькі каштуюць патрыманыя машыны. Я ўжо ня згадваю такія рэчы, як аб'ём замежных укладаньняў у эканоміку ці бязьвязавы рэжым па ўсёй Эўропе...

Гледзячы ў такія табліцы, чытач «Советской Беларусіі» міжволі задумаецца пра каштоўнасьць нашай драгой стабільнасьці. Але справа нават ня ў цэнах і гіпэрмаркетах. Бо і ў Літве з Польшчай камэнтатар «Советской Беларусіі» знойдзе што-небудзь нахштальт неагледжаных палеткаў. Самае галоўнае, што там жыцьцё — рэальнае, праўдзівае. А ў нас усё спрэс пранізанае хлуснёю. І ў гэтай «стабільнасьці» наша апазыцыя таксама, нібы ў лустэравым адбітку, паўтарае паводзіны ўлады. Пачынаючы ад сур'ёзнасьці намераў на выбарах 2006 году пры даўно засвоеным жаданьні нічога не змяняць і сканачыць тым самым моўным цынізмам, які зь

невывучальнай упартасьцю прасоўваецца ў жыцьцё.

Захлушаная з усіх бакоў Беларусь на нашых вачох становіцца тэатрам абсурду. Хто што скажа або зробіць заўтра — невядома. Як у рэмарках Эжэна Ёнэска: «Гадзіннік б'е, колькі захоча».

Апошні раз п'есу Ёнэска «Лысая сыпавачка» давалося глядзець сёлета на Новы год. А ставіў яе Беларускі гуманітарны — цяпер варта дадаць яшчэ — падпольны, закрыты Лукашэнкам Ліцэй. Ставіў у Вільні, куды ліцэйцы прыехалі на два тыдні зімовае сесіі. Гледзячы пастаноўку, жыва ўяўляўся і адчуваўся грамадзкі клімат у цяперашняй Беларусі, а яшчэ тое, што клясычную п'есу францускага абсурдыста не паставіць сёньня ніводзін менскі тэатар — з ідрэалічных меркаваньняў. Бо цяжка ўявіць сабе штосьці іншае, што так трапна распавядае пра наша жыцьцё, як гэтая старая п'еса.

Супастаўляю нядаўнія заявы кіраўнікоў Ліцэю пра тое, што яны, магчыма, настала перабяруцца ў Вільню, з выглядам Базылянскіх мураў — грамадска будынку колішняй легендарнай Віленскай Беларускай Гімназіі, якая чвэрць стагодзьдзя перад вайной плённа працавала тут для патрэбаў Беларусі. Ужо пару гадоў гэты будынак з мэмарыяльнай шыльдай выпускніцы Гімназіі Наталлі Арсеньевы стайць пусты. Я думаю, што, можа быць, гэта — задазенасьць. І знакавы беларускі змест — Ліцэй — шукае сваю форму, а знакавая беларуская форма — Базылянскіх мураў — чакае свайго зместу. Калі яны сустраюцца — адбудзецца культурны выбух.

Калі яны сустраюцца, гэта будзе падказка пра тое, што прыйшла пара адрадыць разбуранае за апошнія 10 гадоў віленскае беларускае жыцьцё. І ня толькі віленскае.

За гэтыя 10 гадоў беларускія

асяродкі па-за межамі Беларусі перажылі заняпад — тую самую адсутнасьць натхнення. Яны былі, па-першае, моцна прывязаны да настрою ў мэтраполіі, а па-другое, адчувалі поўную неадпаведнасьць таго, што робіцца ў мэтраполіі, з тым сьветам, у якім яны жывуць.

І вась цяпер, на працягу наступных гадоў, сьпіраль гісторыі, якая не зьвіваецца на бацькаўшчыне, аб'ектыўна пачне закручвацца за яе межамі.

Беларускія школы, выдавецтвы, мэдыі, якім сёньня перакрываецца кісларод на бацькаўшчыне, мусяць існаваць па-за ёю.

Урэшце, ня так важна, дзе захаваюць свой нацыянальны агмень беларусы.

Варта загадаць, што менавіта закардонныя асяродкі на мяжы 1980—1990-х гадоў несць у Беларусь і ідэю нацыянальнага станаўленьня, і газэты, і новыя структуры нацыянальна сьведомага грамадства. Гэта ўсё гаворыцца не для таго, каб прыменшыць вартасьць таго, што робіцца на бацькаўшчыне, а толькі для таго, каб запабегчы працэсу дэяржаўнай дэнацыяналізацыі ў бліжэйшыя пяць-дзесяць-дваццаць гадоў, каб ён ня стаў незваротным. Будучыня беларускай нацыі, культуры, цывілізацыі ніколі і нікім ня мусіць ставіцца пад пытаньне. Бо ад гэтага ўрэшце залежыць, ці стане Беларусь нармальнай дэмакратычнай краінай, ці прападзе ў гульбішчак крамлёўскіх марыянэтак.

Сьпіраль гісторыі, колькі яе не расьцягвай, усё адно за вітком паўторуць віток. Гэта значыць, што час можна спыніць толькі ў сваім уяўленьні паную аднятага ва ўласнага народу адчуваньня паўнаты жыцьця. Але насамрэч час ідзе. І рана ці позна пасыла западзіны і заняпаду зьяўляецца ўзгорак і ўздым.

Паводле перадачы «Вострая Брама» радыё «Свабода», скарочана

Яна мае валасы сьветлыя, як беларускі лён, 16 гадоў і папку ў КДБ, як і ўсе ліцэйсты, іх бацькі і настаўнікі. Трэба быць мужным, каб размаўляць па-беларуску. Польская «Газэта выборча» надрукавала вялікі рэпартаж пра Беларускі ліцэй. Прапануем вам яго ў скарочце.

Урок падпольнае мовы

Урок першы. Спадарыня Людміла ў дарозе з пункту В. да Б.

Найцікавішае — скласьці падпольны расклад заняткаў.

Намеснік дырэктара Лявон Баршчэўскі гладзіць сябе па лысіне. Спадарыня Людміла, якая выкладае біялёгію, мусіць пасыпець з кватэры на вуліцы В., дзе ў яе заняткі з другім курсам, да аднапакаёвай кватэры на

вуліцы Б., дзе яе чакае чацьвёрты курс. А гэта пэсьць станцыі мэтро зь перасадкай, паў-Менску.

Дзесьці ў мэтро яна разьмінецца са спадарыняй Дзінай, настаўніцай хіміі, якая вязе ў дамскай сумачцы слоік салынай кіслаты, каб паказаць другому курсу, як афарбоўваецца лякмусавая паперка. Пра больш складаныя хімічныя рэакцыі ва ўмовах канспірацыі цяжка марыць.

Мастацтва, як звычайна, на вуліцы З. Грамадзкія навукі — у аднапакаёўцы, дзе жывуць апазыцыйныя студэнты. Фізычнае выхаваньне — у парку Горкага, калі паціплее. І трэба зноў кудысьці перакінуць кампутарную клясу, каб ня трапіла ў рукі міліцыі.

Паўтара году таму ў Беларусі быў ліквідаваны адзіны ў краіне беларускамоўны ліцэй.

У ланцужку «Газпрому»

Канцэрн «Белнафтахім» распрацаваў інвэстыцыйную праграму, якая закране ўсе прадпрыемствы. Найбольшая ўвага будзе ўдзелена прадпрыемствам, якія працавалі нерэнтабельна летась. Пра гэта заявіў старшыня канцэрну Браніслаў Сівы на сустрэчы з журналістамі, што прайшла ў Нацыянальным прэс-цэнтры. «Нафтан» і «Хімвалакно» ўпісаныя ў ланцужок «Сібуру» — даччынай кампаніі «Газпрому».

У разьвіццё галіны «Белнафтахім» разлічвае ўкладзі каля \$750 млн. Перадусім інвэстыцыі будуць накіраваны ў разьвіццё ААТ «Магілёўхімвалакно», сьветлагорскае ВА «Хімвалакно», лідзкае ААТ «Лякафарба». Напрыклад, толькі на мадэрнізацыю лідзкага прадпрыемства плянуецца накіраваць у 20 разоў больш інвэстыцый, чым летась.

Будзе ўдзелена ўвага і распрацоўцы новых праектаў — будаўніцтву Чырвонаслабодзкага рудніка на «Беларуськаліі» ды ўвядзеньню новых сьвідравін на прадпрыемствах «Беларусьнафты»; на сьветлагорскім «Хімвалакне» будзе наладжана вытворчасць каўстычнае соды.

Яшчэ адзін з напрамкаў дзейнасьці ў гэтым годзе, паводле слоў Б. Сівога, — больш шчыльнае суп-

рацоўніцтва з расейскім нафтахімічным холдынгам «Сібуру», што ажыццяўляецца дзеля аптымізацыі вытворчых працэсаў на прадпрыемствах нафтахімічнае галіны. Пагадоў што «станоўчы досьвед ёсьць».

«Сібуру» апырэджвае іншых прэзідэнтаў на беларускую нафтахімію — «Ітэру», «Лукойл», «Татнафту». Яго нават не спалохалі прэзьмерныя патрабаваньні беларускага ўраду, прынятыя ў 2002 годзе на прыватызацыі галіны «Сібуру» выстаяў, і цяпер беларускі бок нават задумваецца над заключэньнем з ім дамовы, вызначыўшы яго галоўным стратэгічным партнёрам беларускіх заводаў. Тым больш што ёсьць досьвед супрацоўніцтва з «Нафтанам», даволі высокія эканамічныя паказчыкі якога, паводле слоў кіраўніка «Белнафтахіму», дасягнутыя за кошт паставак паўфабрыкатаў, выпраца-

ваных на шматлікіх магутнасьцях «Сібуру» ў Расеі.

Таму пад крышца «Сібуру» прадугледжваецца перавесці яшчэ некалькі заводаў — згаданыя вышэй магілёўскае «Хімвалакно», бабруйскае «Белшыну», а таксама Беларускага газперапрацоўчы завод. Акцыі гэтых прадпрыемстваў ніхто расейцам прадаваць «пакуль ня думае». Супраць з расейскім паліўным гігантам разглядаецца як спосаб ратаваньня заводаў, асабліва «Хімвалакна» і «Белшыны», якія адносяцца да катэгорыі праблемных.

Акцыянерная кампанія «Сібуру» (Сібірская-Ўральская) — найбуйнейшае даччынае прадпрыемства «Газпрому». «Сібуру» — гэта вэртыкальна інтэгрэваны холдынг, які спецыялізуецца на перапрацоўцы вуглявадароднай сыравіны.

ЮЛІЯ ДАРАШКЕВІЧ

БРАНІСЛАЎ СІВЫ прарочыць сваім прадпрыемствам інвэстыцыйны бум.

АГ

«Хімік» набыў бізнэсовец

Наваполацкую газэту «Хімік» набыў бізнэсовец Аляксей Шылаў. Першым крокам стала адстаўка рэдактара. Письменьніка Лявона Неўдаха зьмяніў былы рэдактар рэкламнага аддзелу Аляксандар Болдыраў.

Напрыканцы студзеня нечакана зьмяніўся галоўны рэдактар у наваполацкай гарадзкой газэты «Хімік». Ад 1995 году яе ачольваў Лявон Неўдах — сябра СБП, аўтар трох кніг прозы і паэзіі. Менавіта пры ім газэта выйшла з-пад кантролю гарвыканкаму. Працэс разьнявольеньня быў няпростым — выданьню давалася вытрымаць

некалькі судовых разбораў ды пастаянны націск уладаў.

«Хімік» — легендарная на Полаччыне газэта: яшчэ за савецкім часам яе рэдакцыя зьяўлялася асяродкам вальнадумства, у 1980-х тут працавалі пісьменьнікі Ўладзімер Арлоў і Ірына Жарнасек, у рэдакцыйных кабінэтах зьбіраліся на пасяджэньні сябры літаб'яд-

наньня «Крыніца» — Валянціна Аксак, Лявон Баршчэўскі, Іна Снарская, Сяржук Сокалаў-Воюш, Лера Сом і інш.

Новым галоўным рэдактарам стаў загадчык аддзелу рэкламы Аляксандар Болдыраў — малады хлопец, які раней ніколі не працаваў журналістам. Неўдах — цяпер намесьнік. Нумар за 28 студзеня выйшаў за подпісам Болдырава. Кадровая зьмена адбылася праз тое, што бізнэсовец Аляксей Шылаў набыў 51% статутнага фонду ТДА «Рэдакцыя газэты «Хімік» (дзеля гэтага яму прыйшлося набыць доли ў чатырох заснавальніках газэты). Шылаў — уладальнік прыватнага гандлёва-транспартнага прадпрыемства «Белміл» (крамы, таксоўкі, букмэжская кантора) дагэтуль ужо меў адно пэрыядычнае выданьне

— два гады таму ён заснаваў спартовую газэту «Over-тайм». Кажуць, што прадпрымальнік вырашыў усур'ёз заняцца мас-мэдыйным бізнэсам і плянуе сёлета з «Хіміка» зрабіць рэгіянальную газэту зь пераводам на 24 старонкі. Аднак цяжка паверыць, што газэта застанецца ранейшым выданьнем, якое сьмела крытыкавала мясцовую ўладу і друкавала апазыцыйныя матэрыялы. Прынамсі, бізнэс і перухомасьць Шылава робяцца закладнікамі ў справе незалежнасьці газэты.

Гэта ўжо другі буйны бізнэсовец Полаччыны, які шырокамаштабна заняўся мас-мэдыйнай справай. Першым быў Уладзімер Захараў, які два гады таму набыў тэлекампанію «Квант» і газэту «Інформ-плюс».

Васіль Кроква, Полацак

СЬЦІСЛА

Беларусы набываюць расейскія радовішчы

Беларусь распрацавала новую стратэгію здабычы нафты ў Расеі. Замест таго каб весці цяжкія перамовы пра набыцьцё ў Расеі нафтавых радовішчаў, беларускі бок будзе набываць на ўсходзе невялікія нафтавыя кампаніі. Так, зарэгістраваная ў Беларусі кампанія «Юкола» ўжо набыла ліцэнзійныя ўчасткі ў Саратаўскай вобласці ды пампе каля 15 тыс. тон нафты ў месяц.

«Жданы» калоціць

Рынак «Ждановічы» атрымаў статус гандлёвага цэнтру. У выніку каля 1000 прадпрымальнікаў, якія працавалі на рынку няпоўны месяц, ня змогуд займацца бізнэсам: іх пазбавілі падатковых ільгот. Ня выключанае правядзеньне страйку.

Новая банкнота

Сёлета Нацыянальны банк увядзе новую купюру — 100 тысяч рублёў. Якая на ёй будзе выява — пакуль што сакрэт. Хутчэй за ўсё, чарговы архітэктурны цуд Беларусі. 100-тысячная паперка будзе мець найвышэйшую ступень абароны ад фальшаваньня.

Бліжэй не знайшлося

Сьветлагорскі цэлолёзнакардонны камбінат будзе набываць сыравіну ў Ліване. Кампанія «Indevko» будзе штомесяць пастаўляць у Беларусь каля 300 тон лофтынгу — адмысловай паперы, якую выкарыстоўваюць для вытворчасці кардону.

«Мілавіца» і «Гарызонт» — здабытак краіны

Журы Нацыянальнага конкурсу «Брэнд году-2004» прызнала брэнд «Гарызонт», «Атлянты», «Мілавіца», «Віцязь» і «МАЗ» здабыткам краіны, бо менавіта гэтыя маркі годна рэпрэзэнтуюць Беларусь па-за яе межамі, фармууючы яе імідж. Таксама былі вызначаны самыя вядомыя ў краіне брэндзі. Пераможцамі сталі «Белвэст», «Conte», «Анега», «Савушкаў прадукт», «Матыяс», «Топ», «Гоша», «Слодыч», «Дарыда», «Крышталь», «Пінскдрэў», «Беліта».

Пінск бастуе

1 лютага забаставалі прадпрымальнікі пінскага Цэнтральнага рынку і кірмашу

«Зорны». Гандляры пратэстуюць супраць увядзеньня падатку на дабаўленую вартасць у дачыньні да тавараў, увезеных з Расеі.

«Захад-Транснафтапрадукт» аддалі Расеі

Гомельскі аблвыканкам выдаў гомельскім нафтаправодам новае пасьведчаньне аб рэгістрацыі. У якасьці кампэнсацыі беларускі бок павысіў тарыфы на пампаваньне на 53,4%, што прынясе бюджэту \$4,5 млн у год. Скончылася спрэчка, якая ўзьнікла пасля таго, як у траўні 2000 г. Вышэйшы гаспадарчы суд прызнаў несапраўднымі дакумэнты «Захад-Транснафтапрадукт» аб расейскай уласнасьці на прадпрыемства.

АК; АФН, БелаПАН, svaboda.org

КУРСЫ ВАЛЮТ

на 3 лютага:
1 амэрыканскі даляр — 2 171 рубель
1 эўра — 2 838,26
1 латвійскі лат — 4 077,38
1 літоўскі літ — 821,97
1 польскі злоты — 697,73
1 расейскі рубель — 77,63
1 украінская грыўна — 409,11

Паводле Нацбанку

Топ-10 падаткаплатнікаў Беларусі

За апошнія паўтоду ў сьпісе найбуйнейшых падаткаплатнікаў краіны не адбылося вялікіх зьменаў.

З 6-га на 5-е месца перамясьцілася РУП «Менск-Крышталь», павялічыўшы сваю долю ў агульнай суме падаткаў краіны да 1,37%. Алягольны лідэр пацясьніў на адну пазыцыю галоўнага мэталіста — РУП «БМЗ», уклад якога ў дзяржкапілку скараціўся з 1,47% па выніках першага паўгодзьдзя 2004 году да 1,18%. Першыя 10 прадпрыемстваў даюць 17,37% усіх падатковых паступленьняў (паўтоду назад было 17,84%).

У першай сотні падаткаплатнікаў краіны 20 прадпрыемстваў належаць да нафтавага сэктару. Яны прыносяць 11% падаткаў.

Важную ролю для бюджэту адыгрываюць шэсьць абласных энэргетычных прадпрыемстваў. Іх доля — 3,34% усіх падаткаў.

Танны аляголь таксама важны для напаўненьня бюджэту. У сотні найбуйнейшых падаткаплатчыкаў краіны знаходзіцца 15 прадстаўнікоў алягольнай галіны. Іх доля — 4,33%, што ў суме больш, чым дае найбуйнейшы падаткаплатчык краіны ААТ «МНПЗ» і

ўся энэргетыка.

Побач зь лікэра-гарэлачнымі і піўнымі заводамі — машынабудаўнічыя прадпрыемствы. Яны адыгрываюць важную ролю на рынку працы, тым ня менш з пункту гледжаньня напаўненьня бюджэту яны разам (12 прадпрыемстваў у першай сотні) даюць 3,2% — нашмат менш, чым алягольная галіна.

У топ-100 падаткаплатчыкаў краіны першага паўгодзьдзя 2004 году да 1,18%. Першыя 10 прадпрыемстваў даюць 17,37% усіх падатковых паступленьняў (паўтоду назад было 17,84%).

На 61-м месцы знаходзіцца адно з самых пасьпяховых прыватных прадпрыемстваў — СП ЗАТ «Мілавіца», на 63-м — СП ТАА «Санта-Брэмар», на 88-м — ААТ «Камунарка». Замежны капітал, выпесьнены дзяржінвэстыцыямі і бюракратыяй, адыгрывае вельмі нязначную ролю ў напаўненьні бюджэту. Сярод найбуйнейшых падаткаплатчыкаў краіны няма ніводнага даччынага прадпрыемства 500 найбуйнейшых сусьветных ТНК.

Паводле Міністэрства па падатках і зборах, «Белорусской газэты»

Урок падпольнае мовы

Працяг са старонкі 4.

У Гуманітарным ліцэі імя Якуба Коласа ўсё было па-беларуску, нават фізычнае выхаванне. Ліцэй дзейнічаў 13 гадоў. Пасля яго ліквідацыі вучняў спрабавалі раскідаць па іншых школах. Большасць адмовілася і працягвае хадзіць у нелегальны падпольны ліцэй.

Урок лёгкі. Ці можна арыштаваць літару «і»

На мінулыя вакацыі ніхто нікуды не паехаў, дзеці пільнавалі Ліцэй на вул. Кірава. Бацькі пільнавалі, каб іх дзяцей не пакрыўдзілі.

Прышло 300 бацькоў, смяяліся: маўляў, стаяць, як 300 спарганцаў. Яны сабралі 10 тысяч подпісаў, але ніхто з чыноўнікаў не захачеў іх узяць. Дзеці сьпявалі ліцэйскія песні, пісалі на ходніках, што любяць ліцэй. Міліцыя не дала рады, прыслалі АМОН.

Міліцыянты і нават тыя страшныя амапаўцы не разумелі:

— Ды што вам трэба?

— А на якой мове вучаць у Францыі? — пытаўся бацькі.

— Па-француску, ясна.

— Ну а мы ў Беларусі хочам па-беларуску. Зрабілі з нас нацыянальную меншасць, загналі ў рэзэрвацыю, але мы ніколі ня станем расейцамі.

Міліцыянты з аднаго аддзялення прасілі, каб дзеці-пікетары перайшлі на іншы бок вуліцы — там ужо тэрыторыя іншага пастарунку. Бо што ім было рабіць з дзіцем, якое ходзіць па Менску з вялікай літарай «і» на саколцы? Або з надпісам па-беларуску «Я люблю Ліцэй»? Арыштоўваць?

Урок геаграфіі. Краты на вокнах

Шматпавярховік на вуліцы В. Я кажу ў дамафон «свае». Дзядурны разглядае мяне праз вочка. Скрыгочуць замкі.

Раніцай ліцэісты збіраюцца перад пад'ездам і разам уваходзяць у «сталінскі» дом. На перапынку яны не выходзяць. Як мага менш тупату, трукату сталёвымі дзвярыма, бо бабкі з трэцяга паверху даносяць у міліцыю.

Тры пакойчыкі: у першым геаграфія, у другім матэматыка, у трэцім біялогія. У невяліччай кухні (адначасова настаўніцкая, кабінэт дырэктара, сталоўка, бібліятэка і спальня настаўніка матэматыкі, які прыяжджае з Магілёва) маладая германістка праводзіць індывідуальныя заняткі па нямецкай мове.

Спадарыня Дзіна чакае ўроку. Яна не баіцца выкладаць у падполлі.

— Тут я толькі выкладаю хімію, а ў Акадэміі навук даследавала радыяактыўнасць чарнобыльскай зоны. Цяпер сябры з Акадэміі падкідаюць мне трохі кіслаты, рэактываў. Усе ж спачуваюць нам! Але сапраўдныя лябараторныя па хіміі мы будзем штодзень рабіць з дзецьмі ў Вільні, куды раз на год ездзім на запрашэнне тамтэйшага ліцэю. У іх сапраўдная хімічная лябараторыя.

— І біялагічны кабінэт, — устаўляе спадарыня Людміла. — У нашым ліцэі была цудоўная біялагіч-

ная кляса, табліцы, шафа з прэпаратамі, шкiлет.

— А нельга было вынесці, калі вас высялялі?

— Дык мы вынеслі. Шкiлет таксама, але біялогія то тут, то там, ня буду ж я са шкiлетам на сьпіне ездзіць па ўсім Менску.

Я наспраўся на ўрок геаграфіі. На вокнах краты, цесна. Яна, якая мае валасы колеру беларускага льну і папку ў КДБ, расказвае пра клімат тундры. Яна заняла другое месца на нацыянальнай алімпіядзе па геаграфіі. Тады, вясной 2003, Ліцэй яшчэ быў легальны. Яна выйграла 90 тысяч рублёў, але не атрымала іх, бо, калі Міністэрства адукацыі выплачвала ўзнагароды, Ліцэй ужо ліквідавалі.

Урок дыпляматыі. Нямецкі амбасадар узлазіць на крэсла

Калі Ліцэй толькі ствараўся, ягоны цяперашні падпольны дырэктар Уладзімер Колас быў рэжысэрам, здымаў фільмы.

Ліцэй, які хутка здабыў рэпутацыю добрай, трохі элітарнай школы, пачалі называць «коласаўскім». Тады ўлады надалі ліцэю імя Якуба Коласа, каб яго назва не асацыявалася з дырэктарам Уладзімерам. Неўзабаве невядомыя нападнікі зьбілі ўладзімера Коласа, пазней ягоных сына, брата і цесця.

Першая спроба забраць будынак Ліцэю была ў 1997. Але тады ў міністэрстве яшчэ было з кім размаўляць. «Мы за вас, — казалі чыноўнікі, — але разумееце, згары ціснуць». Адна чыноўніца нават расплакалася ў кабінэце.

Шукалі кампрамісаў. Колас сышоў з пасады дырэктара, стаў

намеснікам, а дырэктар не было. Практычна нічога не змянілася, але на запыты зверху можна было адказваць, што Колас не дырэктар. Так некалькі гадоў Колас быў уласным намеснікам.

Усе ведалі, што доўга гэтая гульня не працягнецца. Ліцэй датрываў да 2003 году.

Загад пра ліквідацыю Ліцэю прайшоў праз рукі бацькі ліцэіста, тады прэс-сакратара Саўміну.

— Мне падсунулі паперы, я не заўважыў, што ў іх, — тлумачыць ён.

І верасня Ліцэй пайшоў у падполье. Сын сакратара Саўміну таксама. Калі бацьку давалося даваць тлумачэнні, ён сказаў: «Майго сына я люблю даўно, а тут працую нядаўна». Натуральна, з пасады ён зьявіўся.

Колас турбаваўся, што Лукашэнка перакрые падпольным ліцэістам дарогу да ўнівэрсытэтаў, не прызнае іх сярэдняй адукацыі. Дырэктар шукаў дапамогі ў амбасадах. Палякі абяцалі, што ў выпадку патрэбы дапамогуць, чэхі таксама, немцы правялі галасаванне. Толькі адна з 16 зямель была супраць. Коласа запрасілі ў нямецкую амбасаду ў Менску. Амбасадар узлез на крэсла, каб было больш урачыста, і абвясціў, што нямецкі ўрад прызнае сярэдняй адукацыю, атрыманую ў падпольным Ліцэі.

Грамадазнаўства. Калі вешаюць беларуса

Уводзіны ў грамадзкія навукі (аднапакаёўка апазыцыйных студэнтаў). Аляксей Крукоўскі, уціснуты ў кут, расказвае пра канфуцыянства. Ён выкладае ва ўнівэрсытэце філізофію і лёгку. На ліцэйскіх

вечарынах іграе на акардэоне.

Усе настаўнікі — выдатныя спецыялісты: прафасар, вядомы актор, найпапулярнейшы паэт, аўтары падручнікаў, былы беларускі пасол у Нямеччыне, нават знакаміты рокер.

Пасля лекцыі пра Канфуцыя ліцэісты апавядаюць мне старыя анекдоты пра беларуса:

— Вешаюць немца, паляка і беларуса. Немец памірае адразу, паляк б'ецца, але таксама памірае, а беларус вісіць гадзіну, дзень, тыдзень — і нічога. Злосны кат здымае яго з шыбеніцы: «Як гэта так?!» «Павесілі, дык і вішу. Спачатку шыя балела, а потым прызвычаўся».

Трохпакаёвую кватэру на вуліцы В. зняў Віктар, тата Кацярыны з другой клясы, якая займаецца джыў-джытсе і хоча стаць псыхологам. На арэндную плату складаюцца ўсе бацькі.

Фізычнае выхаванне. Аня танчыць жыватом

Найдаўжэйшыя валасы ў падпольным ліцэі мае Аня. Яна ніколі іх ня стрыгла. На ліцэйскім дыску Аня разам з сяброўкамі сьпявае песню «Боль»: «Розныя людзі жывуць на зямлі, / і ў кожнага думкі свае. / Некаторыя хочуць звацца людзьмі, / некаторыя, можа, і не. / Але мы маем права годна жыць, / дык чаму ж адмаюць яго? / Чую энк я сэрца свайго! / Яно баліць за мову, / яно баліць за народ, / яго той боль сьціскае, / нібы калочы дрот».

Аня пачала хадзіць на курсы танца жывата. Апошнім часам у Ліцэі пануе мода на ўсход: баявыя мастацтвы, ёга.

Мама Ані падтрымлівае занятка

дачкі, бо рух — гэта здароўе. Яна турбуецца за Аніна здароўе, бо яе дачка вельмі амбітная.

Калі Ліцэй пайшоў у падполье, бацькі знайшлі норму закону, якая дазваляе вучыцца дома. Афіцыйна кожны з ліцэістаў вучыцца экстрэнам. Штогод яны здаюць перад экзаменацыйнай камісіяй усе прадметы. Больш за дзясятка экзаменаў. Экзаменацыйная сесія экстрэністаў цягнецца месяц.

Калі пасля першай клясы Аня рыхтавалася да 15 экзаменаў, мама заклінала яе, каб яна не вучыла ўсё на дзясятку. Нават прапанавала ёй грошы за горшыя адзнакі, але Аня сядзела па начах, не дала сябе падкупіць.

— Калі хочаш ведаць, пра што думае тваё дзіця, — кажа мама Ані — паслухай, пра што яна гаворыць па тэлефоне з сяброўкай. Аня гаворыць толькі пра Ліцэй. Калісьці яна выбірае прыгожыя чаравікі, цяпер выбірае цёплыя, каб не застудзіцца, бо тады яна ня зможа хадзіць на заняткі.

Калі закрылі Ліцэй улады ціснулі, званілі бацькам дамоў: «Дзе вашае дзіця, яно ня ходзіць у школу, у вас будуць праблемы». Некаторыя зламаліся. «Калі схіліўся перад уладай, будзеш супраць дачкі», — сказала я сабе. «Ці ж яна будзе слухаць маці, якая не абараніла яе і яе ўлюбёнага Ліцэю?»

— Калісьці і я вучылася ў школе па-беларуску. Пасля загадалі вучыць па-расейску. Усю гісторыю Беларусі выкладалі ў двух сказах: «Да 17 году вы хадзілі ў здравых лапцях. Толькі Савецкі Саюз зрабіў з вас людзей».

Я вам гэта расказваю, каб вы разумелі, у чым справа з нашым Ліцэем. Каб гаварыць па-беларуску, трэба быць мужным.

Нікарагуанец-хабарнік

У Горках па абвінавачанні ў вымаганні затрыманы выкладчык Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі, грамадзянін Нікарагуа Хасэ Эрнандэс. Жонка Эрнандэса бачыць у справе палітычны падтэкст.

Падзеі разьвіваліся, нібы ў дэ-тэктыве. Студэнт, у якога выкладчык быццам патрабаваў грошай, зайшоў у выкладчыцкую і павітаўся з Эрнандэсам за руку. Выкладчык адмовіўся выставіць станоўчую адзнаку і скіраваўся ў аўдыторыю. Сьледам за ім увай-

шоў супрацоўнік правахоўных органаў і паведаміў, што на працоўным стала выкладчыка знойдзена капэрта з 20 далярамі ЗША. Грошы былі пазначаны нябачнай фарбай, сьляды якой былі знойдзены і на руцэ выкладчыка.

Жонка арыштаванага — Святлана Эрнандэс — лічыць, што гэта паклёп, і фарба на руцэ яе мужа магла застацца ад поціску рукі студэнта.

Святлана мяркуе, што ўвагу сілавых структур яе муж прыцягнуў сваёй актыўнай грамадзянс-

кай дзейнасьцю. Хасэ Эрнандэс актыўна ўдзельнічаў у працы грамадзкага к्लубу «УзГорак», які існаваў пад патранажам амэрыканскага фонду «Каўнтэрпарт Інтэрнэшнл», дзейнасьць якога нядаўна была спынена беларускімі ўладамі.

Хасэ Эрнандэс таксама кантактаваў зь мясцовымі апазыцыйнымі актывістамі. Апошнім часам Эрнандэс у прыватных размовах неадначасова выказ-

ваў заклапочанасьць згортваньнем дэмакратычных працэсаў у Беларусі, і ў прыватнасьці ў ВНУ, дзе ён працаваў, і не хацеў працягваць кантракт з Акадэміяй. Ён прыехаў у Горкі зь Нікарагуа ў 1981 годзе і паступіў у акадэмію, потым навучаўся там у аспірантуры, узяў шлюб і з 2000 году працаваў на катэдры кіраваньня.

Эдуард Брокараў, Горкі

СЬЦІСЛА

ЯКОЙ МОВАЙ ПРЫСЯГАЦЬ — выбірае малады баец. Усяго выхаднымі прысягу прынялі 10 тысячаў навабранцаў беларускага войска.

гэтай школы, якія атрымалі лішні выхадны. Зьламысьнік адшукваецца.

Накурыўся

Хаваючыся ад адміністрацыйнай школы, дзеці, дзеля таго каб пакурыць на перапынку, ідуць у сям'ю розныя завугольлі. Вучні СШ №13 так пакурылі, што спалілі хлэў на вул. Розы Люксембург.

Зьміцер Панкавец, Кастрыца

Хто как хаціт у Горадні

«Вадзіцелі робяць аб'явы на той мове, якую добра ведаюць, таму канстытуцыйныя правы жыхароў Горадні намі не парушаюцца», — адказаў начальнік Гарадзенскага тралейбуснага ўпраўленьня І. Любчыньскі на зварот актывістаў Гарадзенскага ТБМ. Разам з тым, пішацца ў лісьце, адміністрацыя ўсяляк спрыяе таму, каб надпісы, цэтлікі, дыктарскія запісы рабіліся па-беларуску. Вадзіцелі, якія не цураюцца роднай мовы, заахвочваюцца падарункамі-кнігамі.

Дырэктар аўтобусаўнага парку І. Пракопчык таксама заўважае, што шофэрам дадзена поўная інфармацыя аб назвах прыпынкаў гарадзкіх аўтобусаў на беларускай мове. Некаторыя ёю карыстаюцца. «Аднак, — піша кіраўнік, — паводле арт. 17 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь дзяржаўнымі мовамі ў нас зьяўляюцца беларуская і расейская. Кіраўніцтва парку ня мае права абавязваць кожнага кіроўцу даводзіць пасажырам інфармацыю па мікрафоне толькі на беларускай мове і, адпаведна, спаганяць з вадзіцеля за невыкананьне такіх абавязкаў». Цікава, што ў сваім адказе сп. Пракопчык і чалавек, які рыхтаваў гэты адказ (нехта Найдзен Н.А.), у словазлучэньні «расейская мова» слова «расейская» пішуць зь вялікай літары. Відаць, зь вельмі вялікай павягі.

Антон Лабовіч, Горадня

Супраць вуліцы Саламона

Каля 700 жыхароў пасёлку Кісялевічы (Бабруйскі раён), былога ваенгарадку, накіравалі на адрас уладаў і дэпутата палаты прадстаўнікоў Юр'я Кулакоўскага калектывныя звароты. Яны незадаволены тым, што галоўную вуліцу пасёлку Бабруйск-25 плянуюць назваць імя земляка, танкіста Саламона Гарэліка. Людзі кажуць пра цяжкасьці са зьменай адрасу. Яны нічога ня маюць супраць Гарэліка, акрамя крыўды, што гарадзкія ўлады зь ім не параліліся.

Надзея Лісоўская, Бабруйск

Час зьбіраць грыбы

Жыхар пасёлка Загарадны Міхаіл Ігнатвіч знайшоў у лесе цэлую сям'ю грыбоў порхавак. Яны, калі маладыя, смачныя і карысныя, а зьнікаюць пры канцы кастрычніка. Адзін грыб вырас сапраўдным волатам, дасягнуўшы ў

дыямэтры паўмэтра. Есць яго ўжо нельга, таму грыбнік перадаў цікавы экзэмпляр у дзіцячы экалагічны цэнтар.

Кадровы ператрус у Воршы

Летась у Воршы з розных прычын зьменены каля 30 кіраўнікоў буйных арганізацый ды структурных падраздзяленьняў гарвыканкаму. Пакінулі пасады намесьнікі старшыні Аляксандар Мельнікаў ды Аляксандар Калуга. Першы асуджаны за хабарніцтва, другі звольнены пасля парлямэнцкіх выбараў. Кажуць, адмовіўся падпісаць канчатковы пракаол. Тэя выбары «аджукнуліся» і на службовай кар'еры начальніка аддзелу арганізацыйна-кадравай працы гарвыканкаму Леаніда Масунова, які непасрэдна курыраваў выбарчую кампанію. Ён перайшоў на працу ў мясцовы ЗАГС. Зьмяніліся ў 2004 г. і кіраўнікі

аддзелаў унутраных спраў (у Воршы гэтая пасада надта небясьпечная, таму і начальнікі мяняюцца часта), будаўніцтва і архітэктуры, адукацыі. Начальніца апошняга Людміла Анікеева абраная ў палату прадстаўнікоў. Менавіта аршанскія выбары былі найбольш скандальныя. Першапачаткова Цэнтравыбаркам абвясціў, што тут будзе другі тур, але потым аб'явілі, што перамагла Анікеева, праўда, узяўшы толькі 50,23% галасоў. Праз гэты збой задалі добрага чосу і іншым адказным вяртыкальчыкам.

Яўген Жарнасек, Ворша

Крымінал у доме састарэлых

У Лясянянскім інтэрнаце, што пад Баранавічамі, 67-гадовы пэнсіянэр тумбачкай зьбіў 80-гадовага інваліда 1-й групы. Стары ад нанесеныя траўмаў памёр на месцы. Такія сутычкі не ў навіну мэдуспрацоўнікам дамоў

састарэлых. Вялікую частку пацыентаў такіх інтэрнатаў складаюць былыя «зэкі», якія ў больніцах паводзяць сябе, як у камэры: крадуць, высьвятляюць між сабою адносіны, нават раз-пораз пагражаюць санітарам. Пакутуюць ад гэтага звычайныя людзі.

Равяка Руслан, Баранавічы

У Горках зьніклі антывандальныя сьметніцы

З горацкіх вуліц прыбраны сьметніцы, усталяваныя ўлетку напярэдадні экалагічнага форуму. Сьметніцы былі замацаваны на мэталічным каркасе і замькаліся адмысловым замком, што нібы гарантаваў іх захаваньне. Аднак хутка мэтал дэфармаваўся, і замкі можна было адмакнуць любой шрубавой. Занепакоеныя тым, што значная частка сьметніц была пашкоджана ці скрадзена, камунальнікі забралі рэшту на вытворчую базу,

пакінуўшы забэтанаваныя каркасы.

Эдуард Брокараў, Горкі

Горад мінёраў

За чатыры дні студзеня ў Барысаве сапэры тройчы выяжджалі на «замініраваньня» аб'екты. Спачатаку «замініравалі» Дом быту. Выбухоўкі не знайшлі, а «тэрарыстам» аказаўся 13-гадовы вучань. З усяго відаць, бацькам давадзена заплаціць немалы штраф. Апроч таго, Дом быту зьбіраецца зьвярнуцца ў суд, каб «тэрарыст» аплаціў дзьве гадзіны прастаю ўстанова, калі сапэры шукалі міну. А гэта яшчэ тры мільёны рублёў. На наступны дзень аб'ектам «жартаў» нейкага месьціча сталася гарадзкая бібліятэка. Зьламысьнік пакуль ня знойдзены. Затым «замініравалі» СШ №22. Прычым, як паведамляюць у школе, голас «тэрарыста» быў відавочна не дзіцячы, а хутчэй, сталага мужчыны. Адзінымі задаволенымі ад усёй гэтай мітусьні, выглядае, сталі толькі вучні

Кароль вярнуўся!

У Беларусі конных помнікаў няма. Не дазвалялі разнастайныя акупанты. Конны помнік — ушанаваньне мужных дзяржаўцаў, ваяроў. Беларусам было дазволена мець толькі помнікі паэтам і бюсты сатрапаў. Незалежнасьць стварыла попыт на конныя помнікі, пішуць **Зьміцер Дзядзенка** і **Сяргей Харэўскі**. Скульптар Алесь Шатэрнік скончыў працу над мадэллю помніка Ёсяславу Чарадзею. Скульптар Сяргей Бандарэнка мае праект коннага помніка Каліноўскаму.

Нашыя суседзі маюць свае конныя постаці: у Вільні стаіць помнік Гедыміну, у Кіеве — Багдану Хмяльніцкаму, у Санкт-Пецярбургу — Пятру I. З год таму загаварылі пра конны помнік маршалу Жукаву каля Дому афіцэраў. Але аднымі размовамі ўсё і скончылася. Цяпер у Менску ёсьць конь бязь верхніка: каля Камароўскага рынку на радасьць дзятве стаіць скульптура, зробленая Ўладзімерам Жбанавым.

Адзіная конная статуя, якая амаль стагодзьдзе прастаяла ў Беларусі, — помнік Станіславу Аўгусту Панятоўскаму аўтарства Торвальдэна. Вывезены з Варшавы, ён быў усталяваны каля палацу Паскевічаў у Гомелі. На пачатку 1920-х савецкая ўлада вярнула статую ў Варшаву.

У эўрапейскай традыцыі ад антычных часоў конныя скульптуры былі сымбаламі вечнасьці: «Але яны маглі быць і міласэрнымі, і бязлітаснымі». Скульптар Сяргей Бандарэнка называе конны помнік знакам дзяржаўнасьці: «Незалежная дзяржава павінна мець свой конны помнік, як, напрыклад, сваю Філярмонію». У Лёндане, згадвае ён, на адной вуліцы на працягу кілямэтра стаіць чатыры конныя помнікі.

Сам Бандарэнка мае два скончаныя праекты — помнікі Жукаву ды Каліноўскаму: «Такія супярэчлівыя фігуры, як адзінства й барацьба супрацьлегаласьці». Але скульптар не вырашае, каму павінен стаць помнік: гэта абмяркоўваюць гісторыкі, пісьменьнікі, журналісты, а скульптар выконвае. Конь узвышае гэтую постаць».

Беларускае мастацтва мае сваю традыцыю скульптурнай гілікі. Скульптар Міхаіл Мікешын (беларус з паходжаньня) паставіў у Кіеве помнік Багдану Хмяльніцкаму. Зьменшаная копія помніка (без людзкіх фігураў на пастамэнце)

стаяла ў Віцебску й была вывезеная ў эвакуацыю толькі ў часе Першай сусьветнай вайны. Дакладная ж мадэль помніка, дзе сярод фігураў стаяць постаці беларускіх сялян і шляхціча, і па сёньня захоўваецца ў Нацыянальным мастацкім музэі.

Міжваенная савецкая Беларусь свайго коннага помніка не займела, хаця й марыла. Аляксей Глебаў у 1936—1939 г. стварыў мадэль коннага помніка «Ў гонар вызваленьня Беларусі ад белалаякаў». Другая скульптурная група — у гонар савецкіх памежнікаў — была зьмяшанай: адзін памежнік пешы, другі конны.

Заходняя Беларусь бачыла коннымі зусім іншых герояў. У Вільні ў 1930-х адбываўся конкурс на конны помнік Міндоўгу. Выйграў яго беларус Рафал Яўхімовіч. Помнік паставіць не ўдалося, але ягоная мадэль да цяперашняга часу захоўваецца ў Нацыянальнай літоўскай галерэі.

Дзесяцігодзьдзе вядзецца размова аб конным помніку ў Менску, Полацку ці Наваградку. Сярод найбольш годных асобаў называлі Кастуся Каліноўскага, Усяслава Чарадзея ды Міндоўга. Прыкладам, на пазалетапны выставе, прысьвечанай каранацыі Міндоўга, дэманстравалася фота мадэлі помніка першаму літоўскаму князю, над якім працуе Валяр'ян Янушкевіч.

Цяпер дайшла чарга і да легендарнага полацкага князя. Паводле задумы А. Шатэрніка, Усяслаў, што ўзіраецца на Запад, мае быць пастаўлены ля Полацкае Сафіі. Побач з ім скульптар хацеў бы бачыць дадаткам яшчэ дзьве кампазыцыі, прысьвечаныя паганству (тур з залатымі рагамі) і хрысьціянству (Сьвятая Сафія).

У Полацку, багатым на помнікі, ужо ёсьць Шатэрнікавы працы: згадайма хаця б помнік заснаваль-

АРЦЕМ ГРБА

нікам гораду — крывічам. Наагул, старадаўняя крывіцкая сталіца даўно ўжо на колькасьці скульптур перасягнула ўзровень сярэдняга беларускага абласнога цэнтру: тут напамінкі й пра Скарыну, Эўфрасіньню Полацкую, Сімяона Полацкага, і пра шкаляроў Полацкай акадэміі, і пра літару «Ў». Застаўся помнік Леніну. Таму для помніка Ёсяславу месца падбіраць трэба вельмі дбайна — каб не згрушчываць разам некалькі статуяў... Прыкладам, калі ў Вільні ставілі конны помнік Гедыміну, дык ягоны макет у натуральную велічыню цэлы год (!) перамышчалі па пляцы, каб вліччкі маглі выказаць сваё меркаваньне пра найлепшае месца.

Як адзначыў у інтэрв'ю «НН» А. Шатэрнік, полацкія ўлады зычліва паставіліся да ідэі помніка Чарадзею. Кіраўнік гарвыканкаму Ўладзімер Тачыла зьвярнуўся ў Міністэрства культуры: неабходна ж абвесьціць конкурс на найлепшы праект. Аднак міністэрскія чыноўнікі адмовілі, хоць у сьнежні на зьездзе Саюзу мастакоў намесьнік міністра Ўладзімер Рылатка казаў аб правядзеньні конкурсу. «Некалькі скульптураў працуюць над падобнымі праектамі. Безліч матываў узнікае: хаця б той самы ваўкалак!.. Можна зрабіць цэлы парквы комплекс», — кажа Шатэрнік.

Яшчэ на адзін немалаважны аспект устаноўкі такога помніка зьвя-

рнуў увагу С. Харэўскі. Помнік такой асобе, як Усяслаў, ня мае быць справай толькі беларусаў. Так, у вырабе віленскага помніка Гедыміну ўдзельнічалі таксама амэрыканцы (скульптар — грамадзянін ЗША), украінцы (адтуль быў дастаўлены камень на пастамэнт), эстонцы (яны адлівалі статую), латышы. На цырымоніі адкрыцьця помніка паслы ўсіх гэтых краінаў усклалі кветкі да фігуры князя. Ня менш урачыстая цырымонія магла б адбыцца і пры адкрыцьці помніка Ёсяславу Чарадзею. Украіна й Латвія — першыя з нашых суседзяў, прыходзяць на памяць, калі згадваеш князеў лёс: яны б маглі ўзяць удзел ва ўстаноўцы помніка.

ДЫСКАГРАФІЯ

На скрыжаваньнях Эўропы

Лепшае- 2004, «West Records», 2004

Складанка айчынных поп-гітоў за мінулы год, якую зь вялікай доляй умоўнасьці можна назваць «Лепшае за год», бо яна ахоплівае зь большага толькі расейскамоўную эстраду. Песьні паліткарэктныя і немудрагелістыя. Дадзенай складанцы мог бы пасаваць назоў «Песьні Беларускай правінцы».

Узьнікае адчуваньне, што нашыя эстраднікі марна намагаюцца «касіць» пад сваіх

расейскіх калег. Някляеўскі Лабух акрэсьліў такую зьяву як рэмінісцэнцыя: пачуеш мэлёдыю, потым забудзешся на яе, а пасля яна ўспывае, як твая. Так, відаць, і здарылася зь песьняй «Я горю» Галіны Шыпковай, прызначанай сёлета лепшай беларускай сьпявачкай паводле версіі БТ. Надта ўжо гэты твор нагадвае сваёй мэлёдыяй песьню «Высоко» прадстаўніцы Расеі на «Эўравізіі-2004» Юлі Савічавай. Пасля слоў Андрэя Хлястова «Спасибо за ночь, спасибо за день» вельмі хочацца дабавіць «спасибо за сына, спасибо за дочку». Паралелі можна шукаць бясконца... На агульным шэрым узроўні вылучаецца некалькі трэкаў, зробленых сапраўды на належным узроўні. Сярод такіх — «Где-то» Волгі Плотнікавай, «Явар» дуэту «Аляксандра і Канстанцін» і «Любовь в ладонях» гурту «Новы Ерусалім».

З 17 трэкаў — тры беларускамоўныя. Прычым назва песьні «Сяброў» (выканаўца году, паводле версіі БТ) чамусьці прапісана на вок-

ладцы, як «Криниченька». Ужо згаданы «Явар» як бальзам на рану.

Прызначаецца для сталых глядачоў БТ і аматараў музычных перадачаў на Дзяржаўды. Адзнака: 3 (з 10).

Сяргей Будкін

Стомленасьць «Красак»

«Краскі». «Те, кто любит: фиолетовый альбом». (с) & (р) «Граммфон рекордс», 2004.

Чарговы альбом гурту «Краскі» ўражае невымоўным сумам, які точыцца нават зь вельмі

рухавых кампазыцыяў. Можна быць, гэта стомленасьць Аксаны Кавалеўскай ад сваёй папсовасьці, а можа, і сублімаваная туга па Беларусі. «Краскі», якія пару год таму з гонарам заўяўлялі, што яны беларусы, цяпер цалкам выциснутыя ў Расею.

Песьні «Фіялетавага альбому» па сваіх тэкстах дужа простыя: начныя дыскатэкі і каралевы ночы, непадзеленыя між дзяўчатамі хлопчыкі, чужыя абдымкі і горыч расставаньня. Нечакана ўсплыла і «блакітная» тэма (песьня «Ўцякай» пра багатыра, які шлындае па начных клобах і «строіць вочкі хлапчукам»). У музычным сэнсе альбом дэманструе стыльвага ваганьня — элементы джазу ў «Тых, хто кахае», далікатны «закос» пад «хрупчоскае рэтра» ў «Хмарах». Аксана экспэрымэнтэ з вакалам, і таму альбом з ходу можа падацца складанкай розных сьпявачак. Яўных гітоў на кружэццы няма. Досьць краўнальнай магла б стаць песьня «Хвіліна таму».

Сяргей Балахонаў

Тры жыццці Сасноўскага

Лідэр гурту «Стары Ольса» Зьміцер Сасноўскі за свае 30 гадоў пражыў як мінімум тры жыццці і мае дзясяткі іпастасяў: музыкант, майстар, калекцыянэр старадаўніх інструмэнтаў, прадусар, рэжысэр, навуковец. Пры гэтым яму ўдаецца захоўваць замкнёны стыль жыцця, прызнаўся ён **Сяргею Будкіну**.

Дзесяць год таму ён працаваў выкладчыкам фіязофіі ў Полацкім дзяржаўным універсітэце, граў на дудзе для свайго кола і меў спадзевы на навуковую кар’еру. Усё змяніў рэфэрэндум 1995 году — прыйшлі спартовая злосьць і прага адказу, адказу, адказу.

«За часамі студэнцтва ў Гомелі я ўзначальваў мясцовую «Талаку». Мы ўсе думалі, што адраджаем сваю культуру і гісторыю для свайго ж народу, прыдушанага саветамі. Народ ружовыя акулеры зьняў, прагаласавалі супраць сваёй мовы», — прыгадвае Сасноўскі. Ён кінуў выкладчыцкую працу, навуковую кар’еру, музыку і займаўся, паводле яго слоў, «абы-чым». Цяпер ён называе той час «жахлівым» і ня хоча пра яго гадваць.

Некалькі год правёў у стане пэрманэнтнай дэпрэсіі, пасля чаго абудзіўся. «Неабыякавых беларусаў больш за мільён, гэтага ня мала», — падумаў тады Сасноўскі ды зноў заняўся навукай. Ён набыў другую вышэйшую адукацыю і стажавалася ў Мадрыдскім універсітэце. Пасля сабраў гурт, які назваў у гонар ручая на Магілёўшчыне — «Стары Ольса», — ушчыльную заняўся аднаўленьнем і майстраваннем інструмэнтаў.

Свайго настаўніка — латыскага рэстаўратара Донатса Вуцыса, у сям’і якога жыў, — прыгадвае з цеплынёй: «Пан Вуцыс быў заможным чалаве-

кам, меў свой хутар і вялікую гаспадарку. Цэлы дзень мы працавалі на ягонай гаспадарцы, а потым ужо засядалі ў майстэрні. Мяне ўразіла, што ягоныя мэтады ў вырабленні інструмэнтаў цалкам адпавядалі сярэднявечным».

Сасноўскі мае зь дзясяткаў розных іпастасяў: музыкант, майстар, калекцыянэр старадаўніх інструмэнтаў, прадусар (акрамя «Ольсы» займаецца малымі гуртамі свайго ўлюбёнага кірунку), рэжысэр (зьняў тры кліпы), навуковец (аўтар 13 навуковых артыкулаў) ды яшчэ кіраўнік Інфармацыйнага цэнтру ЗБС «Бацькаўшчына». Некалі ён паспрабаваў сябе ў арганізацыі рок-канцэртаў «N.R.M.», «Нэйра Дзюбэлю» і «ТТ-34» у розных гарадах Беларусі, пасля чаго прыйшоў да высновы, што шоў-бізнэсу ў нас няма.

Бывае, што прыходзіцца выбіраць між сваімі зацікаўленасцямі. Так, Сасноўскі колькі год таму кінуў асыпірантуру: «Даследчыцкай працай займацца цікава, але з усімі рэпэзіямі ды іншымі фармальнасцямі — немагчыма, тым больш што з гуртам стала нешта ўдавацца».

Свой стыль жыцця характарызуе як замкнёны. У вольны час слухае разнастайную музыку — ад джазу да цяжкага року, глядзіць фільмы Таркоўскага і чытае гістарычныя працы. Кажэ так: «Калі ты займаешся рэканструкцыяй мінулага, адпаведна — рэканструюеш буду-

АНДРЭЙ ЛІТВИН

ЗЬМІЦЕР САСНОЎСКІ (у цэнтры) ня толькі мастацкі кіраўнік «Старога Ольсы», але і мастак па касцюмах.

чыню. Гісторыя і фантастыка вельмі песна звязаны». Пры ўсім гэтым значае, што нарадзіўся ў свой час.

Вам даводзілася сустрэцца чалавека, які імпатна гарыць ідэямі і плянамі? Сасноўскі — такіх. «Столькі працы яшчэ! Архіў ВКЛ яшчэ ніхто не перабіраў з гледзішча музычнай гісторыі. Чытаю ў летапісе: войскі ВКЛ, напрыклад, штурмавалі Пскоў пад іграньне дудаў... У нас адсутнічае сыстэматычная гісторыя беларускай музыкі, бо даследчыкі лічылі, што музыка, не запісаная нотамі, не зьяўляецца прафэсійнай. Яны адмятаюць такую зьяву, як музыка т.зв. «беларускіх скамарохаў» — гэта ня блазны, што былі ў Масковіі, а прафэсійныя музыкі, якія проста не запісалі музыкі нотамі». Сасноўскі хоча сыстэматызаваць гісторыю музыкі ад самага пачатку (які сягае ў першае тысячагодзьдзе да н.э., калі зьявілася касцыяная флейта) да нашых дзён.

У сучасную музыку робіць унёсак «Стары Ольса». Шэсьць

альбомаў і дзясяткі канцэртаў на год. Нядаўна група вярнулася з Італіі, дзе гасьцівала і давала канцэрты па запрашэньні арганізацыі «Сардынія—Беларусь», якая апякуецца беларускімі дзеткамі, што адпачываюць у гэтай краіне. Беларусы вандравалі па востраве Сардынія, наведалі Рым, Ватыкан, Пізу, Флярэнцыю і далі пэсьць канцэртаў. Адзьянілі матэрыял для кампазыцыі «Сальтарэла» са свайго рэпэртуару — папулярнага эўрапейскага сярэднявечнага танцу, напісанага якраз у Італіі ў XIV—XV стагодзьдзях. Здымкі праходзілі на скалах і ўзьбярэжжы Міжземнага мора, у манастыры Сан-Маўра, на дахах старых дамоў Кальяры.

На канцэртах «Ольсу» мясцовыя слухачы прымалі зь цікавасьцю, але «беларускія народныя сьпелы ў нашым выкананьні яны прымалі куды цяплей, чым інструмэнтальныя творы», — распавядае Сасноўскі. «Стары Ольса» празь некалькі месяцаў ізноў паедзе ў гэтую краіну — цяпер у яе паўночную частку.

ДЫСКАГРАФІЯ

Патрыятчынае выхаваньне

«Стары Ольса», «Скарбы літвінаў». CD-1: «Сярэднявечча», CD-2: «Рэнэсанс», «БМА-груп», 2004

«Мы зрабілі першы навукова абгрунтаваны альбом», — ганарыцца Сасноўскі. На дысках прэзэнтаваны творы «залагога веку» беларускай культуры, які скончыўся войнамі ў сярэдзіне XVII ст. Барока з трыма жажлівымі войнамі і заняпадам старабеларускай мовы «Старога Ольсу» ўжо не цікавіць.

На першым дыску па экспрэсіі вылучаецца песьня «Літвін», прэсьвечаная пераможным бітвам войска ВКЛ.

На другім дыску прадстаўлена беларуская прыдворная камэрная музыка, жаўнерскія сьпелы. У дадатку — у рытмы старадаўняй «Platerspiel» ушпелена тэма з «Deer Purple».

Ацэнка: абуджае патрыятчыныя пахуці. **СБ**

ДЗЕ ВАРТА БЫЦЬ

11 лютага ў клубе «Рэактар» адбудзецца «Сярэднявечная дыскатэка» з «Старым Ольсам». У праграме — танцы пад узоры сярэднявечнай музыкі, любімыя і новыя песьні, конкурсы. Цана 8 000 руб. (танцпляцоўка), 15 000 руб. (столік + дыск «Старога Ольсы» ў падарунак). Т: 649-08-88, 766-24-25, 400-67-74.

СЬЦІСЛА

Сотні ахвотных на Вольскага

Саліст «N.R.M.» 15 сакавіка выступіць у ЗША з канцэртаў у штаце Дэлаўэр. Спачатку амэрыканцы адмовілі сьпеваку ў візе, але выбух абурэньня ў прэсе прымусіў амэрыканскае пасольства перагледзець рашэньне. Клерк-амэрыканец у кансуляце, які разглядаў папэры ў першы раз, проста ня ведаў, хто такі Вольскі. «Ужо пры першай спробе каля трохсот чалавек з розных куткоў ЗША забранявалі білеты», — расказвае арганізатар выступу Андрэй Лабай. Зарэгістравацца на канцэрт

можна праз сайт usa.slyhap.com.

Ліка едзе на «Эўрабачаньне»

Вызначыўся беларускі прадстаўнік конкурсу «Эўрабачаньне-2005», што пройдзе ў траўні ў Кіеве. Нагадаем, што з 14 прэтэндэнтаў пры канцы сьнежня гледачы шляхам галасаваньня вызначылі трох фіналістаў — Паліну Смолаву (заняла першае месца), Наталью Тамелу ды Анжаліку Агурбах. Музычныя спэцыялісты 31 студзеня прыйшлі да высновы, што найбольш для Эўрабачаньня пасуе Анжаліка Агурбах. Для

параўнаньня, ва Ўкраіне свой прэтэндэнт вызначыцца 27 лютага. Падчас гала-канцэрту гледачы SMS-галасаваньнем будуць выбіраць з 15 фіналістаў.

Прэтэндэнт на «Вялеса»

Аб’яўлены намінацыі на прэмію «Гліняны Вялес-2004». Гэта Валянцін Акудовіч з кнігай эсэ «Разбурьць Парыж» (выдавецтва «Логвінаў»), Алена Брава са зборнікам прозы «Камэнданці час для ластавак» («Мастацкая літаратура»), Ірына Жарнасек з раманам «Будзь воля Твая» («Pro Christo»),

Барыс Пятровіч са зборнікам прозы «Шчасьце быць...» («Гэзнапрынт»), Андрэй Хадановіч з «Лістамі з-пад коўдры» («Логвінаў»).

«Спадчына Беларусі» найлепшая

Мінінфармацыі назвала найлепшыя кнігі 2004 г. Найвышэйшую ўзнагароду — дыплём імя Ф.Скарыны — атрымаў фотальбом «Спадчына Беларусі» (укладальнікі Алег Лукашэвіч і Аляксандар Аляксееў). Найлепшымі выданьнямі году названы таксама «Чырвоная кніга» («БелЭн»), «Уладзімер Мулявін. Нота лёсу»

(«Мастацкая літаратура»), «Брэсцкая крэпасць на вятрах гісторыі» (рэдакцыя часопісу «СЭЗ»). У конкурсе ўдзельнічалі 419 выданьняў з 61 выдавецтва.

Год Караткевіча

Год Караткевіча ў Віцебску адзначаюць штомесячнымі літаратурнымі сустрэчамі ў бібліятэцы імя Караткевіча (Маскоўскі праспэкт, 64). Наступная пройдзе ў сярэдзіне лютага з удзелам аўтара «НН» Франца Сіўка.

Фэліні — Нобэль для кіно

Італьянскія кінэматаграфісты зьявіліся да караля

Швэцыі з прапановай заснаваць Нобэлеўскую прэмію ў галіне кіно ды прысьвяціць яе геніяльнаму кінарэжысэру Фэдрыка Фэліні. Прэтэндэнт такі ёсьць: у 1968 г. была заснавана аналягічная прэмія ў галіне эканомікі.

Вэнэцыянскі карнавал

У Вэнэцыі да 8 лютага доўжыцца традыцыйны карнавал. Ахвотныя могуць ня толькі паглядзець на пмацілікія відовішчы, але й самі павучыцца рабіць маскі ды асвоіць італьянскія сярэднявечныя танцы.

АВ; паводле **Інтэрфакс, БелаПАН, Gazeta.pl**

У кватэры Кучмы пасяліўся Суркіс

Напярэдадні Новага году Леанід Кучма з жонкай з'ехалі з кватэры, вывезлі рэчы ды разлічылі прыслугу, паведамляе ўкраінская газета «Свобода». На іхнае месца ўжо засяліўся бацька прэзідэнта Фэдэрацыі футболу Украіны Рыгора Суркіса.

Дом на Дзесяцінай, узьвядзеныне якога ў 1996 годзе каштавала пад 18,9 млн даляраў, славіцца аздабленьем, найноўшай электронікай і дыпляматычным скандалам, які ўзьнік празь Людмілу Кучму.

Першая лэдзі была расчаравана, што на Андрэўскую царкву выходзіць глухая сьцяна размешчанай на шостым паверсе кватэры. Побач, на Дзесяцінай, 12, будавалі брытанскае пасольства. Была асьцярога, што брытанцы ўзьвядуць будынак, вышэйшы за шэсьць паверхаў, і, нават калі прасячы акно, купалаў усё роўна ня будзе відаць.

Найвышэйшая дзяржаўная ўлада вымагала ад тагачаснага мэра Кіева Леаніда Касакіўскага разарваць з брытан-

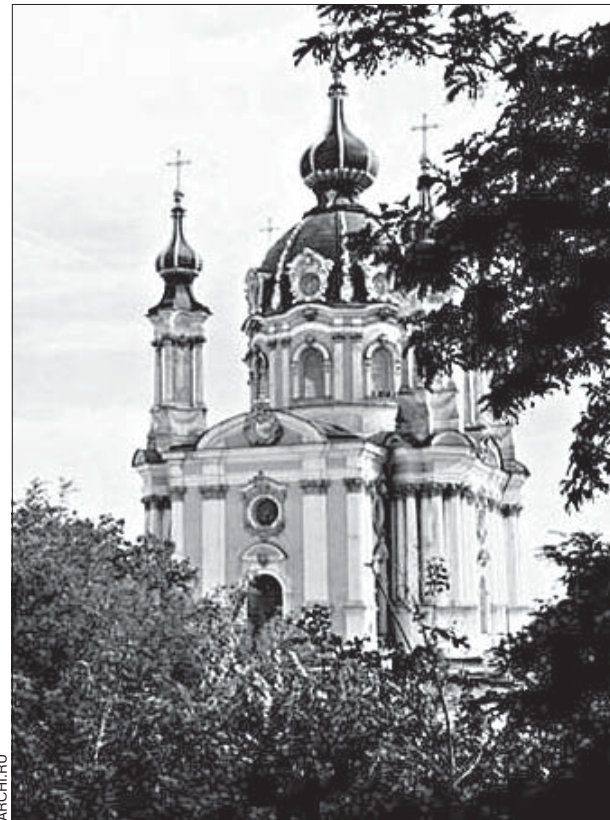
цамі кантракт на арэнду будынку, але той не пагадзіўся. Касакіўскага зьмясьцілі з пасады, і на яго месца прыйшоў Аляксандар Амелчанка. «І «раптам» у пасольскім будынку — архітэктурным помніку, які прастаяў сто год і стаяў бы яшчэ столькі ж, — падае сьцяна», — адзначае выданьне. У выніку Амелчанка атрымаў фармальную нагоду разарваць кантракт. У Кучмавай кватэры прасеклі акно зь відам на купалы. Газэта прыводзіць зьвесткі пра кошт выкананьня работ і вартасьць затрат з 18 жніўня 1996-га да 16 мая 1997-га на аб'екце па вул. Дзесяцінай, 10, шосты паверх. Добраўпарадкаваньне туалетных пакояў каштавала 62,7 тыс. даляраў, аздабленьне інтэр'ераў і вокнаў —

269 тыс. даляраў.

Цяпер сям'я Кучмы плянуе пасяліцца ў Кончы-Засьпе, дзе для іх «за дзяржаўныя грошы ў 2002 годзе быў пабудаваны дом №29». У ролі «інвэстара» гэтай маштабнай будоўлі выступіла дзяржаўнае прадпрыемства «База матэрыяльна-тэхнічнага забесьпячэньня». Выданьне сьцьвярджае, што прыблізная сума «інвэстыцый» складала звыш 1,89 млн даляраў, аднак, піша газэта, насамрэч дом для Кучмы будавалі не за грошы «Базы», а за дзяржаўныя сродкі. Пасяля таго як «База» пераказала грошы выканаўцам будаўнічых работ у Кончы-Засьпе, яе ліквідавалі. А «інвэстыцыйны праект» коштам амаль 15 млн даляраў, паводле інфармацыі «Свободы», муж і жонка Кучмы ўжо прыватызавалі.

ТС

ВАРТАЕ АХВЯРАЎ. Каб Людміла Кучма бачыла Андрэўскую царкву, спынілі пабудову брытанскага пасольства.

Рэнэсанс штучных моваў

У 1990 годзе прафэсар Аляксандар Дулічэнка, мовазнанавец з Тартускага ўнівэрсытэту, налічыў з часоў сальрэсолю 912 прыдуманых моваў. Сёньня інтэрнэт-рэстар штучных моваў (www.langmaker.com) ацэньвае іх колькасць у 1279.

На Зямлі размаўляюць на шасьці тысячах натуральных моваў, палова зь якіх мае менш за 10 тыс. носьбітаў, а аж чвэрць налічваецца сама больш адну тысяччу карыстальнікаў. Паводле ацэнак ЮНЭСКО, штогод паміраюць дзесяць моваў.

Ці азначае гэта, што мы назіраем заняпад моўнай разнастайнасьці? Глябалізацыя нясе з сабой дыктат найпапулярнейшых моў. Толькі вось яе выбар вызначаецца «моўным імперыялізмам» (як французы акрэсьліваюць сусьветнае дамінаваньне ангельскай), а ня зручнасьцю для карыстальнікаў і іх роўнасьцю: немцу лягчэй вывучыць ангельскую, чым беларусу, а беларусу — лягчэй, чым японцу.

Імпэрыялісты і ідэалісты

Гэтага недахопу пазбаўлены штучныя мовы. Найбліжэй да ідэалу наблізілася першая зь іх — сальрэсоль, распрацаваная ў 1817 годзе французам Жанам Франсуа Сюдрам. Яна грунтувалася на сямі нотах музычнай гамы, а «словы» налічвалі ад адной да чатырох нот (напрыклад, «бог» — гэта «домі-соль», а «д'ябал» — «соль-мі-до»; «соль-рэ-соль» азначае «мова»). Гэтая мова была аднолькава цяжкай для француза, ангельца ці аўстралійскага абарыгена.

На жаль, ня ў кожнага ёсьць музычны слых, таму задума Сюдра пацярпела крах, а ў 1879 годзе зьявіўся валапок (ад ангельскіх слоў) — мова, заснаваная на перапрацаванай лацінскай, нямецкай, французскай і ангельскай лексыцы і граматыцы. Стваральнік валапоку, баварскі сьвятар Шлеер, верыў, што выконвае заповяц Бога. У канцы XIX ст. — пэрыяд росквіту валапоку — ім валодалі 200 тыс. чалавек у Эўропе і Амэрыцы.

Прычымла яго папулярнасьць больш простае і лягчэйшае тварэньне доктара Эспэранта («стой, хто мае надзею»). Пад такім псеўданімам афталмоляг зь Беластоку Людвік Замэнгоф апублікаваў у 1887 годзе падручнік прыдуманай ім мовы, якой удалося зрабіцца самай папулярнай штучнай мовай у гісторыі. Сёньня колькасць тых, хто гаворыць на эспэранта, ацэньваецца ў 1,6 млн чалавек, і нават можна знайсці людзей, якія дзякуючы бацькам-эспэрантыстам гавораць на ёй з дзяцінства.

На жаль, як Замэнгоф палепшыў ідэю Шлеера, так і іншыя захацелі стварыць мову,

ТОЛКІЕН прыдумаў для «Валадара пярсцёнкаў» ня толькі краіну Міжзем'е, але і шматлікія мовы. Гэтая эльфійка размаўляе па-квэніску.

лепшую за эспэранта, у выніку чаго ўзьніклі новыя і новыя прапановы (у тым ліку іда, акцыдэнталь, навяль, нэо, інтэрлінгва і інш.).

Навамоўе супраць каалану

Эспэранта выдатна ведаў лінгвіст з Оксфарду Джон Рональд Руэл Толкіен, які ў 1932 годзе наракаў, што эспэранцкія ідыёмы ня маюць прыгажосці, уласцівай тым, што зьяўляюцца ў натуральнай мове. Тым ня менш, яго выданы ў 1954 годзе раман «Валадар пярсцёнкаў» зрабіў рэвалюцыю ў літаратуры, бо для патрэб гэтага рамана Толкіен прыдумаў ня толькі гісторыю апісанай неіснуючай краіны — Міжзем'я, але і шматлікія мовы, зь якіх самымі прыгожымі былі прызнаны квэнійская і сындарын — мовы эльфаў. Письменьнік адлюстравань нават іх эвалюцыю ў ходзе выдуманай гісторыі Міжзем'я!

Сама меней з часоў Толкіена паважаючыся аўтары фэнтэзі і навуковай фантастыкі адчуваюць сваім абавязкам выдумаць разнастайныя мовы і дыялекты. Прыкладам можа служыць хоць бы надсат — хуліганскі слэнг з «Заваднога апэльсіна» Энтані Бэрд-

жэса (1962), мяшанка англійскай, расейскай і кокні — сацыялекту лэйданскай вуліцы.

Моўныя знаходкі некаторых аўтараў аказаліся надзіва трапнымі. У рамане «1984» (1949) Джордж Оруэл апісаў «навамоўе», ці такую рэканструкцыю натуральнай мовы, якая робіць немагчымым для насельнікаў таталітарнай дзяржавы свабоднае мысьленьне. Навамоўе сапраўды расквітнела шмат у якіх мовах, і ягоныя сьляды дасюль застаюцца ў многіх мовах. Жыхары таталітарных краін, каб захаваць незалежнасьць і пазьбегнуць непрыемнасьцяў з боку ўладнага апарату, ствараюць мнагазначную, «эзопаву» мову, якую ва «Утопіі» (1984) Януш Зайдэль апісаў як «каалан».

У цыкле «Чараўнік Земнамор'я» (1969) Урсла Ле Гуін апісвала першасную, «сапраўдную» мову, на якой быў створаны сьвет. Валоданьне ёй дае магчымасьць здольнасьці, але, паколькі шмат слоў было забыта, чараўнікі трацяць багата часу на іх рэканструкцыю. У час, калі Ле Гуін пісала кнігу, амэрыканскі лінгвіст Ноам Хомскі распрацоўваў сваю тэорыю ўнівэрсальнай граматыкі, якая пастулюе, што ўсе чалавечыя мовы маюць супольныя элементы.

Фантасты і фанатыкі

Недаацэньны чалавечым штучныя мовы знайшлі прымяненьне ў кіно і на тэлебачаньні. Легендай эспэрантыстаў зьяўляецца фільм жахаў «Інкубус», зняты цалкам на мове Замэнгофа. Эспэранта выкарыстоўваецца таксама ў навукова-фантастычных стужках — сэрыяле «Чырвоны карлік» і фільме «Гатака», а ў самы апошні час — у трэцяй частцы прыгод лаўца вампіраў Блэйда «Блэйд: Тройца». Адраджэньне музычнага сальрэсолю выклікалі «Блізкія кантакты трэцяй ступені» (1977), у якіх прышэльцы спрабуюць зь яго дапамогай паразумецца зь зямлянамі.

Адна з найпапулярнейшых сёньня штучных моў была сканструйвана ў 1980-х гадах падчас здымкаў трэцяга поўнамэтражнага фільму паводле сэрыялу «Зорны шлях». Прыдумаў яе Марк Орканд, доктар мовазнаўства, у нязначнай ступені грунтоўчыся на адным з вымерлых індзейскіх дыялектаў. Гаворка, вядома ж, пра клінгонскую — мову клінгонаў, ваяўнічай расы прышэльцаў з плянэты Кронас. Сёньня клінгонскай валодаюць каля тысячы чалавек. Вызначана нават, што сярэдняму карыстальніку клінгонскай 31,5 году, ён захапіўся мовай дзякуючы сэрыялу, пражывае ў ЗША, мае ці атрымлівае вышэйшую адукацыю і працуе ў сфэры высокіх тэхналягіяў. Інтэрнэт-энцыклапэдыя «Вікіпэдыя» мае нават старонкі на гэтай мове, а яе прапагандаваньнем займаецца Інстытут клінгонскай мовы (ЗША), які выдае штоквартальнік і прызначае студэнтам-лінгвістам навуковыя стыпэндыі. Выданыя англа-клінгонскі слоўнік і размоўнік, а таксама нават «Гамлет» і «Гільгамэш» па-клінгонску!

Інтэрнаўты і філянтропы

Сёньня штучныя мовы разьвіваюцца дзякуючы Інтэрнэту. У сьцеце можна знайсці пераклад біблійнай Кнігі Быцця на мову эльфаў, паэмы на клінгонскай і мноства эспэрантыскай літаратуры. Увесь час зьяўляюцца новыя мовы, якімі іх аўтары хочучы ашчаслівіць чалавечтва, уводзячы іх ва ўжытак пры дапамозе Інэту. Рышард Антанішчак, паляк са Швэцыі, прапануе зрабіць сваё атлянга мовай ЭЗ, а канадка Соня Элен Кіса распрацавала такіпону — максымальна спрошчаную мову, якая налічвае ўсяго чатырнаццаць гукаў і 118 слоў. Такіх прапаноў сотні.

Ці можа нейкая з гэтых моў пасапартнічаць з эспэранта? Вядома, не, паколькі большасьці зь іх не ўжывае ніхто, апроч стваральнікаў. Усё адно складаецца ўражаньне, што замест кожнай памерлай натуральнай мовы зьяўляецца некалькі новых — штучных.

СП; Gazeta.pl

Пуціна панесла

Выбары ў Іраку: ніякіх ілюзій. — Дыхатамія левых. — Гуманітарная інтэрвенцыя-2. — «Аранжавыя» ў Эгіпце. — Майдан як крыніца сувэрэнітэту. — Макс Вэбэр і рэвалюцыя ва Украіне. — Аб загадках расейскай душы. — Хто такія? — Каму скардзіцца ў Самалі. Лёлік Ушкін аглядае сусветную прэсу.

Цэлы тыдзень аналітыкі БТ падшпільвалі заходніх калег, нібыта вымушаных падаваць выбары ў Іраку як трыумф дэмакратыі. Але я ніякай эўфарыі адносна Іраку не заўважыў. Найбольш аптымістычны камэнтар дала брытанская «Гардыян», працягваючы нейкага клерка ААН: «Выбары могуць змяніць лёгіку палітычнай барацьбы. Яны вызначаць, хто прайграў і хто выйграў. Тыя, хто выйграў, змогуць нешта змяніць у лепшы бок. Галоўнае, каб ім далі адпаведныя паўнамоцтвы».

Самыя нэгатыўныя ацэнкі прапанавалі левыя, для якіх выбары — «мэханізм псэўдалегітымізацыі амэрыканскіх імперскіх інтэраў». Але што цікава — на мінулым тыдні частка тых жа левых пачала хвалявацца, каб выбары не былі сарванымі. Яны баяцца, што яны, якіх даканалі актыўныя шагідаў, могуць прыпыніць гульні няхай нават у часам фармальную дэмакратыю. Гэта азначыла б канец праекту дэмакратызацыі Іраку і «ўзмацненне аўтарытарных рэжымаў у Эгіпце, Ярданіі і Саудаўскай Арабіі, дзе нават касмэтычныя рэформы лічыліся б фантастычным прарывам» («Тагесцайтунг»).

Гэта значыць, «прагрэсіўная грамадзкаясьць» відавочна мае свае пражэкты для Іраку і ўсяго сьвету. Яны цешацца з таго, што маштабы азіяцкага цунамі прымуслі заходніх палітыкаў прызнаць неабходнасьць дапамогі краінам трэцяга сьвету. Жак Шырак зрабіў супэрпадарунак антыглябалістам, якія сабраліся ў бразільскім Порту-Алегрэ, — падтрымаў іх ініцыятыву аб увардзеньні спецыяльнага падатку на банкаўскія трансфэрты. Атрыманых грошай — 8—9 мільярдаў у.а. штогод — хопіць, каб накіраваць у бедныя краіны кучу

пэрсаналу ды гуманітаркі. І гэта будзе ня проста дапамога, а фактычна, новая форма экспарту дэмакратыі, толькі мірная.

Паводле слоў Жака Маму ў францускай «Монд», новая гуманітарная інтэрвенцыя будзе нагадваць дзейнасьць сяброў арганізацыі «Дацтары бязь межаў», якія «з першых дзён сваёй місіі падтрымлівалі антыдыктатарскія лезунгі, спрабавалі абараніць насельніцтва ад гвалту, перадавалі інфармацыю журналістам, спрыялі ўздзьму грамадзянскіх ініцыятыў».

Тым часам дрымучыя жыхары трэцяга сьвету звязваюць будучыню не са змай NGO, а з палітычнай рэвалюцыяй. У «Тагесцайтунг» зьявілася цікавае інтэрвію эгіпецкага сацыяліста, чья арганізацыя, аб'яднаўшыся ў дзіўную кааліцыю з ісламістамі, змагаецца супраць спробы прэзыдэнта Хосьні Мубарака перадаць уладу свайму сыну. Інтэрвію канчаецца фразай: «Мяркую, што Эгіпэт чакае ўкраінскі варыянт рэвалюцыі». І да берагоў Нілу дакацілася слава аб справах Юшчанкі і Цімашэнкі.

Сама Цімашэнка на мінулым тыдні была назначана в.а. прэм'ера. Сярод шматлікіх камэнтароў — чаму ўсё ж ёй, а ня Кінаху і Парашэнку аддалі Кабмін — мне падаўся цікавым наступны: «Цімашэнка — гераіня Майдану, які сёньня стаў сымбалам народнага прадстаўніцтва ў сьвядомасьці Юшчанкі» («Дзеркало тижня»).

Выходзіць, што мітынг на Майдане робіцца самым легітымным інстытутам украінскай дэмакратыі, і нават крыніцай народнага сувэрэнітэту.

І яшчэ: украінская прэса сёньня — люстэрка дзіўнага стану грамадства. Грамадства, якое перажывае т.зв. пострэвалюцыйны синдром. Атмасфэра рэвалюцый

ІГАР МАРЫНІЧ, сын Міхаіла Марыніча (справа) прышпіляе значку «Свабоду Марынічу» былому паслу ЗША ў Беларусі Дэнэлу Спэххарду. Яны сустрэліся ў Кіеве, на цырымоніі завяршэньня дзейнасьці грамадзкай кампаніі «Пора» — рухавіка рэвалюцыйнага Майдану.

саступае месца штодзённым банальным праблемам, і шалёныя «аранжысты» думваюць, як законсэрваваць яе ў сьвядомасьці, няхай нават шляхам рытуалу. «Украінска правда» піша: «Мы кажам, што пачынаем жыць у Новай Украіне. Калі так, дайце пачынаць усё рабіць па-новаму. Пачнем зь мізэрнага: не штурхацца ў транспарце, не паводзіць сябе па-хамску за прылаўкам і ў офісе, не шамаецца цукеркамі ў тэатры».

Як бачым, Аранжавая рэвалюцыя набывае фармат вэбэраўскай устаноўкі.

Мінулы тыдзень таксама канчаткова вызначыў: украінскім Кобленцам, цэнтрам замежнай антыаранжавай контррэвалюцыі, будзе Масква. «Коммерсант» аведмаў: «Крэмль пачаў дыпламатычную спэцаперацыю. Вось ужо некалькі дзён ад расейскіх афіцыйных асоб чуваць рашучыя рэплікі на адрас новай расейкай «восі зла». Яе ўтвараюць Грузія, Украіна і амаль далучаная да іх Малдова. [...] Крэмль распрацаваў новую стратэгію, сутнасьць якой — пагоршыць жыцьцё дзяржавам, якія правініліся, любымі сродкамі».

Дзіўна, адкуль у Расеі столькі адрэналіну: пэнсіянэры бастуюць, чачэнцы запатрабавалі дамовы, якая б задаволіла Дудаева, рубель скача — дзівіцца «Независимая газета».

Загадку актыўнасьці расейскай душы часткова прыдкрыў артыкул у той жа «НГ». Яго аўтар, аналізуючы працэс «Юкасу» і афэру з продажам яго маёмасьці, піша: «Здаецца, упершыню мы бачым ў вобразе дзяржавы і вобраз Кірылы Траякурава (пушкінскі пэрсанаж, які праз суд разарыў Дуброўскага-старэйшага), і вобраз Астапа Бэндэра».

Такім чынам, імперскія выбрыкі Масквы можна перадаць неўміручымі словамі Ільфа і Пятрова — «Астапа (прабачце, Пуціна. — Л.У.) панесла».

Вядома, нельга гаварыць пра мінулы тыдзень, не закранушы тэмы 60-й гадавіны вызваленьня Асьвенціму і Галакосту — «самага глыбокага пункту падзеньня чалавецтва», як назваў тыя падзеі Ёшка Фішэр.

У прэсе закралася шмат аспэктаў: роля Галівуду ў апапэсеньні трагедыі, ці павінны мусульмане ўшаноўваць Галакост, як захаваць памяць пра Ась-

венцім, калі не застанецца ніводнага сьведкі...

Мне здаецца, больш за ўсё для Беларусі быў бы актуальны артыкул Майкла Хандэльзатца ў ізраільскай «Гаарэц», які закрануў такі аспэкт Галакосту, як «bystanders», — паводзіны простых немцаў і палякаў, якія ведалі пра зло, але здолелі выбудаваць у душы кансэнсус з навакольным сьветам. Як піша аўтар, «гэта важна ня толькі для мінулага, але і для будучыні: ці магчыма не жадаць ведаць тое, што ведаеш».

Цікавай было прасачыць рэакцыю на гадавіну Галакосту ў прыватнай прэсе.

Нямецкая «Юнгефрайхайт» тупа спрабавала рэвізаваць Галакост, напіраючы на тое, што сіяністы не даюць людзям магчымасьці параўнаць Асьвенцім з ГУЛАГАм.

А блізкая да італьянскай «Лігі Поўначы» «Падава» забіла сваю трывогу. Падчас чарговых разбораў ў Самалі жаўнеры нейкай групы італьянскіх салдатам, пахаваным тут яшчэ ў каляніяльных часы. І скардзіцца няма куды: у Самалі як мінімум дзевяць пераходных урадаў.

СЬЦІСЛА

Сваякі Масхадава выкрадзеныя

Улады Чачэніі прызналі, што былі выкрадзеныя восем сваякоў Аслана Масхадава. Чачэнская пракуратура завяла крымінальныя справы па кожным выкраданьні. Адзіны след вядзе да службы бяспекі Чачэніі, якую ўзначальвае 29-гадовы віцэ-прэм'ер рэспублікі, Герой Расеі Рамзан Кадыраў — сын забітага летась прамаскоўскага прэзыдэнта Ахмада

Кадырава. За сястру Масхадава спрабавалі заступіцца вайскоўцы, аднак невядомыя ў камуфляжы казалі, што дзейнічаюць на загад Кадырава; адзін з афіцэраў па рацыі атрымаў пацьвярдзеньне гэтага. Прадстаўнік Масхадава Ёсман Фэрзаулі сьцьвярджае, што людзі Кадырава выкралі сваякоў Масхадава з дапамогай структур ФСБ і ГРУ. Летась генпракурор Расеі Ўладзімер Усьцінаў, выступаючы ў Дзярждуме, прапанаваў адказаць на

тэракты з захопам закладнікаў арыштамі сваякоў тэрарыстаў, нават калі тыя ні ў чым не вінаватыя. Гэтую практыку расейскія войскі актыўна выкарыстоўвалі на Каўказе ў пачатку XIX ст. Паводле слоў Фэрзаулі, пасля выкраданьняў з Масхадавым ніхто ня звязваўся і не выстаўляў ніякіх патрабаваньняў.

«Коммерсант» з пустымі старонкамі

У панядзелак расейская газета «Коммерсант»

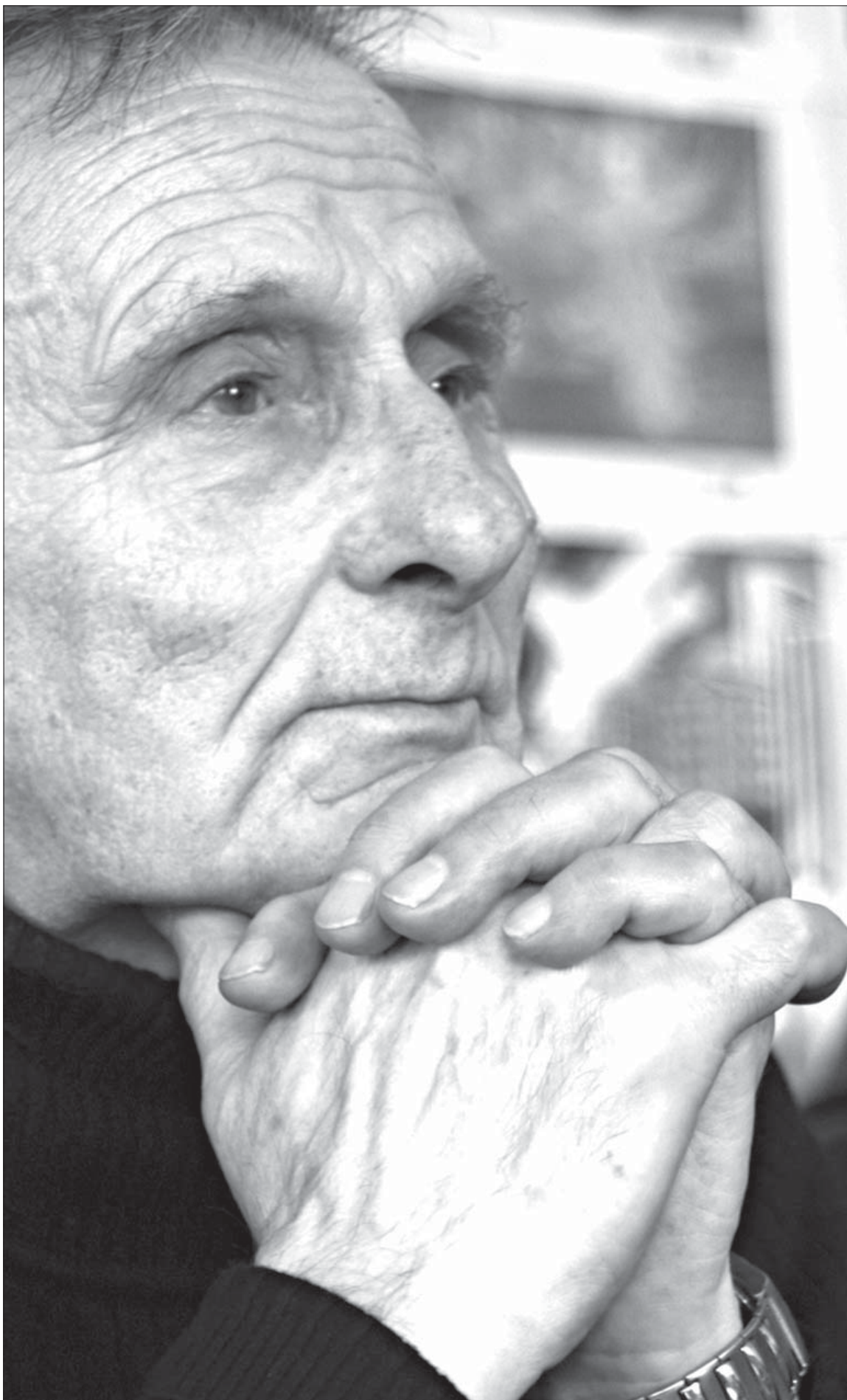
выйшла зь белымі старонкамі. Гэтак газета адрагавала на рашэньне суду спагнаць зь яе 310,5 млн рублёў (каля 11 млн даляраў) на карысьць «Альфа-банку» ў якасьці кампэнсацыі за шкоду яго рэпутацыі. Нездаволенасьць «Альфа-банку» выклікаў артыкул аб летнім «крызісе даверу» да банкаў, падчас якога да банкаматаў выстройваліся даўжэзныя чэргі. На першай старонцы газэты друкуецца здымак кіраўніка «Альфа-банку» Міхаіла Фрыдмана, які паціскае

руку Пуціну. Абвяржэньне «непраўдзівай інфармацыі» надрукаванае дагары нагамі, затое двойчы — паводле закону абвяржэньне павінна друкавацца на тым месцы, дзе быў надрукаваны артыкул (на 1-й і 7-й старонках), аднак закон не забараняе друкаваць яго ў перакуленым выглядзе. «Коммерсант» — адно зь нешматлікіх расейскіх выданьняў, для якога такі штраф не азначае аўтаматычнага закрыцьця. Каб выплаціць кампэнсацыю,

«Коммерсанту» давалося ўзяць банкаўскі крэдыт на тры месяцы. Кіраўніцтва выданьня будзе абскарджваць судовыя рашэньне ў міжнародных судах і ўпэўненае, што грошы раней ці пазьней будуць вернуты. Нумар з пустымі старонкамі карыстаецца павышаным попытам, давалося нават друкаваць дадатковы наклад. «Коммерсант» — якасная газэта, якая стаіць у апазыцыі да пуцінскіх уладаў.

Валянцін Тарас: «Трэба»

Валянціна Тараса можна слухаць бясконца. І таму, што ён карэнны мянчук, які памятае гэты горад з Замчышчам і конскім базарам. І таму, што ён бліскучы апавядальнік, з добрым пачуццём гумару. І таму, што ягонага ўласнага лёсу хопіць не на адзін раман. І таму, урэшце, што ён вельмі мудры. Газэтны фармат ня можа даць адчуць усяго задавальнення ад слухання Тараса. Дзеля гэтага трэба прыйсці на ягоную кухню, дзе гаспадар ад душы налье госьцю добрай гарэлкі. Пасьля зачыніцца ў ягоным кабінэце зь відам на Опэру, закурыць. Каторы раз здзівіцца, наколькі ў гаспадара маладыя вочы. А пасьля слухаць, і сьмяяцца, і сумаваць. Не ўпершыню дзівячыся, колькі жыцця ў голасе апавядальніка, колькі сапраўднага акторства ў інтанацыі. І штораз шкадаваць, што за вокнамі так рана цямнее, а мне зноў не хапіла часу распытаць пра усё, што хацелася. Дай Вам Бог, спадар Валянцін, доўгага жыцця!

АНАТОЛЬ КИРІЦЬ

«НН»: Вы не адчуваеце настальгіі па часах маладосці? Прыкметах таго часу, парадках, стылі жыцця?

Валянцін Тарас: Ніякае настальгіі па чыста савецкім у мяне няма. Але, натуральна, ёсць настальгія па маладосці. Некалі расейскі паэт Кушнер сказаў: «Времена не выбирают, в них живут и умирают». Гэта так. І казаць, як некаторыя вельмі дзіўныя для мяне людзі гавораць, што «нічога там не было абсалютна, усё было чорнае, страшнае, безвыходнае», — глупства. Мы былі маладыя, у нешта верылі, пісалі, кахалі, пілі гарэлку. У нас былі свае кампаніі. Мне папэнціла ў сэнсе асяроддззя, у якім я знаходзіўся, — на маіх сяброў. Нядаўна мне патэлефанавала кабета, жонка вельмі блзкага і дарагога мне чалавека, ужо нябожчыка, — Валодзі Бойкі. Сказала, што чысыціць цяпер Валодзеў архіў, а ён быў журналіст, «лімавец»... І знайшла ў Валодзевым архіве мае вершы супраць дзядзі Сэма. Прачытала мне некаторыя радкі, і я пчыра, але незласьліва зарагатаў, як нармальны чалавек. І я не саромеючыся ў дадзеным выпадку сябе пахвалю. Мне стала сьмешна па-добраму. Як можна ўсьміхнуцца зь немаўляткі або са свайго старога здымку, калі ты бачыш сябе немаўляткам. Неяк усьміхнешся і з радасцю, і з замілаваньнем, і з нейкай горыччу. Так было — гэта мая маладосць.

Гэта быў час, калі я быў такім. Але заўсёды ў грамадстве знаходзіцца людзі, і я ўдзячны лёсу за тое, што я апынуўся сярод гэтых людзей, якія пачынаюць у свой час задумацца — у што ж яны вераць? Трэба ня толькі верыць, трэба ведаць. А вось калі пачалася гэтая праверка веры веданьнем, калі зьявіліся нейкія рэчы, якіх я ня ведаў і ня мог ведаць з розных прычынаў, то, натуральна, пачалі мяняцца і мае погляды.

Я падкрэсьліў бы, што нічога ў жыцці не прападае абсалютна дарэмна. Было і пэўнае выхаваньне, прынамсі, з боку бабулі Гэлі, якая была верніца адданая, каталічка, ніколі не хварэла ні на якія савецкія хваробы. Яна ніколі мяне ні ў чым не пераконвала, нават калі я быў хлапчуком. Яна проста была мая бабуля, яна жыла, рабіла ўчынкi. Яна меркавала аб людзях. І вось гэты чалавечы ўрок, тое, што пасяля бабуля ўва мне, — потым гэта прабілася нейкімі зьярняткамі і дапамагло мне пераадолець, як гэта ні дзіўна, догму таксама рэлігійную. Сёньня абсалютна ясна, што марксізм, асабліва ленінізм, быў рэлігіяй. Яна, як цяпер разумею, жыла паводле Сьвятога пісаньня. Не магу сказаць, што зрабіўся вернікам. Тут шмат асабістых думак, у мяне шмат пытаньняў да Бога. Сапраўдныя вернікі не задаюць пытаньняў. А я некалі проста верыў, але сталася так, што пачаў задаваць пытаньні.

Паўтара году ў партызанах

«НН»: А якога характару?

ВТ: Чаму напісана адно, а робіцца другое? І стаўленьне да вайны, і яе апісаньне. Я бачыў вайну хлоп-

чыкам. Паўтара году прабыў у акупаваным Менску, а пасьля паўтара году ў партызанах. І магу сказаць, што больш-менш дакладна і больш-менш падрабязна я гэтую вайну (на пэўным, абмежаваным участку) ведаю добра. Можна нават сказаць, дасканала. І калі потым пачаў чытаць нейкія велічна-апафэозныя карціны... Спачатку гэта сьмяшыла, потым пачало раздражняць, а потым я пачаў задумацца. Чаму так? Навошта? Дзеля чаго? І я ўбачыў, што гэта проста манаўмысленая. Для таго, каб стварыць пэўны вобраз гэтай вайны. Па-першае, прыпісаць яе ўсю, гэтую перамогу і подзьвіг народу, — сабе. Што бяз іх нічога б ня здарылася. Бяз іх народ альбо памёр бы, альбо разьбегаўся б, альбо не пайшоў бы на подзьвіг. З майго ўнутранага выкрыцьця гэтай мані потым мне вельмі лёгка было прымаць тыя факты, якія многіх людзей агаломшылі. Гэта не адразу, вядома, было адмаўленьне сацыялізму як ідэі. Мы ўсе, каго сёньня называюць пасьцідзясятнікамі, а гэта і я, і Саша Адамовіч, і Навум Кісьлік, і Мікола Крукоўскі, і ў пэўнай ступені Васіль Быкаў, хаця ён у многім пайшоў далей за нас яшчэ тады, — мы эвалюцыянавалі. Мы ад Сталіна вярнуліся да Леніна. Я нават напісаў верш, калі Сталіна вынеслі з маўзалею, — «Вяртаньне да чалавека». Сэнс у тым, што ад крыважэрнага, страшнага бога мы вярнуліся да чалавека, да Леніна. Ну а канец ілюзіям канчаткова паклала Чэхаславаччына, 1968 год.

Хоць былі яшчэ пэўныя жыццёвыя акалічнасьці, якія не давалі магчымасьці, скажам, кінучь працу. Па-першае, гэта было нязвыкла абсалютна. Мне здавалася немагчымым — як гэта можна жыць, нідзе не працуючы? А што людзі скажуць?

Я антыпатрыёт

«НН»: У акупаваным Менску можна было выжыць і застацца чалавекам? Ня мець да сябе ніякіх маральных прэтэнзій?

ВТ: Многія выжывалі, застаючыся людзьмі, што ім потым не даравалі. Я застаўся з маленькай сестрычкай, цёткай і бабуляй. Другая бабуля, бацькава маці, была габрэйка, апынулася ў гэта разам зь дэдам Міколам, бацькам. Уладкавалася на працу ў шпіталь, на кухню. Прыносіла адтуль нейкія абеды. Потым цётка рабіла тое самае. І калі немцы адступалі, цётка ўцякла зь імі, баючыся, што мала ня будзе. Напэўна, яна не памылялася. Яшчэ адзін прыклад. Быў такі таленавіты мастак Мікалай Іванавіч Гусеў. З паходжаньня расеец, але з 1920-х гадоў жыў у Беларусі. У яго была хворая жонка, яна амаль не магла хадзіць. І дзьве маленькія дачкі. Ён выжываў тым, што пісаў партрэты нямецкіх афіцэраў. Яны прыяжджалі да яго дахаты, пазіравалі. Жыў даволі нармальна, мог пракарміць сваю сям'ю. Пасьля вайны атрымаў чатыры гады. І калі я пра гэта напісаў у адным эсе, знайшоўся такі генэрал Анатоль Быкаў, які накінуўся на мяне, што я «апалягет фашыстаў, здраднікаў, мярзотнікаў, што я шкадую тых, хто праў немцам»

ЖЫЦЬ»

бязлізну, хто працаваў на нямецкіх кухнях, пісаў партрэты толькі дзеля таго, каб выжыць!» І што гэта толькі антыпатрыёт мог напісаць. Я яму адказаў тады: калі ў чалавека такое мысленне, што жанчыны, якія пралі бязлізну, мастак, які ратаваў сям'ю сваёй прафэсіяй, — нейкія страшныя дзіды, дык гэты чалавек таксама пачвара нейкая. І калі ад мяне патрабуюць такога патрыятызму, то я — антыпатрыёт. Бо не людажэр. Тут ніякай іншай размовы быць ня можа. Вядома, былі людзі, якія спрабавалі займацца бізнэсам. Гэта было вельмі цяжка. Яны адразу аказваліся ў цэнтры крымінальных групавак, і паліцаў, і немцаў. І калі такі прыватнік адкрываў нейкую сваю справу, прыходзілі бандзюгі, прыходзілі паліцаі, немцы, усе казалі: «Трэба дзяліцца».

Шыбеніцы клікалі да змаганьня

«НН»: Мяркуючы па здымках, Менск быў страшны горад. Побач з тэатральнымі афішамі стаялі шыбеніцы...

ВТ: Стаялі шыбеніцы. Але ня ўвесь час. Проста гестапа час ад часу некага вешала. Першых павешаных я ўбачыў на пачатку лістапада 1941-га там, дзе цяпер пачынаецца вуліца Коласа. Амаль насупраць Інстытуту фізкультуры. Там, дарэчы, каля інстытуту стаяў падбіты савецкі танк, які ўварваўся ў Менск 3 ліпеня 1941 году. Гэта былі нейкія акружэнцы, якія ўварваліся ў горад і з заходняга боку дайшлі да Камароўскіх разьвіл. Іх на разьвілах падбілі, і гэты танк згарэў. Немцы абгарадзілі машыну і паставілі надпіс, што «тут гераічна загінулі савецкія танкісты, якія выконвалі свой салдацкі абавязак». І насупраць гэтага танка ў лістападзе проста на слухавых павесілі траіх. Павесілі хлопца, дзяўчыну і яшчэ аднаго хлопца. Гэта было на маіх вачах. Другі раз я бачыў павешаных на Цнянскай і ў Купалаўскім сквэры. У Купалаўскім сквэры тыя дрэвы стаяць па сённяшні дзень. І мне трохі дзіўна, што там няма ніякага мэмарыяльнага знаку. Амаль усе людзі, якіх павесілі, былі камуністамі. Праўда, там і хлопчыка павесілі, амаль майго аднагодка — Валодзьку Шчарбацэвіча. Бацькі былі ў падпольлі, і ён пэўным чынам выкарыстоўваўся. Яго павешаньне і стала для мяне адным з матываў абавязкова пайсьці ў партызаны. Гэта я да таго, што моладзь ня толькі дубінкамі не запалохаеш, а наадварот, укалоціш нешта процілеглае. Калі нават шыбеніцы дыктавалі зусім іншыя ўчынкі. Ня страх, а літаральна — «Ух, я вам, гадам, дам!» Нянавісьць выклікала гэта ўсё.

Ну, канечне, вонкава, калі горад прыйшоў у сябе, ачуўся, пагарэльцы рассяяліліся па нейкіх хатах, жыцьцё здавалася больш-менш нармальным. Запрацавалі рынкі, выдавалі хлеб па картках. Запрацавала гарадзкая управа, зьявіліся бээнэсаўскія сталойкі, школы. Я хадзіў у адну такую школу на Беларускай вуліцы. Пайшоў, праўда,

перш за ўсё, таму, што кармілі. Там давалі сьняданак, нейкі абед і вячэру. Вядома, там дзеям укалочвалася ў галаву нацысцкая ідэя, прапагандаваўся антысэмітызм і антыпольскасьць. Але выкладалі гісторыю, матэматыку. Давалі лекі. Прыходзіў доктар, аглядаў дзяцей недзе раз на два тыдні. Дзецям, у якіх была дыстрафія, выдавалі малако, яшчэ нейкія дабаўкі. І мы, хто не трапляў у гэтую катэгорыю, зайздросьцілі — чаму ў мяне няма дыстрафіі, таксама б малако далі. У школах былі самыя розныя настаянікі. Частка прыехала з эміграцыі. Я тады пачуў беларускую мову, якая мне спачатку падалася незразумелай. І сёньня, прыгадваючы гэты, мы павінны быць удзячны школам БНС: бо гэтыя тры гады дзеці вучыліся. А колькіх дзяцей сапраўды ўратавалі тыя лекі і малако?

«НН»: Пра якую Беларусь марылася ў 1945 годзе?

ВТ: Я магу сказаць шчыра, што такога пытаньня для мяне не існавала ў 1945-м. Мне было 15 гадоў. Я год як выйшаў зь лесу, з савецкай партызанкі. Я проста жыў у Савецкім Саюзе. І каб прыйсьці да ўсьведамленьня таго, пра што я напісаў у сваім вялікім апавяданьні «Хлопчык са старога здымку» ў кніжцы «На высьпе ўспамінаў», павінны былі прайсьці пэўныя гады. Вялізныя гады...

Не рабіцеся хутаранамі

«НН»: Ці варта нам наракаць на людзей Вашага пакаленьня? Можна, трэба спакойна даць ім адьеспі з дарагімі ім гербамі і сьцягамі?

ВТ: Абсалютна з вамі згодны. Зь імі бессэнсоўна змагацца. Я самы малады ўдзельнік вайны. Мне было трынаццаць, калі пайшоў у партызаны. 9 лютага мне споўніцца 75 гадоў. Ім усім па 78, па 80, па 85. Немагчыма, нават сьмешна пераконваць гэтых старых. У сілу аб'ектыўных акалічнасьцяў яны зрабіліся тормазажыцьцамі. Самае страшнае і самае агіднае, што іх эксілютуюць — само іх існаваньне, іх жыцьцё, іх барацьбу, тое, што яны зрабілі ў час вайны. Такім людзям, я перакананы, у глыбіні душы абсалютна нахаць на гэтых старых і на іх вайну. Але яны сёньня гатовыя даць ім ільготы, насіцца зь імі, узьвялічваць іх. Усё гэта з пэўнымі мэтамі. Саміх гэтых людзей ня трэба чапаць і ня трэба зь імі спрачацца. Ну што я буду гаварыць старому 80-гадоваму чалавеку, амаль майму аднагодку?.. «Ты стары ёлупень, ты што, хіба ня бачыш, не разумеш?» А ён мне скажа: «А-а-а, цябе купілі за далары». Дайце гэтым старым адьеспі. Хай яны адыдуць пад сваімі сьцягамі, са сваім Сталіным. Мы павінны паважаць гэтых людзей. Бо доля ім так наканавала тады, што ад іх залежаў лёс свету. Мы не павінны забываць адну вельмі важную рэч, пра якую забываюць многія нашы маладыя гісторыкі, і ня толькі гісторыкі — маладыя літаратары. Калі яны пачынаюць гаварыць, што гэта была ня наша вайна, што гэта была вайна Сталіна і Гітлера.

Я неаднойчы выказаў гэтую думку і хачу яе яшчэ раз падкрэсьліць. Нельга выкідаць тую вайну, якую мы называем Вялікай Айчыннай, так склалася, з агульнага кантэксту Другой сусьветнай вайны. А Другая сусьветная вайна была агульначалавечай бітвай з германскім нацызмам. Які на той час быў самай страшэннай пагрозай чалавецтву і ўсяму чалавечаму. Наагул жыцьцё. Нацысты былі людзі пасьядоўныя, пэдантычныя, і яны слоў на вецер ня кідалі. Калі яны гаварылі пра нешта «зробім», яны гэта рабілі. І зрабілі б да канца. У тым ліку і з намі, зь беларусамі. Ёсьць, урэшце, дакумэнты Нюрнбэрскага працэсу. Восем велізарных тамоў. Хай гэтыя маладыя гісторыкі возьмуць і паглядзяць. У гэтых дакумэнтах сказана, што яны збіраліся зрабіць з намі. Частку б нямецкімі. Астатняя частка пайшла б пад нож. Альбо ў рабства. Нельга забываць пра гэта. Увесь сьвет змагаўся з гэтай пачварай. Вялікія дэмакратыі заходнія, уся акупаваная Эўропа біліся з гэтай пачварай.

Другая сусьветная вайна была агульначалавечай бітвай з германскім нацызмам. Самай страшэннай пагрозай чалавецтву. Нельга пра гэта забывацца.

Што ж мы сёньня робім выгляд, што гэта ўсё ня наша? Гэта ўжо не нацыянальная пазыцыя, а пазыцыя хутараніна. «Мне на вас усіх наспраць, абы мяне не чапалі».

«Увага, увага. Гаворыць Менск»

«НН»: Якое Вашае самае любімае месца ў горадзе Менску? Калі такое яшчэ ёсьць...

ВТ: Мае любімыя месцы... яны ўжо даўно пайшлі ў нябыт. Трамвайны завулак — гэта тое месца, дзе цяпер стаяць корпусы Акадэміі міліцыі. Гэта на рагу праспекту і Варшавэні. Вось там быў Трамвайны завулак, падобны на звычайную вясковую вулачку. Там хадзілі качкі, куры, гусі, сьвіньні, козы. Драўляныя хаткі. Там жыў напаяў-вясковы люд. Хоць былі і служачыя. Вядома, у маіх успамінах гэта мне здаецца такім запаветным куточкам, таму што там была яшчэ мама мая, там даваенныя сябры, усё там. А насупраць, праз дарогу, касьцёл Святога Роха, у якім мяне бабуля некалі хрысьціла. А там, дзе стаяць колішнія глушылькі, былі каталіцкія могілкі. На гэтых могілках, зарослых, старых, ужо да вайны нікога не хавалі. Там, на гэтых могілках, мы збіраліся, гулялі ў вайну, і загаралі там, і вучылі там. Гэта быў нібы парк. Вядома, я з замлаваньнем прыгадваю і гэтыя мясьціны. А ўжо сучасны Менск, я павінен сказаць, для мяне ў многім нібы ня мой горад. Ён у чымсьці раздражняе. Ён вельмі падобны да многіх расейскіх гарадоў, у якіх мне давалося быць. Апошнім часам ён становіцца падобны нейкімі прыметамі, характарам забудовы, тратуарнай пліткай да заходніх гарадоў, у якіх мне давалося бы-

ваць. І я ня бачу менавіта Менску. Я не скажу, што ён непрыгожы. Шмат дзе зусім наадварот, асабліва ў тым раёне, дзе я жыў, у Траецкім прадмесьці, раёне гасьцініцы «Беларусь»... Я неяк падняўся на яе апошні паверх, паглядзеў на панараму і расчуліўся — як гэта ўсё прыгожа! Але няма менавіта майго Менску, таго Менску...

Я ж яшчэ памятаю той Менск, калі Беларускае радыё пачынала свае перадачы словамі: «Увага, увага. Гаворыць Менск». Менск, а ня Мінск. «Радыёстанцыя імя Камінтэрну. Зараз 13 гадзін па менскім часе, 14 — па маскоўскім». Потым тая ж абвестка на расейскай мове, на польскай мове і на ідыш. Я гэта яшчэ памятаю. І вось таго Менску амаль не засталася. Засталіся куточки. І яны мне па сёньня вельмі дарагія. Чырвоны касьцёл, могілкі Кальварыйскія. На Кальварыйскіх могілках, дарэчы, магіла майго прапрадзяды, дзяды маёй бабулі Гэлі Міхала Пагоўскага, які памёр у 1896 годзе, а нарадзіўся ў 1803-м. Во колькі жыў. Там жа магілы Валіцкіх шматлікіх. Гэта таксама радня маёй бабулі. І некалі мяне бабуля вазіла на гэтыя могілкі.

Мне шкада драўляных вуліц. Там стаялі харошыя драўляныя дамы. Там былі сады вялікія. Дарэчы, на нашым Трамвайным завулку — там былі і халушы такія, убогія зусім, але і былі нармальныя беларускія хаты. І мне шкада вось гэ-

ішла напружаная палітычная дыскусія. Колькі было там перагаворана... Там калектыўна выпрацоўваўся новы сьветапогляд... Калі выбухнула Праская вясна, яна была ўвасабленьнем усяго таго, што мы гаварылі на працягу дзесяцігодзьдзяў. Вось... Ну і Васіль там часта бываў. Ён згадвае пра гэта ў «Доўгай дарозе дадому». Як спецыяльна прыехаў з Гародні Лёша Каршок сварыцца з намі, здымаць з нас стружку за тое, што мы споймаем Быкава. Прыехаў, учыніў самы сапраўдны разнос. «Мне на вас нахаць. Вы самі п'яце — піце, падохніце ад гарэлка. Але як вы можаце спойваць Быкава!» Галіч бываў там некалькі разоў...

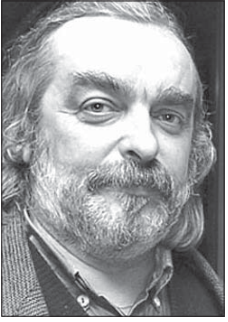
Яшчэ не дыктатура

«НН»: Дайце параду як стары, мудры чалавек. Як не падавацца роспачы пасьяя той бязьліччэй няўдач, якія спасьцігаюць Беларусь? Ці знаходзіце Вы нейкія нагоды для аптымізму ў гэтым тлуме няўдач? Няўдач год за годам?

ВТ: Пытаньне вельмі цяжкае. Каб адказаць, трэба напісаць цэлы трактат. Але я толькі магу сыхадзіць са свайго досьведу. Недзе 20 гадоў таму нам, маім сябрам, здавалася, што так і памром па самае горла ў балоце сьмярдзючым. Здавалася, што нікае будучыні няма. І для нас гэта было асабліва пакутліва, бо ніхто і ня думаў пра эміграцыю. Мы не хацелі пакідаць сваёй краіны. Але і тут жыць было немагчыма. Заставалася толькі надзея. І праца. Трэба было рабіць сваю справу. Трэба было пісаць, трэба было думаць. І пісаць нават тое, што не друкавалася, што ішло ў стол. Трэба было сустракацца адзін з адным, абменьвацца думкамі, даваць ацэнку гэтаму. Яшчэ, і яшчэ, і яшчэ раз. Карацей кажучы, трэба было жыць. Як і сёньня. Трэба жыць нам. А для мяне асабіста яшчэ застаецца надзея з прычыны таго, што бачу моладзь. Ня ўсё так беспрасьветна. Я чытаю «Архе», «Дзеяслоў», чытаю «Нашу Ніву», кніжкі. Вось, дарэчы, Георгі Ліхтаровіч, я лічу, выдатны паэт. Давайце ўжывём мэтафару, хоць усе яны зьбітыя ў гэтым сьвеце, але ўсё ж... Травя праз асфальт прабіваецца? Прабіваецца. Праз жалезабэтон прарастае. Пра-расталі і мы. Праз жалезабэтон больш жорсткі, скажам шчыра, і больш цяжкі. Які б ні быў рэжым, але я не назаву яго дыктатурай. Ня трэба. Урэшце, калі ў цябе ў пашпарце ёсьць адзнака, што ты маеш права выязджаць... Пра што мы не магі і марыць, хоць мы і не хацелі гэтага. Нам і ў галаву не магло прыйсьці — пайсьці купіць білет у Парыж і паехаць. А сёньня гэта магчыма. Сьвет мяняецца валою. Асабліва сьць нашай краіны і нашага народу, на вялікі жаль, што мы даганяем заўсёды цягнік, які ўжо пайшоў. Але ўсё ж такі даганяем. І ўрэшце неяк у яго ўскокваем. Нам кепска таму, што і бегчы доўга прыйшлося, і стаміліся, і нават ногі пабілі, калі лезьлі на хаду. І за квіток плаці, і дзе ты сядзеш — невядома. Але ўсё-такі ўскочыў і некуды паехаў, у будучыню нейкую паехаў. Так будзе і з намі. Украіна на вачах у нас усіх за тры тыдні... Украінскі народ з насельніцтва ператварыўся ў нацыю. Будзе тое самае ў нас. Абсалютна ўпэўнены. Калі? Не хачу быць ілюзіявым пракокам.

Гутарыў Зьміцер Бартосік

Беларускі тупік

Нязьменная цягам апошніх дзесяці год палітыка афіцыйнага Менску так і не дазволіла вывесці адносіны з суседнімі краінамі — членамі Эўразьвязу на якасна больш высокі ўзровень. У Варшаве, Вільні і Рызе ў дачыненні да беларускай суседкі ўсё больш праяўляецца пэсымізм. А ў Брусэлі і зусім ня ведаюць, як зь ёю быць. Гэта пацвердзіў чарговы бяссплённы візыт кіраўніцы ПА АБСЭ Уты Цапф для знаёмства з новым складам нацыянальнай асамблеі. Аналізуе Раман Якаўлеўскі.

Пачатак 2004 году, здавалася б, даваў падставы для размоў пра пазбаўленьне ад «дзікага крэну» ў бок Расеі, якая пачала размаўляць са сваім стратэгічным саюзьнікам з дапамогай газаванага вентыля. У пэўных колах стала вядома, што міністар замежных спраў Сяргей Мартынаў прапанаваў свайму прэзыдэнту нейкі плян нармалізацыі стасункаў з Захадам.

Прыметнае месца ў ім адводзілася інтэнсыфікацыі дачыненняў з Польшчай, Літвой і Латвіяй. І аднакі пачатку такога працэсу сапраўды сталі назірацца. Пачыніліся кантакты і абмены візытамі кіраўнікоў розных ведамстваў і нават прадстаўнікоў парламэнтаў. Асаблівай увагі заслугоўвала разьвіцьцё супрацоўніцтва паміж сілавымі ведамствамі. Пытаньні трансгранічнага супрацоўніцтва, нелегальнай міграцыі, барацьбы са злчыннасьцю і міжнародным тэрарызмам патрабуюць

каардынацыі работ адпаведных структур краін-суседак. У іх сталіцах прызнаваліся пазытыўныя вынікі такога супрацоўніцтва.

Можна нагадаць, што адной з формаў супрацоўніцтва стала наладжваньне рэгулярных сустрэч кіраўнікоў апаратаў Радаў бясьпекі краін-суседак, апошняя зь якіх адбылася ў Кракаве. У далейшым «плян Мартынава» быў «усуплёнены» наступнымі пасяджэньнямі ўжо ўласна беларускае Рады бясьпекі і мінулым рэфэрэндумам, якога Запад не прыняў. А ў Брусэлі беларускі пасол аказаўся ў стане зажива пахаванага. Зь ім у тамтэйшых калідорах лічаць за лепшае ня мець зносін. Праўда, не заўжды ўсё было так безнадзейна.

Калі гаварыць пра дачыненні, напрыклад, з Польшчай, то іх пікам стал сустрэча ў белавескай лесьнічоўцы міністраў замежных спраў Сяргея Мартынава і Ўладзімера Цімашэвіча.

Канфідэнцыйнасьць іх гутаркі заклікана была прадэманстраваць Крамлю, што Менск у стане весці самастойную замежную палітыку. Чакалася, што наступным вітком разьвіцьця адносінаў паміж дзьвюма суседкамі стане візыт беларускага прэм'ер-міністра ў Варшаву, дзе праходзіў міжнародны эканамічны форум. Меркавалася, што падчас гэтага форуму з прэм'ерам Сідорскім будуць асобна размаўляць ня толькі ягоньня эўрапейскія калегі, сярод якіх меўся быць і Альгірдас Бразаўскас, але і прэзыдэнт Польшчы Аляксандар Квасьнеўскі.

Безумоўна, калі б гэтыя кантакты адбыліся, то разьвіцьцё стасункаў Менску са сваімі эўразьвязьскімі суседзямі была б надазена прыметная дынаміка. Але гэтага ня здарылася. Як вядома, літаральна напярэдадні мерапрыемстваў у Варшаве ў Менску вырашылі ўчыніць

інцыдэнт з польскім ваенным аташэ, якога абвінавацілі ў шпіянажы. Таму ў Варшаву паехаў польскі палкоўнік, а не беларускі прэм'ер. Тое, што здарылася, адкінула польска-беларускія дачыненні назад, амаль да нулявой адзнакі. Так сказаў, ня ўтойваючы сваёй прыкрасьці і абурэньня, кіраўнік польскага МЗС Цімашэвіч.

Нядрэнна год назад выбудоўваліся адносіны паміж Вільняй і Менскам. У лютым 2004 году нарэшце быў звольнены са сваёй пасады намесьнік міністра абароны Ўладзімер Усхопчык. Як вядома, яго з 1991 году чакаюць у літоўскай пракуратуры. Дэманстратыўна знаходжаньне генэрала на кіраўнічых пасадах прыметна азмрочвала атмасфэру літоўска-беларускіх стасункаў. Ягонь сыход дазволіў Вільні прыняць прыслаць у Менск свайго ваеннага аташэ, што спрыяла ўмацаваньню ўзаемнага даверу.

У сфэры гандлёва-эканамічнага супрацоўніцтва спэцыялісты абедзьвюх краін адзначалі станоўчую дынаміку. Нармальны рытм кантактаў назіраўся паміж сілавымі ведамствамі дзьвюх краін. У прыватнасьці, памежнікі абяцаюць завяршыць у гэтым годзе дэмаркацыю беларуска-літоўскай граніцы. Да пазытыўна можна аднесці і вырашэньне праблемы зь літоўскімі грузавозчыкамі. Але ў палітычным пляне, напрыклад, кіраўнікі МЗС Літвы і Беларусі змаглі толькі непрацяглы час сустракацца на міжнародных

форумах. А ў астатнім такія неабходныя двухбаковыя кантакты назіраліся не вышэй за ранг намесьніка міністра замежных спраў.

Літоўскім бокам са шкадаваньнем канстатавалася, што з 2005 году Наваполацкі НПЗ раптам вырашыў адмовіцца ад паслуг марскога порту Клайпэда на карысьць латвійскага Вэнтспілсу. Вядома, такі выбар ніяк ня сьведчыць пра нейкія прыярытэты стасункі з суседняй Латвіяй.

Пасьля міжнароднай канфэрэнцыі, прысьвечанай дэмакратызацыі Беларусі, якая прайшла мінулай вясной у Рызе, стаўленьне да латвійскіх улад у афіцыйнага Менску ўсё больш нарастае па лініі абароны свайго «канстытуцыйнага ладу». Ніякіх ілюзіяў у Менску не абуджаюць і рэзка крытычныя заявы прэзыдэнта і міністра замежных спраў Латвіі ў адрас кіроўнага рэжыму ў Беларусі. Варта адзначыць, што Латвія ў меншай ступені, чым Літва і Польшча, спрабуе настойваць у Брусэлі на сваім асобным праве суседа Беларусі, зь якім неабходна наладжваць і падтрымліваць шматстайныя кантакты — як з уладнымі структурамі, так і з адзінкамі грамадзянскай супольнасьці. Толькі вось як праводзіць такую палітыку, калі беларускія ўлады проста і адкрыта не прызнаюць ніякай «грамадзянскай супольнасьці»? Здаецца, недвухсэнсоўнага адказу на гэтае пытаньне ня ведаюць ні брусэльскія камісары, ні парламэнтары.

У падтрымку Марыніча

Я знаю Міхаіла Марыніча даўно, яшчэ калі ён стаў старшым навастворанага Маскоўскага райвыканкаму сталіцы. Потым — калі ён працаваў у гарвыканкаме. Пазьней мы сустрэліся на выбарах дэпутатаў Вярхоўнага Савету XII скліканьня. Я тады быў у выбарчай камандзе аднаго майго знаёмага ў Партызанскім раёне. А Міхаіл Марыніч баятаваўся па гэтай акрузе і перамог. Гэта вялікі працаўнік, які меў моцную сувязь зь людзьмі. Але самая важная яго рыса — ён заўсёды быў сумленны перад людзьмі, а да таго ж быў вялікім грамадзянінам вялікай Беларусі. Потым — міністар, пасол. Але ж вось выказаў сваё жаданьне баятавацца на пасаду прэзыдэнта роднай Беларусі. Нібы сьнежны камяк пакацілася на Міхаіла Марыніча апала — улады супакоіліся, толькі калі засадзілі чалавека на пяць гадоў за крэны. «За што?» — хочацца крыкнуць. Але хто гэта пачуе?

Апанас Семяновіч,
Бараўляны

Як паляшук кітайца зразумее

Афіцыйны Менск прыхільна ставіцца да кітайскай мадэлі разьвіцьця: кіраўнік дзяржавы назваў сацыяльную палітыку КНР узорам для краін СНД, на досьвед Пекіну раз-пораз сылаюцца афіцыйныя ідэалёгі. А Міхаіл Шыманскі за кнігі «Дзень добры, Кітай» і «Кітай з адкрытым сэрцам» атрымаў нават прэзыдэнцкую прэмію.

Што ж такое кітайская сацыяльная мадэль? Кітай моцна рэфармаваў эканоміку: скасаваў камуна-калгасы, сацыяльныя льготы, наставраў свабодных эканамічных зонаў. Зь іншага боку, сучасны Кітай — рэпрэсіўная і карумпаваная дзяржава.

Задавацца пытаньнем чаму СССР перастаў існаваць, а КНР — не, беларускія саветафілы ня хочучь, бо давядзецца прызнаць мэтазгоднасьць эканамічных рэфармаў, рынкавых дачыненняў. Таму апэлююць да катэгорый маральных.

У гэтым пляне паказальна кніга «Кітай глазами беларускіх журналістаў» (Менск, 2003), поўная розных пэрлаў. «Кітайская сыстэма каштоўнасьцяў гуманная, накіраваная на разьвіцьцё найлепшых якасьцяў чалавека... Для зыходнай сыстэмы каштоўнасьцяў характэрна зусім адваротная пабудова. Першае месца займае ў ёй хлусьлівасьць, здарасьць...» (с. 121—123).

У кожнага свой вобраз той ці іншай краіны або культуры, але, калі мы хочам даць аб'ектыўную карціну, трэба падыходзіць з розных бакоў, інакш канфуз. «Тое, што на Захадзе мае сваю гістарычную каштоўнасьць... вынік рабаўніцтва... эўрапейскіх «дэмакратаў»... з Кітаю... Вярніце законным гаспадарам творы мастацтва... і чым будучэ знакамітыя музэі (Эўропы. — В.Ш.)? Звычайнымі сховішчамі заходняга смецьця» (с. 124), — мяркуе супрацоўнік Інстытуту сацыяльна-палітычных дасьледаваньняў пры Аміністрацыі прэзыдэнта Леў Крыштаповіч.

Заслуговаюць увагі і некато-

ры іншыя перлы беларускіх сінфілаў: «Паляшук зразумее кітайца і не зразумее француза» (с. 109).

Для аўтараў кнігі Кітай зь ягонымі васьцю партыямі, ляляльнымі да КПК, і імкненьнем супольна дзяліць славу і ганьбу» (с. 87) — гэта мабыць, і ёсьць мадэль той сыстэмы з канструктыўнай апазіцыяй, якую хоча бачыць у сябе наша ўлада.

Такою згядку пацвярджае і журналіст газэты «Рэспубліка» Аляксандар Акулік: «Гэтыя ляляльныя партыі маюць свае газэты і часопісы, але дзейнасьць іх... кантралюецца кіроўнай партыяй. А ў нас? Хіба пры тым раздраі і ўсёдазволенасьці, якая квітнее ў апазіцыйных СМІ, можна дамагчыся адчувальнага эканамічнага посьпеху? Нам жыцьцёва важна дамагчыся маральнага адзінства грамадства» (с. 193—194).

Я ні ў якім разе ня супраць эканамічных, культурных і іншых кантактаў з Кітаем. Кожная культура мае гуманістычныя пачаткі, і яны не супярэчаць ідэі дэмакратыі. Прыкладам чаму могуць быць наступнае выслоўе Мэн-цзы: «Калі начальнік ня ўмець кіраваць, яго адхіляюць. А што рабіць, калі цэлай краінай кіруюць ня так, як трэба?» (Мэн-цзы).

Вацлаў Шаблінскі,
Менск

Прызнайце, што адукацыя платная

Абяцаньні з высокіх трыбун, што ў школах паборы грошай з бацькоў спыняцца, застаюцца прыгожымі словамі.

У Слуцку кожная школа мае

свой падыход да гэтае добра-ахвотна-прымусовае справы. Дзесьці сума пераводзіцца ў эўра і зьбіраецца кожную чвэрць, дзесьці задавальняюцца зборам раз у паўгоду. Прычым на рамонт клясы, на фарбу даводзіцца зьбіраць дадаткова. Тым, хто з бацькоў мае некалькі вучняў — зьніжкі.

«Крайнімі» ў гэтай справе робяцца клясныя кіраўнікі, за невыкананьне пляну па зборы грошай ім пагражае пакараньне — ад пазбаўленьня прэміяльных да непадаўжэньня кантракту на наступны год. Зь іншага боку, ніхто ня хоча псаваць стасункі з настаўнікамі. Летась на агульным бацькоўскім сходзе была выказана думка: зразумела, што грошы даём сваім дзецям, на іх патрэбы. Але тады афіцыйна аб'явіце, што навучаньне мае пэўны кошт, які складаецца з платы за карыстаньне падручнікамі і з пэўнай сумы на патрэбы школы. І няма чаго дурыць людзям галавы, што адукацыя ў нас бяссплатная.

Сяржук Кут, Слуцк

У суд за зьявагу мовы

З разбурэньнем моўнай прасторы немінуча настане і зьнішчэньне дзяржаўнасьці беларусаў.

Канстытуцыйны суд прыняў пастанову аб парушэньні Закону аб мовах у Беларусі, аб недапушчальнасьці дыскрымінацыі беларускай мовы.

Роўнасьць дзьвюх дзяржаўных моў тэарэтычна азначае, што кожная другая ВУН у кожнай другой школе, садок павін-

ны быць беларускімі. Як і надпісы і ўся дакумэнтацыя ды шыльды — на дзьвюх мовах. Гэтаксамі і ня менш за палову часу на тэлебачаньні і радыё — па-беларуску, ня менш за палову выдадзенай паліграфічнай прадукцыі і агучаных па-беларуску фільмаў і мультфільмаў.

Нічога гэтага няма. Таму прапаную — і мы маем усе законы паставы так рабіць — як партыям і аб'яднаньням, так і грамадзянам падаваць пазовы ў Канстытуцыйны і Вярхоўны суд на прадмет спагнаньня кампэнсацыі за маральную шкоду за абразу нацыянальнай годнасьці і гонару.

На міністра адукацыі — за тое, што толькі 23% дзяцей навуваюцца ў беларускіх школах. На старшыню дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі — за амаль поўнае выгнаньне роднай мовы з эфіру.

Беларуская мова для беларусаў цяпер пярэдня лінія абароны. Бо калі яшчэ год-два мы будзем слухаць з раныцы да вечара кругом, асабліва па тэлевізары толькі расейскую мову, можа быць позна.

Філюк Г., Менск

Заява Вышэйшай Рады Лібэральна-дэмакратычнай партыі

28 студзеня у №4 газэты «Наша Ніва» у артыкуле «Ніхто ня хоча саступаць» прыведзены выказваньні генэрала В. Фралова адносна членаў Лібэральна-дэмакратычнай партыі, лідэрам якіх я зьяўляюся, сутнасьць якіх у тым, што члены ЛДП «вялікімі групамі» пакідаюць партыйныя шэрагі, прыяжджаюць да генэрала Фралова В. на сустрэчы і выказваюць гатоўнасьць падтрымаць ягоную кандыдатуру на выбарах Прэзыдэнта.

У адпаведнасьці з «Законам аб друку» я прашу надрукаваць у найбліжэйшым нумары газэты наступнае: ніводзін член ЛДП ні ў якіх сустрэчах з генэралам Фраловым удзелу ня браў.

Старшыня Лібэральна-дэмакратычнай партыі
С. Гайдукевіч

«НН» з радасьцю друкуе ў газэце і на сайце www.nn.by чыгпацкія лісты, водгукі і меркаваньні. З прычыны вялікага аб'ёму пошты, мы ня можам пацвярджаць атрыманьне Вашых лістоў, ня можам і вяртаць неапублікаваныя матэрыялы. Рэдакцыя пакідае за сабой права рэдагаваць допісы. Лісты мусяць быць падпісаныя, з пазнакай адрасу. Вы можаце дасылаць іх поштай, электроннай поштай ці факсам. Наш адрас: а/с 537, 220050, Менск. E-mail: nn@promedia.by. Факс: (017) 284-73-29.

Нявернутыя імёны

1 лютага выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя» абвесьціла, што праект «Памяць» завершаны. Кожны раён атрымаў міні-энцыклапедыю сваёй гісторыі. А яшчэ — мартыралёг рэпрэсаваных і знішчаных у вайну землякоў. Задума праекту была ў тым, каб вяртаньнем імёнаў людзей, простым пералікам мы вярнулі сабе месца ў гісторыі і засьцерагліся ад будучых людобойстваў. Аднак чым бліжэй да завяршэньня праекту, тым болей кнігі «Памяць» ператвараліся ў летапіс баявой партызанскай славы: бясконцыя здымкі атрадаў і брыгадаў, зводкі, саладжавыя перадрукі з раёнак. На выніковай прэс-канфэрэнцыі так і было сказана: выданьне прыверскаванае да 60-годзьдзя «Вялікай Перамогі».

А астатнія стагодзьдзі гісторыі, уціснутыя ўкладальнікамі «Памяць» у лічаныя старонкі, няўжо яны нічога ня вучаць?

Сьпіс ахвяраў сталіншчыны ў кнігах «Памяць» зьменшаны ў шмат разоў. Пра ахвяраў рэпрэсіі хрушчоўскага і брэжнеўскага часу, усіх тых асуджаных «за антысавецкую агітацыю і прапаганду» зусім ня згадваецца. Нібы й не жылі тыя ні за што расстраляныя і вывезеныя людзі. Не былі. Зраўнана зь зямлёй.

Кнігі «Памяць» штампуюць прапагандысцкі варыянт гісторыі. На патрэбу часу. У сутнасьці сьпісаны з схемаў Цанавы і Абэцэдарскага, толькі што з прызнаньнем «перагібаў», якіх сёньня ўжо ня змоўчыш.

Такіх «ня вернутых да гісторыі» ў сваім родным сельсавеце Докшыцкага раёну толькі кразнавец Віталь Скараход ведае 111 чалавек. Ягоны ліст, зьвесткі, сабраныя ім, некалі прыдадуцца для перавыданьня «Памяці» — ужо без замоўчваньняў і схематызму, што паставіць у цэнтар гісторыі беларуса зь яго ўласнымі інтарэсамі. За якія і трываў. У тым ліку між молатамі сталіншчыны і фашызму.

Мінулым летам выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя» прадставіла чытачам чарговы том гісторыка-дакумэнтальнай сэрыі «Памяць» — «Докшыцкі раён». З гледзішча паліграфічнае якасьці, афармленьня і зьместу кніга заслугуе высокай ацэнкі. Гэткая энцыклапедыя раёну. Першы раз я ўзяў яе ў рукі з такім адчувальным, якое спазнаў, калі браў першы раз з рук жонкі першыцца — сына.

Як выхадзец з Докшыцкай зямлі, як кразнавец і датычны да збору матэрыялаў для кнігі, я з хваляваньнем чытаў яе старонкі, прыпыняўся, думаў і зноў чытаў. Часта разгортваю яе і цяпер. Знаходжу дробязныя памылкі і рэдакцыі ў выдавецтве, і рэдакцыі, якая зьбірае матэрыялы на месцах. Напрыклад, такую: «Рытуальнае вогнішча мела каменную агародку з камянеў».

Мясцовая рэдакцыя дапусьціла больш памылак: адну і тую асобу далі ў рубрыцы «Яны прайшлі дарогамі вайны» двойчы — Аганюўска Хрысьціна Баляславаўна і Сушкевіч Хрысьціна Баляславаўна; Бурло Лука Канстанцінавіч і Гурло Лука Канстанцінавіч; у в.Маладзеева пасялілі братаў Юзю і Стася Шылаў, пахрысьціўшы іх з тамашніх Шыслаў. Адмовілі ўдзельнічаць у вайне зь Фінляндыяй Пальляку Івану Піліпавічу (там загинуў), Уліцкаму Ахрэму Антонавічу і Скаромніку Пятру Канстанцінавічу; ня ведалі, дзе нарадзіўся і вырас прыгажун і асілак Пётра Пахомавіч Жук. І паколькі Жукі ў Бярозаўскім сельсавеце — шклянскія абарыгены, пасялілі і Пятра туды, а ён нарадзіўся, вырас і пайшоў ваяваць зь Вежак (ці Вежак), зь сям'і «ворага наро-

ду» Пахома Жука. Або: Карзаковіч і Карзакевіч.

І выдавецкая рэдакцыя, і мясцовая раённая не па сваёй віне не вярнулі добрае імя безь віны замучаным непасільнай працаю ў ГУЛАГу і расстраляным у тысячках курапатаў нашым людзям. Вось няпоўны іх пералік па вёсках аднаго толькі Бярозаўскага сельсавету:

в.Асінавіч: Мальчык Сьцяпан Юльянавіч Мальчык Амелян Лук'янавіч Мальчык Мікалай Навіцкі Іосіф Іосіфавіч — мясцовы настаўнік Штэйнгроб

в.Бярозкі: Бугай Ядвіся Галіцкая Разалія і два яе сыны, аднаго звалі Вячаслаў Буцьвілоўскія: бацька, маці, сын Адольф, халасты, сын Уладзімер зь сям'ёй Кукша Раман Іванавіч Сьтоў Антон Рыгоравіч Сакалоўскія: сям'я — бацька, маці, сын Юзаф, дачка Амілья

в.Вітунічы: Кулакоўскі Адаст Малахоўскі Іосіф Навасельцаў — сям'я

в.Грабяні: Асаевіч Ганна Мільчэўскі Іван Ігнатавіч і чацьвёра дзяцей, а яшчэ чацьвёра былі пакінуты ў сваякоў Гінтоўт Іван Старычонок Андрэй Прадзед Іван Ахімавіч Зорвіч Апанас

в.Глінішча: Стульба Аляксей — сям'я Сачыўскі — некалькі сем'яў братаў

х.Гушчыкі: Кодзь Баляслаў — сям'я Яцына — сям'я

в.Далёкае: Парфяновіч Павал — сям'я Мацкевіч Леанора — сям'я

в.Доўгае: Яцына Тумаш — сям'я Яцына Уладзімер — сям'я Яцына Адам — сям'я Яцына Алімпіяда Уладзімераўна — сям'я Яцына Любоў Уладзімераўна

в.Дубраўка: Волах Іван Паўлавіч Грыдзюшка Павал Восіпавіч Герасіменак Ігнась — сям'я Пятух Канстанцін Восіпавіч Пташнік Іван Рыгоравіч Рудкі Вінцэсь — сям'я Рудкі Франц Зузька Хведар Герасіменак Пётра — сям'я Герасіменак Мікалай — сям'я

в.Дзяружкі: Воўк-Ланеўскі Тумаш Канстанцінавіч Воўк-Ланеўскі Антон Канстанцінавіч Воўк-Ланеўскі Казімер Францавіч Воўк-Ланеўскі Антон Францавіч Воўк-Ланеўскі Франц Францавіч Сіняк Васіль Нічыпаравіч, Іван Нічыпараў, Сіняк Марка Нічыпаравіч — сям'я ў кожнага Собаль Аўген Гаўрылавіч

в.Кромавічы: Няверка Скаромнік Юзя Маркавіч Чэрныш Андрэй Лявонавіч

в.Мацееўцы: Макарэвіч Эдуард

в.Маладзеева: Рабчонок Мікіта Рабчонок Сьцяпан Мікітавіч

х.Маркаў Кут: Грэль Язэп Базылёў Сяткевічы — сем'я, колькі — невядома Мышкоўскі — сям'я з 8 душ

х.Мядзьевадзіца: Зімніцкі Аляксей — сям'я

в.Навасёлкі (Кемешаўскія): Длужнеўская Марыля Францаўна Дорац Язэп Пашэвіч Іван Іванавіч Ставер Пётра Савульскі Вінцэсь

в.Погар: Сакалоўскі Хведар — сям'я Гурскі Васіль — сям'я

в.Запальце: Чучман Васіль Касьцюк Кірыла — сям'я

х.Рэпішча: Шабунька Лукаш з жонкаю Шабунька Сымон Шабунька Язэп — сям'я Путырская — сям'я

в.Сахонаўка: Гінтоўт Юлян — сям'я Гінтоўт Пётра — сям'я Гінтоўт Бронька — сям'я

в.Стрыганцы: Мацкевіч Януля — сям'я Палянскі Міхась — сям'я Сачыўка Аляксей — сям'я

в.Слабада: Зузька Стэфан і сям'я ў 8 душ, акрамя яго: Раманоўскі Іван Стапанавіч і сям'я ў 4 душы безь яго Скараход Атрахім Францаў — сям'я з 3 душ зь ім

х.Станкруль: Бацяноўскія — колькі сем'яў і лік душ — невядомы

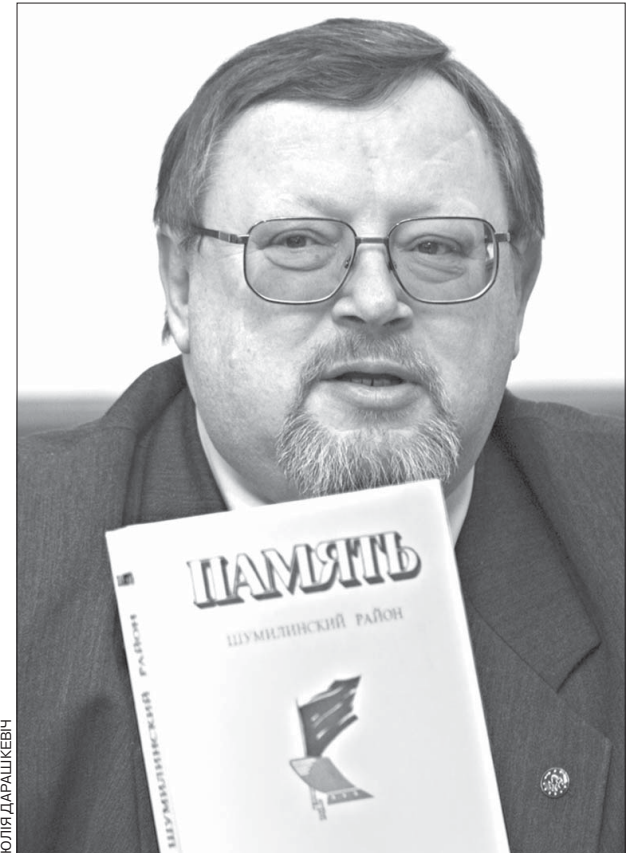
в.Трацэўшчына: Ліцьвінок Міхась Міхайлавіч Ліцьвінок Антон Міхайлавіч Махніз — сям'я, Ліцьвінок Васіль Сьцяпанавіч

в.Нябышына: Бобрык Дзяніс Мікалаевіч Бухаўцы, браты, сем'ямі: Пётра, Аляксандар, Мікалай, Антон, Кастусь Ляўко Іван Андрэевіч Салянка Іван Андрэевіч Стэльмах Уладзімер

Як траплялі людзі ў лік «ворагаў народу», я даведаўся ад дзяцей пакараных. Напрыклад, Саладкевіча Андрэя з Лусыціч асудзілі па даносе калгаснікаў, што, калі быў брыгадзірам у калгасе, знарок прымушаў насіць да стагоў цяжкія копы сена, каб цяжарныя калгасніцы скінулі. І ў іншых такіх прыдуманыя абвінавачаньні.

А вось некалькі прыкладаў, як рабілі зь сялян кулакоў (даведаўся з фондаў Дзяржаўнага гістарычнага архіву Менскай вобласці).

Мышкоўскага з х.Маркаў Кут асудзілі, а на жонку Зою, якая засталася па гаспадарцы, накладваюць цвёрдае заданьне ў такой колькасці, што яна з шасьцярмі малымі дзецьмі выпрацаваць ня можа. Апошнім пунктам «цвёрдага» заданьня быў здаць 750 літраў малака.

ПАД КАНТРОЛЕМ МІНІСТЭРСТВА. Прэс-канфэрэнцыю, прысьвечаную завяршэньню праекту, наведваў намесьнік міністра інфармацыі Ігар Лапцёнак. На фота — зь першай кнігай сэрыі «Памяць».

Раманоўскага Івана з Слабады прылічылі да кулакоў праз тое, што зімовым часам зарабляў шмат грошай на вывазцы лесу зь дзялянкі на прыстань і ў дадатак прадаваў (што было маной) па 100 пудоў жыта.

Буту Сымона з в.Чысьці Таварыскія абвінавачвалі, што кулак «без асобай павіннасьці»: васьм'я сусед Усавіч «прадае па аднаму пуду сала ў год», а Бута Зьміцер «прадаў сала на 180 руб.». Іх сусед Гулько Сьцяпан «прадаваў па 30 пудоў жыта, па 20 фунтаў масла».

Бедната в.Маладзеева на сваім сходзе прызнала, што селянін в.Кемешаўцы Насьцюпонач Язэп — «кулак». Запісалі гэта ў пратакол як «Пастанавілі — кулак», і ён загрымеў з роднай хаты ды яшчэ ўзяў з сабой, па пастанове гэтага ж сходу, Мяцеліцу Івана.

Жонка Зорыча Апанаса з х.Піліпаўшчына мела швейную машыну. Шыла вопратку ўсім. Бедната пастанавіла: выслаць у Сібір, бо «кулакі».

Зузьку Хведара з в.Дубраўка арыштавалі, а жонку зь дзецьмі пакінулі ў хаце. Старшыня ж калгасу падагнаў аднойчы падводы з мужчынамі. Разабраў у Зузькаў трысьцен, што быў пры хаце, пагрузіў і павёз у в.Мацееўцы на свой двор.

Скаромніка Костуса з Кромавіч арыштавалі за тое, што, прызначаны сторажам, не ўпільнаваў калгасных стагоў сена, якія скралі на р.Бярэзіне ва ўрочышчы Сінічына, і г. д.

А вось гэта карціна запаля ў маё дзіцячае сэрца і жыве ў душы да сёньняшняга дня.

Наша вёска стаяла над лагчынаю з паўднёвага боку. На паўночным баку лагчыны быў узгорак, які

ішоў паралельна лагчыне. Па ўзгорку пралягала дарога на в.Дубраўку. Зь вёскі Слабада дарога добра праглядвалася на працягу паўтара кілямэтра. Амаль кожную нядзелю гурты маіх суседзяў, што адпачывалі ў выхадныя на лавачках або прызбах хат, бачылі мужчыну сталлага веку з кіем у руках і зрэбнаю торбай на абортцы пераз плячо, абутага ў лапці і апранутага ў караткаватую сьвітку з даматканнага сукна, які паволі крочыў раніцою ў Дубраўку, а пад вечар — з Дубраўкі.

Гэта быў Сьцяпан Гулько з в.Чысьці Таварыскія, або Мядзелу, як яе звалі яшчэ. Ішоў ён да дачкі і дарагіх унучачак, сем'я якіх з х.Езуфова перавезлі, разарыўшы гаспадарку, у Дубраўку. Бацьку дзяўчатак Аляксандра Собаля зьвезлі на катаргу, а іх чатырох пакінулі з хворай маці Алімпіядай. У іх няма чаго есьці. У той торбачы дзядуля Сьцяпан нясе ім для паратунку ад сьмерці мо два, а мо чатыры кілі жыта. Чаму так мала? Таму што і ў самога не аруды насыпаны, а яшчэ і таму, што яны са сваім горам у яго не адны. Другая дачка Сьцяпана Альжбэта замужам у Кромавічах за Сіняком, а трэцяя Наста ў Хацэні за Палянскім. І гэтых спасьціг лёс старэйшай, Ангеліны, і па іх дзетках баліць-кывавіць душа дзядулі Сьцяпана. (У першыя гады свайго настаўніцтва ў Бярозаўскай СШ Докшыцкага раёну я вучыў дубраўскіх унучак дзэда Сьцяпана і памятаю іх як здольных вучаніц.)

Гэта ж трэба падумаць, колькі гора прынесла мільёнам людзей родная савецкая ўлада — тыя кухаркі ды калгасныя конохі, што сталі кіраваць дзяржаваю.

Віктар Скараход

Згадваючы «Мінуўшчыну»

Сярод знакавых выданняў пэрыяду Адраджэньня 1990-х быў ілюстраваны часопіс «Беларуская мінуўшчына». Першы нумар зьявіўся ўвесну 1993 году. Апошні — у 1998 годзе. Гісторыю часопісу прыгадае **Ўсевалад Сьцебурка**.

Мой бацька-лекар набываў «БМ» у шапіку ля вялейскае царквы і прыносіў дахаты, а потым, зачыніўшыся ў залі, пачынаў чытаць. Тата да гісторыі ставіўся сур'ёзна, і разам са мной ды малодшым братам вывучаў яе па бел-чырвона-белых падручніках. Днямі ён апантана рашаў віктарыны і крыжаванкі ў чарговым нумары. Разам з татам такой жа справай займаўся ягоны сябра па захапленым гісторыяй, таксама лекар. Неяк ён стаў пераможцам віктарыны, і я адчуваў гонар, што ведаю такога дзядзьку.

Спачатку вокладку часопісу аздабляла «Пагоня», пасля — Наваградзкі замак. Пры канцы 1994 году выданьне выходзіла аж 10-тысячным накладам. Беларусы прагнулі новых гістарычных ведаў.

Заснавальнікамі часопісу былі Камітэт па

архівах і справаводстве, Беларускі фонд славіянскага пісьменства і славіянскіх культур, Інстытут гісторыі АН РБ, Рада Згуртаваньня беларусаў сьвету «Бацькаўшчына». Першым рэдактарам быў Анатоль Андруховіч, з 1994 году — гісторык, рэдактар газэты «Згода» Леанід Лойка (**на фота**).

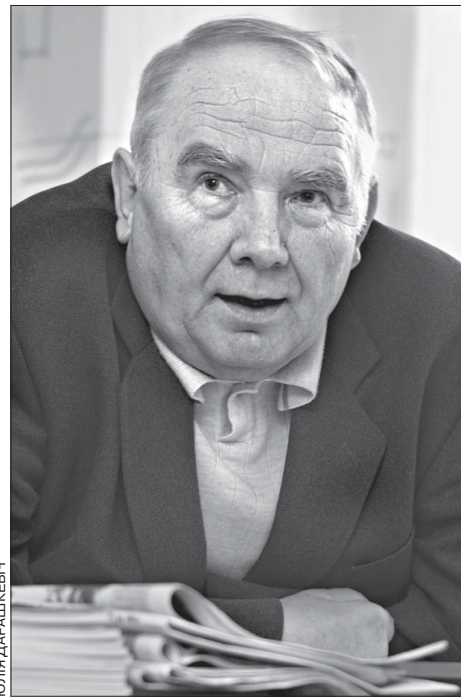
Л. Лойка прыгадае, як часопіс доўга вандраваў зь месца на месца ў пошуках прыдатнага памяшканьня: зь цеснага пакойчыка на Рэвалюцыйнай — на Захарава ў рэдакцыю газэты «Згода», пасля на Партызанскі праспэкт, далей — у двор за кнігарняй «Падпісныя выданьні», на вуліцу Крапоткіна... Урэшце дзякуючы дапамозе Пятра Брыгадзіна, які ў той час узначальваў Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы пры БДУ, «БМ» атрымала тры пакоі пад дахам гэтай установы. Адбыло-

ся гэта недзе на мяжы 1994/95 г.

Людзі ў часопісе працавалі адданьня справе. Сам рэдактар, выразаючы рэдкія ілюстрацыі з прыватных каштоўных мастацкіх альбомаў, што зьбіраліся «палову жыцьця», аздабляў вокладкі «БМ». Краязнаўцы з усёй Беларусі актыўна супрацоўнічалі з часопісам.

Хаця на старонках часопісу не было адкрытых палітычных дэбатаў, пазыцыя «БМ» і яго рэдактара не супадала зь дзяржаўнай. А тое, што раней забясьпечвала жыцьцё, — датацыі дзяржавы — цяпер выракала выданьне на сьмерць. Аднаведныя структуры недвухсэнсоўна прапаноўвалі не спыняць фінансаваньня часопісу пры ўмове сыходу сп. Лойкі. Было вырашана: каб выратаваць часопіс, пасаду рэдактара заняў Сьвятаслаў Асіноўскі. Але рытуальная капітуляцыя не ўратавала выданьня ад зьнішчэньня.

Л. Лойка паспрабаваў яшчэ адрадыць часопіс пад патранажам Інстытуту гісторыі НАН РБ і, сустрэўшы там насыджанае стаўленьне кіраўніцтва да апальнага часопісу, адышоў ад гэтае справы і вярнуўся да выкладчыцкай дзейнасьці.

ЮЛІЯ ДАРАШКЕВІЧ

Якія адкрыцьці чакаюцца

Брытанская газэта «Гардыян» апублікавала сьпіс навуковых адкрыцьцяў, што могуць быць здзейсьнены цягам гэтага году. На першым месцы стаіць кланаваньне чалавека. Вечны рухавік, жаночы аргазм і часьцінкі Хігса застануцца таямніцамі.

Кланаваньне чалавека

Летась паўднёвакарэйскія вучоныя сталі першымі, каму ўдалося кланаваньне чалавечы эмбрыён, каб атрымаць яго ствалавыя клеткі, а ў амэрыканскім Пітсбургу атрымалі клоны эмбрыёна макакі-рэзуса.

Нават пры такім досьведзе спэцыяліст па ствалавых клетках зь лэнданскага Кінга-каледжу доктар Стыўэн Мінгер надзвычай асьцярожна гаворыць пра тэрміны кланаваньня: «Гэта будзе вельмі цяжка». Хоць у Пітсбургу ажыццэўлена паспяховае кланаваньне прыматаў, усе спробы імплантацыі праваліліся.

Тым ня менш, адзначае «Гардыян», да канца году можна чакаць праўдзівых і навукова верагодных паведамленьняў пра кланаваньне чалавека, а не такіх, якія ўжо паступалі ад навукоўцаў з сумнеўнай рэпутацыяй накіпталт доктара Панааса Заваса ці сэкты рафаэлітаў і кампаніі «Кланэйд».

Таямніцы Тытану

На другім месцы стаіць дасьледаваньне паверхні спадарожніка Сатурну — Тытану. У пятніцу, 14 студзеня, на яго апусьціўся касьмічны зонд «Х'югенз», які ў ноч на 25 сьнежня аддзяліўся ад касьмічнага апарата «Касіні», што знаходзіцца на арбіце Сатурну.

На Тытане ўвесь час ідуць рэакцыі сынтэзу арганічных злучэньняў у азэрах ці нават акіянах вадкага этану, мэтану і азоту. Гэтыя хімічныя працэсы могуць даць уяўленьне аб тым, як зарадзілася жыцьцё на нашай плянэце.

Зьнішчальнік камэт

Яшчэ адно важнае адкрыцьцё, зьвязанае з касьмічнымі дасьледа-

ваньнямі, чакаецца 4 ліпеня, калі касьмічны зонд ажыццявіць сутыкненьне з камэтай «Тэмпэль-1», у выніку якога ўтворыцца кратэр глыбінёй з 14-павярховы дом і шырынёй са стадыён. Усё гэта будзе здымаць бартавая камэра. Калі ў выніку гэтай апэрацыі будуць выяўлены складаныя малекулы, а ня простыя, як чакаецца, то ў 2005 годзе гісторыю Зямлі хутка перапішуць.

«Бяз твару» наяве

Сярод іншых чаканых адкрыцьцяў — перасадка чалавечага твару. «Гардыян» піша, што, магчыма, брыгада хірургаў з Луісвілу, штат Кентукі, сёлета ўпершыню ажыццявіць трансплянтацыю твару, перасадзіўшы твар донарскага трупна моцна зьвязчанаму рэцыпіенту.

Гандаль вуглякіслым газам

Апроч таго, як лічыць «Гардыян», у гэтым годзе адбудзецца правэрака эфэктыўнасьці гандлю квотамі на вуглякіслы газ. Гандаль вуглякіслым газам, ключавы момант Кіёцкага пагадненьня, пачаўся некалькі тыдняў таму, але ўжо здаецца, што ён, як і шмат што, зьвязанае з Кіёта, ні да чаго не вядзе. Праатакол набыў моц пасля яго ратыфікацыі Расеяй, але дагэтуль няясна, як пагадненьні будуць рэалізаваны.

Краіны ўхапіліся за непрадуманыя прапановы, каб уклаься ў тэрмін, які падыходзіць да канца ў студзені, лічыць «Гардыян». Прафэсар Кейз Тові з Унівэрсытэту Ўсходняй Англіі, дырэктар унівэрсытэцкіх наватарскіх праграм па зьніжэньні ўзроўню вуглякіслага газу, гаворыць пра тое, што будзе,

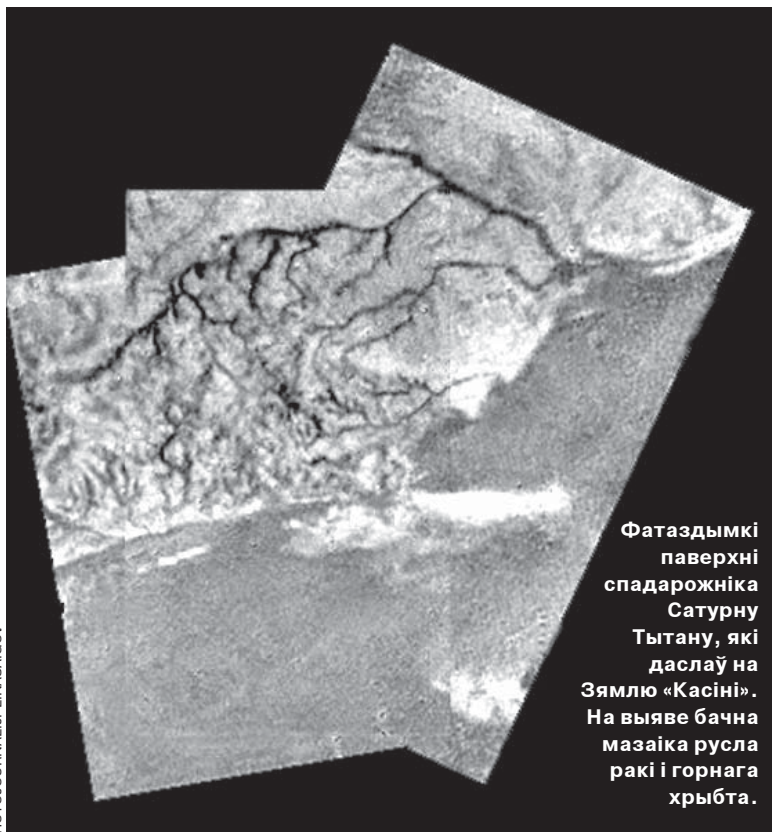

PHOTO JOURNAL JPL.NASA.GOV

Фатаздымкі паверхні спадарожніка Сатурну Тытану, які даслаў на Зямлю «Касіні». На выяве бачна мазаіка русла ракі і горнага хрыбта.

калі ЭС ухваліць пляны краін, якія не выконваюць сваіх абавязаваньстваў (Польшчы, Чэхіі, Італіі і Грэцыі).

«Яны вызначылі такія высокія нормы, што, калі іх ухваляць, гэта адаб'ецца на пане крэдытаў, якая рэзка вырасьце». Такім чынам, уся схема ператворыцца ў фарс.

На фронце глябальнага пацяпленьня ня ўсё так дрэнна. Калега Тові прафэсар Трэвар Дэвіс прадказвае, што пад канец году «спалучэньне навуковых ведаў з кліматычнымі катаклізмамі пераканае шмат каго з тых, хто сумняваецца, у неабходнасьці тэрміновых захадаў».

Кіслотнасьць акіяну

Чакаецца, што ў 2005 годзе будуць вызначаны зьмены хімічнага баянсу акіянічных водаў пад уплывам глябальнага забруджваньня. Працоўная група Каралеўскай акадэміі прадставіць свой даклад увес-

ну. Яе куратар, прафэсар экалёгіі Джон Рэйвэн, гаворыць: «Тое самае забруджваньне, якое, на нашу думку, павышае тэмпературу сусьветнага акіяну праз глябальнае пацяпленьне, зьмяняе яго хімічны баянс».

Асабліваю заклапочанасьць выклікае ўплыў кіслотнасьці, якая павышаецца, на жывыя арганізмы, што маюць патрэбу ў солях кальцыю, каралы і малюскаў. Яна можа ўплываць і на плянктон, што будзе мець катастрофічныя вынікі для забесьпячэньня марскіх жывёл ежай.

Эфэктыўнасьць новых пашпартаў

У 2005 годзе належыць высветліць надзейнасьць пасьведчаньняў асобы зь біямэтрычнымі данымі. Высокатэхналягічныя пашпарта зь біямэтрычнымі данымі павінны быць уведзены ў Вялікабрытанію налета, на пяць год раней за

міжнародны тэрмін, каб Брытанія магла застацца ў амэрыканскай праграме па аблегчанай выдачы віз.

Інтэрфэрэнцыя РНК

Інтэрфэрэнцыю РНК падаюць як найвялікшае мэдыцынскае дасягненьне з часоў антыбіётыкаў, у прыватнасьці таму, што яна дае надзею на вылячэньне ад ВІЧ-інфэкцыі, «чумы XX стагодзьдзя», а таксама раку.

«Пад канец 2005 году мы будзем значна лепш уяўляць сабе, ці зьяўляецца яна патэнцыяльным сродкам лячэньня або навуковым інструмэнтам для палімернай ланцуговай рэакцыі, з дапамогай якой можна ствараць копіі ДНК», — гаворыць прафэсар Рычард Саліван, дырэктар клінічных праграм брытанскага Інстытуту раку.

Інтэрфэрэнцыя РНК — гэта натуральная ахоўная сыстэма, якую прыводзіць у дзеянне ўвядзеньне ў клетку падвойнай сьпіралі РНК, тыповай для многіх вірусаў. Інтэрфэрэнцыя блякуе пэўныя гены і не дае ім працаваць.

Бурбалкавыя біярэактары

«Бурбалкавыя біярэактары» — гарачая праблема біялёгіі. Гэта грубыя штучныя клеткі, пазбаўленыя генаў, і вірусны фэрмэнт для расшыфравкі коду ДНК.

Калі дабаўляюцца гены, яны, як і ў нармальнай клетцы, пачынаюць выпрацоўваць бялкі. Нядаўна было абвешчана, што гэтае вынаходзтва зрабіў Альгерт Лічлейбэр з Унівэрсытэту Рафэлера. Яно можа палажыць пачатак новай галіне — сынтэтычнай біялёгіі, дзе з нуля ствараюцца цэлыя арганізмы.

Застануцца таямніцамі

Між тым журналісты «Гардыян» лічаць, што ў 2005 годзе ня будуць вырашаны такія праблемы, як стварэньне вечнага рухавіка, раскрыцьцё тайны жаночага аргазму, а таксама месцазнаходжаньне часьцінак Хігса.

Ліст сямідзесяці

3 лютага, у дзень выхаду «НН», мае адбыцца Агульны сход членаў Нацыянальнай акадэміі навук. Ліст пратэсту, падпісаны на мінулым тыдні 37 акадэмікамі і 33 членамі-карэспандэнтамі НАН, змяніў яго сцэнар. Навукоўцы ўзбунтаваліся супраць спробы пазбавіць Акадэмію рэшткі акадэмічных свабодаў і традыцый.

Сярод падпісантаў — акадэмічная эліта, у тым ліку тры былыя прэзідэнты — Мікалай Барысевіч, Аляксандар Вайтовіч і Леанід Сухчэня, дырэктар Інстытуту лесу Віктар Іпацьеў, дырэктар Інстытуту матэматыкі Іван Гайшун, акадэмік-геоляг Радзیم Гарэцкі, акадэмік-эканаміст Генадзь Лыч ды іншыя вядомыя асобы. Людзі навукі раскрытыкавалі праект Статуту Акадэміі. Ліст адрасаваны Аляксандру Лукашэнку.

Незадавальненне акадэмікаў выклікалі прапановы новаўвядзеньняў, аўтары якіх так і засталіся невядомымі, хоць пра замоўцу лёгка здагадацца. Так, новы Статут уводзіў урэставы пэнс: акадэмікам можа стаць толькі навуковец у веку да 60 гадоў. Выбіраць акадэмікаў і чальцоў-карэспандэнтаў меліся адкрытым галасаваннем на Агульным сходзе. Раней гэта адбывалася тайна. Паводле прапановаў, выбіраць плянавалася на агульным сходзе Акадэміі, дзе мелі б права прысутнічаць і супрацоўнікі без навуковых ступеняў. Акадэмікі справядліва падазраюць, што на ўсеагульным адкрытым галасаванні мала хто рашыўся б выступаць супраць кандыдатураў, прапанаваных уладай. Крытыку выклікаў і пункт, які прадугледжваў магчымасць пазбаўляць звання акадэміка — чаго не было нават у савецкі час. Нават дысідэнт Андрэй Сахараў і ў высылцы заставаўся акадэмікам. Між тым гэты пункт улады могуць скарыстаць, напрыклад, супраць акадэ-

АКАДЭМІКІ ГАТОВЫЯ адстойваць акадэмічныя традыцыі і свабоды. Улады ж прагнуць татальнага кантролю над усімі сферамі жыцця грамадства.

міка Вайтовіча, які, пабыўшы ва ўладзе, жажнуўся яе абліччу і далучыўся да апазыцыі. Нарэшце, акадэмікаў прапаноўвалася перавесці на кантрактную сістэму, дзяліць іх па колькасці публікацый... Зацьвердзіць усю гэтую рэформу і прапаноўвалася Агульнаму сходу Акадэміі.

На пасяджэнні Прэзідыюму акадэмікі адкрыта выступалі супраць новаўвядзеньняў. «Такія змены зробіць нас цалкам залежнымі ад выканаўчае ўлады. Хто пікне — таго адразу заціснуць, прычым яшчэ й паводле закону», — было чуваць у кулоарах. І

Мясніковіч даў задні ход. Найбольш аддзельныя прапановы (кшталту пазбаўлення звання) нават было вырашана не выносіць на абмеркаваньне на агульным сходзе.

Наўрад ці бунт акадэмікаў перарасць у нешта большае: змяніць кіраўніцтва работнікі НАН не дадуць рады. Але ініцыятары «Ліста сямідзесяці» святакуюць перамогу. Акадэмік Барысевіч нешта камэнтаваць адмовіўся, аднак канстатаваў: «Амаль усе нашыя прапановы былі прынятыя».

Ліст 70-ці адмовіліся падпісаць лідэры гуманітарных інстытутаў, акадэмікі Гніламе-

даў (літаратура) і Падлужны (былы дырэктар Інстытуту мовазнаўства).

Акадэмія навук стала адной з тых лічаных устаноў, якая супраціўляецца аўтарытарнай уладзе, нягледзячы на ціск і запалохваньні. Дарчы, 4 лютага спаўняецца 74 гады, як застрэліўся першы прэзідэнт Акадэміі навук Усевалад Ігнатоўскі. Тады Акадэмію пад свой кантроль брала савецкая ўлада.

Ходзяць чуткі пра блізкае адстаўку Міхаіла Мясніковіча, які ня стаў прэсінгаваць бунтоўных людзей навукі.

Аркадзь Шанскі

ХРОНІКА

Ад 17 студзеня трымае галадоўку загадчыца камбінату бытавога абслугоўвання вёскі Яглевічы (Івацэвіччына) **Валянціна Налівайка**. Яна сьцьвярджае, што міліцыянты пераследуюць яе — два гады таму не захацелі расьсьледаваць крадзяжу грошай з кватэры, а нядаўна пазбавілі правоў на кіраваньне аўтамабілем за знаходжаньне за рулём у нецвярозым стане. Жанчына настойвае, што ніякае экспэртызны не было.

25 студзеня журналісту «Белорусской газет» **Кірылу Жываловічу** пракуратура Ленінскага раёну Менску прад'явіла абвінавачаньне паводле арт. 363 ч. 2 КК («Супраціўленьне работніку міліцыі ці іншай асобе, якая ахоўвае грамадзкі парадок»); яму пагражае абмежаваньне ці пазбаўленьне волі на тэрмін да пяці гадоў. Стралок каманды пазаведамаснай аховы «Белпошты» Юры Назарчук сьцьвярджае, што нецвярозы журналіст напаў на яго. Жываловіч заяўляе, што ахоўнікі «Белпошты» зьбілі яго, калі ён зьбіраў інфармацыю для артыкулу пра дзейнасьць супрацоўніка няплатнай аховы.

Ружанскі прываслаўны сьвятар **Іван Грудніцкі** й грамада вернікаў (каля 100 чалавек) 26 студзеня паўсталі перад судом Пружанскага раёну: іх абвінавачалі ў несанкцыяна-

вым богаслужэньні. Вернікі заяўляюць, што новы сьвятар а. Аляксандар Сень страціў давер. Працэс так і не пачаўся: судзьдзя вырашыў, што складзеныя міліцыянтамі праколы не адпавядаюць нормам і гэтая справа ня можа разглядацца ў судовай установе.

Дырэктар барысаўскага **РУП «Агрэгаты»** Валер Шышло 27 студзеня абвясціў, што не працягне кантрактаў з работнікамі, якія ня ўступілі ў прафсаюз аўтасельгасмашынабудаваньня (АСМ). Старшыня прафкаму прафсаюзу АСМ ААТ «**БАТЭ**» Сяргей Бузо адмовіўся прымаць заявы пра выхад з афіцыйнага прафсаюзу.

Абвінавачаньне ў паклёпе і зьнявазе гонару ды годнасьці ўручылі 27 студзеня галоўнаму рэдактару недзяржаўнай газэты «Борисовские новости» **Анатолію Букасу** за артыкул пра рэдактарку газэты гарвыканкаму «Адзінства». Букасу пагражае абмежаваньне волі тэрмінам да трох гадоў альбо пазбаўленьне волі да двух гадоў.

Сябрам Партыі БНФ **Уладзіславу Токараву** й **Кастусю Горнаму**, затрыманым 28 сьнежня ў Віцебску за распаўсюджваньне каляндарыкаў радыё «Свабода», раённыя адміністрацыйныя камісіі 26 студзеня вынеслі папярэджаньні.

28 студзеня ў выдачы беларускай

візы адмовілі старшыню Беларускага саюзу ў Польшчы й галоўнаму рэдактару беластоцкай газэты «Ніва» **Яўгену Вапу**.

Уладзімера Падгола 28 студзеня выклікалі ў Менскую гарадскую пракуратуру: сьледчы Аляксандар Піскароў цікавіўся ягонай кнігай «Куля для прэзідэнта».

Да году зьнявольна прэсуджаны 28 студзеня судом Гарадзенскай вобласці заснавальнік «Новай газэты Сморгоні» прадпрымальнік **Рамуальд Улан**. У сьнежні 2003 г. ён на аўтамабілі зьбіў вэлясыпэдыстку. Хаця віноўнік кампэнсаваў пацярпелай матэрыяльныя ды маральныя страты і жанчына прасіла суд не караць Улана, суд прызначыў яму два гады зьнявольна. Адразу пасля суду Улан трапіў пад амністыю: ягоны тэрмін скараціўся напалову.

Падатковая інспэкцыя Цэнтральнага раёну Менску 27 студзеня паводле вынікаў правэркі Беларускага саюзу моладзевых і дзіцячых грамадзкіх аб'яднаньняў «**Рада**» паставіла спагнаць з арганізацыі 125 млн руб. Падстава — нявыплата падаткаў зь міжнароднай тэхнічнай дапамогі ад Эўрапейскай камісіі паводле праграмы TACIS і ад Арганізацыі Аб'яднаных Нацый паводле праграмы ЮНІСЭФ.

Актывіст «Маладой грамады» з

Жодзіна **Зьміцер Чарткоў** 28 студзеня папрасіў палітычнага прытулку ва Украіне. Ён кажа, што на яго ціснуць жодзінскія ўлады і адміністрацыя Акадэміі мастацтваў за ўдзел у пасьярэфэрэндумных вулічных акцыях ды ўкраінскай «Аранжавай рэвалюцыі».

29 студзеня ў Гомелі супрацоўнікі міліцыі і, магчыма, КДБ сарвалі **прэзэнтацыю кнігі** «Эўрапейскі выбар для Беларусі: сцэнар рэформаў». У часе сустрэчы яны правялі ператрус памяшканьня, шукаючы нейкія «12 скрынак», сыгнал пра якія нібыта пастуіў у міліцыю па тэлефоне 02.

У Воршы 30 студзеня невядомы зьбіў жонку старшыні Віцебскай абласной філіі АГП **Людмілу Апаньеву**. Здарылася гэта ў пад'ездзе дому, дзе жыве пацярпелая.

Жыхары Кастрычніцкага раёну Віцебску 31 студзеня сабралі больш за 1 000 подпісаў у абарону **клубу «Доблець»**, пры якім дзейнічалі гурткі, рыцарскі клуб, тэатр мод і іншы.

Акруговая выбарчая камісія Гарадзенскай-Цэнтральнай акругі №52 31 студзеня вынесла папярэджаньне ініцыятыўнай групе на месьніка старшыні АГП **Яраслава Раманчука** за распаўсюд улёткаў з праграмай партыі і абавязала дастаць з паптовых скрынак распаў-

Рэдактару недзяржаўнай газэты «Борисовские новости» АНАТОЛІЮ БУКАСУ пагражае два гады турмы за артыкул з крытыкай рэдактаркі дзяржаўнага раёнкі «Адзінства».

сюджаньня ўлёткі. Кіраўнік абласной філіі АГП заявіў, што сваіх улёткаў ня даставаць ня будуць.

Грамадзкае аб'яднаньне «Сацыяльныя тэхналогіі» (старшыня — палітоляг Аляксандар Фядута) пачало працэс самаліквідацыі ў адказ на «прапанову» менскага гарадскога ўпраўленьня юстыцыі. Афіцыйная падстава — тры папярэджаньні, зробленыя на працягу мінулага году.

АШ

Два дні ў Парыжы

падарожнае эсэ

УЛАДЗІМЕР АРЛОЎ

Позна ўвечары выходзіш з аўтобуса ў густа населеную цыкадамі, цёплую, сухую і нейкую сьветла-празрыстую цемру, глядзіш у далеч, на вяселья агні Ніцы, што сваімі выпягнутымі ўсьцяж вуліцаў ланцужкамі нагадваюць гірлянды лямпачак на велізарнай сьвяточнай яліне, і зь нечаканым лёгкім хваляваньнем успамінаеш, што зусім блізка адсюль жыў Іван Бунін, які ў такую самую месяцавую правансальскую ноч мог вась пад гэтымі кіпарысамі, быццам выразанымі з самой цяжэч майстрам выцінанкі, абдымаць Галіну Кузьняцову, шукаючы старэчымі, але яшчэ жывымі і прагнымі пальцамі яе гарачае лона.

Адкінуўшы аўтобуснае крэсла і накрывшыся пледам, утульна думаеш, што заўтра прачнешся ў Парыжы і, ужо закалыханы горнай дарогаю, на мяжы явы й сну, заўважаеш паваротку на Грас і спрабуеш уявіць белы дом на гары, Галіну, што прыйшла ў жыцьцё Буніна зь яшчэ не напісаных «Цёмных алей», іхнія заняткі літаратурай і ўсім астатнім...

* * *

Паводле капрызу падсьвядомасьці, у гэтую ноч сьніцца ня штосьці французскае, бунінскае, эратычнае, а сон, усімі каранямі ўрослы ў далёкае, беларускае, менскае. Цяжка даць веры, але табе сьняцца Сьмон Будны і Васіль Цяпінскі. Праўдзівей, не жывыя гістарычныя пэрсанажы, а іх адлюстраваньні ў сучаснасьці — скульптурная кампазыцыя ў сквэры Белдзяржуніверсытэту. Адзінае лягічнае тлумачэньне сну ў тым, што згаданая паркавая скульптура табе вельмі даспадобы сваёй свойскасьцю і чалавечай набліжанасьцю да мінакоў. Ты маеш да аўтара адзіную, хоць, праўда, істотную прэтэнзію, і з табой пагодзіцца кожны, хто на хвіліну спыняўся каля Сьмона й Васіля, што выгода ўладкаваліся пад сьценамі *alma mater* на нечым нахшталт куфру: помніку востра бракуе масьянжовай пляшкі й кубкаў.

* * *

Прачнуўшыся, ты як на злосьць ня памятаеш, ці была гэтая пляшка там, у сьне. Наўзамен прыгадваеш, што Будны з абурэньнем

пісаў пра тое, як адны жыхары гораду, прадместьці якога ўжо мільгаюць за акном, некач ноч на сьвятога Баўтрамея натхнёна перарэзалі тры тысячы іншых жыхароў — сваіх суседзяў-гугенотаў. Утрупіўся ў мокрую справу і кандыдат на трон вялікага князя й караля тваіх продкаў Генрык Валезы, які мусіў даваць потым пісьмовыя гарантыі, што нічым падобным ні ў Вільні, ні ў Кракаве займацца ня будзе, і ўрэшце быў каранаваны. Але не прайшло й чатырох месяцаў, як манарх, не разьвітаўшыся з прыдворнымі, выйшаў у глухую начную пару з палацу і, са смакам выляяўшыся на абедзьвюх дзяржаўных мовах, растлумачыў на жудаснай львівіска-француска-польскай трасяніцы фурману, што ніякі ён, кароль, ня Генрык Валезы, а народжаны Анры Валуа, а таму гані, пся крэў і сабачая костка, у Парыж, дзе адкрылася каралеўская ванансія.

Гэтым самым шляхам двойчы кіраваўся, толькі ўжо не на радзіму, а на чужыну, іншы гаспадар тваёй Айчыны, хаўруснік швэдаў Станіслаў Ляшчынскі. Першы раз — пасья Палтаўскай бітвы, другі — праз чвэрць стагодзьдзя, калі зноў быў законна абраны каралём і вялікім князем, але пецярбургскія «таварышы» не ўхвалілі гэткага выбару й далі загад генэрал-фэльдмаршалу Мініху працягнуць заходнім суседзям руку інтэрнацыянальнай дапамогі, у выніку чаго на трон узьшоў саксонскі курфюрст Аўгуст III, той самы, што за грошы тваіх продкаў сабраў славетную калекцыю Дрэздэнскай галерэі.

Трэба сказаць, што ўладкаваўся яго каралеўская мосьць Станіслаў у выпнаньні вельмі нават няблага: атрымаў у пажыцьцёвае кіраваньне герцагства Лятарынгію, а яшчэ раней выдаў за муж за французскага калегу Люі XV дачку Марыю Караліну Соф'ю Фэліцыю, жанчынку спрытаную й бяз комплексаў. «Завіце мяне проста Фэля», — сказала яна сузьжэнцу і пачала вырабляць у спальні нешта такое, што неўзабаве ейны ўкрай зьнясілены «козьлік» мусіў шукаць спачыну ў халаднавата-разважлівых абдымках вэрсальскіх красуняў, спыніўшыся нарэшце на мадам Пампадур (зь якой ягоная юравабная Фэля здолела хутка і немаведама на якой глебе пасябраваць). Бацька каралевы тым часам досыць цывілізавана экспloatаваў лятарынгскія народныя масы, прыцягнуў у герцагства інвэ-

стыцы, заняўся філязофіяй, але аднойчы, прыгадаўшы шматпакутную Бацькаўшчыну, хаянуў лішняга й соладка заснуў пры каміне. Відаць, экс-манарх сьніў штосьці надзвычай прыемнае, бо не захацеў прачынацца, нават калі ўспыхнула адзеньне.

Застаецца суцяшацца тым, што ў сваім апошнім сьне вап чалавек у Лятарынгіі, прынамсі, ня мёрз.

* * *

Дашь самому сабе зарок у гэтыя два парыскія дні нікога больш з тваіх суайчыньнікаў, якіх у розныя стагодзьдзі перабывала тут гіблота, не ўспамінаць, каб не прагледзець нешта адмыслова тутэйшае, але мусіш прызнаць, што абцяганні гэткага кшталту — не для цябе. Як ні крупі, усё роўна займае, дзе мог зьняць на вечар прыгажуню малады Напалеон Орда, дзе перапісаў Міцкевічу завершанага ў Парыжы «Пана Тадэвуша» Ігнат Дамейка і якім віном запіваў папштэт з гусінай пячонкі перад выправаю ў сьмяротна небясьпечную экспэдыцыю на радзіму апошні няскораны паўстанец 1831 году Міхал Валовіч.

Адказаў у гідэсы, дачкі расейскіх эмігрантаў, няма. Ня ведае яна й таго, што здарылася тут зь беларускім пісьменьнікам Усеваладам Краўчанкам, для якога Парыж стаў апошнім у жыцьці горадам. Зрэшты, ня ведае і дачка пісьменьніка, а твая знаёмая Волечка, якая тады была зусім малая. Саракаяцігадовы літаратар, галоўны рэдактар часопісу «Бязроўка», прыехаў у Францыю й завяршыў турыстычную вандроўку на бруку пад акном гатэлю.

Ну добра, а якім чынам згадка пра тваю сталіцу ўзьнікае ў «Тропіку Рака» Генры Мілера, рамане, народжаным у навакольлі Элізэйскіх палёў? Памятаецца: «Гушпаючыся ў парыскай зыбцы, кожны можа аддавацца лятункам пра Бэрлін, Нью-Ёрк, Чыкага, Вену, Менск»? Гідэса паціскае плячымя. Яна не чытала, але чула, што кніга «достаточна отвратительна» і нездарма была забаронена. Ты паведамляеш суразмоўніцы, што, на тваю думку, «Тропік Рака» — адзін з найлепшых твораў пра каханьне, напісаных у прамінулым стагодзьдзі.

Некалі ў калядным інтэрвію ты абвясціў, што адшукаў у менскай Малінаўцы былою

каханку знакамітага пісьменьніка, старую беларускую эсэрку, што захавала рэшткі ня толькі тагачасных поглядаў, але й прыгажосьці, у росквіце якой лобіла бавіць час у ложку зь Мілерам і ў хвіліны адпачынку часта прыгадвала родны Менск ды хлопчыка зь лебедзем у Губэрнатарскім садзе. Праз колькі дзён твой тэлефон азваўся ўсхваляваным голасам кандыдата філялёгіі й дасьледніка замежнай літаратуры. Ты паведаміў, што дэклараваў мадам з Малінаўкі захаваць ейнае incognito. Адзінае, чаго колішняя парыжанка не хавала, — таго, што на прэзыдэнцкіх выбарах галасавала за Пазьняка, які, прынамсі зьвонку, нагадаў ёй незабыўнага Генры.

* * *

Гідэсе ўсё ж хочацца зрабіць табе штосьці прыемнае, і каля «Grande Opera» яна кажа, што пляфон славетнага тэатру размаляваў беларус Марк Шагал, хоць на гэтую замову вельмі разьлічваў Сальвадор Далі.

Навіна прыводзіць на памяць вядомаму з вуснай народнай творчасьці гутарку габрэя з кітайцам:

«Кітаец (паблажліва):

— Ну колькі вас, жыдкоў, усяго на сьвеце?

— Дзесяць мільёнаў.

Кітаец (трыюмфальна):

— А нас — мільярд і дзевяць мільёнаў!

Габрэй (здыўлена):

— Ды штосьці вас не відаць...»

Ключавыя словы — дзесяць мільёнаў.

* * *

Адно з наймацнейшых уражаньняў ад Парыжу: горад катастрафічна цямнее. Прычым белыя парыжане, як і ты, жыхар гіпэрбарэйскай краіны, ходзяць па халаднаватых джэджлівых вуліцах у швэдрах і плашчах, а нашчадкі афрыканскіх рабоў па-гаспадарску шуруюць у шортах і тэнісах, быццам іх грэюць тут родныя сьцены. Ну а нашчадкі гэтых нашчадкаў наагул бегаюць вакол гатэлю ў брудных майках і саколках ды цэляцца ў цябе з плястыкавых (пакуль што) пісталетаў і аўтаматаў.

Нядаўна прэса прадказала, што белыя ў французскай сталіцы могуць апынуцца ў меншасьці ўжо ў наступным стагодзьдзі. Футуролягі, відавочна, суцяшалі сябе. На берагах

Сэны прагноз спраўдзіцца, як сёння выглядае, праз пару дзесяцігодзьдзяў.

* * *

На плён хваравітай фантазіі інжынэра Эйфэля ты ўпершыню ўважліва глядзіш ад завале-нага кветкамі мэмарыяльнага знаку ля тунэлю, дзе скончылася апошняя паездка прынцэсы Дьяны. (У такім месцы з сумам прыгадваюцца беларускія манархісты, што азваіліся былі на пачатку 1990-х ды недзе запеветрылі — а няхай бы знайшлі якога спадкаемца трону ды аздаблялі палітычную палітру, падтрымліваючы гаспадара вялікага дому на вуліцы Карла Маркса або далучаючыся ў выглядзе плюсу да апазыцыйных блёкаў ды кааліцыяў.)

Сказаць пра Эйфэлевую вежу што-небудзь новае ты ня здатны, бо проста лянуешся напружваць уяўленьне. Нічым асаблівым цыклічная жалезяка цябе не крапае.

З усіх ранейшых параўнаньняў табе даспадобы тры. Аляксандар Дзюма-сын нека навязваў гэтую спаруду відэльцам для вустрыцаў. Мапасан выказаўся больш лялідарна: «Брыдота», — і сем разоў мяняў парыскія кватэры, бо зьненавіджаная вежа паўсюль лезла ў вокны. Аднойчы сябры сустрэлі пісьменьніка з бутэлькаю ў руцэ на самой «брыдоце». Гэта адзінае месца, адкуль яе не ведаць, патлумачыў аўтар «Пышкі», і зь ім можна пагадзіцца.

Самай лірычнай быў Гіём Апалінэр, якому вежа нагадала жаночую панчошу. Здаецца, паэт крыху схібіў: больш дакладным атрымалася б параўнаньне з абцягнутай гэтай панчо-хаю жаночай ножакай.

* * *

Каб падняцца на Эйфэлевую вежу пешкі, мусіш пераадолець 1789 прыступак. Лічба нагадвае пра год пачатку Францускае рэвалюцыі, а таксама пра тваю нядоўгую пэдагагічную кар’еру й колішняга вучня Лёшу Марозава, што на ўроку гісторыі ўсяго адзін раз падняў руку не дзеля таго, каб папрасіцца ў прыбіральню (дзе ён зь пятае клясы курьў і жлукціў шва), а дзеля таго, каб выйсці да дошкі й захоплена расказаць, як Шарлёта Кардэ, якую Лёша называў проста «гэтай чухай», зарэзала ў ваньне Марата (яго твой вучань у сваім эмацыйным адказе пагардліва менаваў «дахлакю»).

Ты таксама цікавішся падзеямі Францускай рэвалюцыі, але не настолькі, каб самастойна пералічваць усе прыступкі.

Ліфт выпускае цябе на верхняй пляцоўцы, і твая загартаваная душа зьнячэўку заходзіць ад захашленьня. Адсоль у раннім вечаровым сутоньні Парыж выглядае бясконцым белым горадам. Амаль да самага далягледу цягнуцца сотні й сотні белых кварталаў. Колер насамрэч ня чыста белы, а як бы стамлёны, прыяршаны шылам часу. Здаецца, што ў гэтую хвіліну ў шэрым небе над змораным за дзень горадам цалкам натуральна выглядала б чародка анёлаў з такімі самымі шарава-та-белымі стамлёнымі крыламі.

* * *

Колькі лухты паналісвалі пра Парыж! Уладзімер Маякоўскі, напрыклад (нібыта з іроніяй, але разам з тым і з уласцівым расейцам — ужо на генным узроўні — запабяганьнем перад замежжам), прыйшоў да высновы, што «даже тиф здесь и то шикарней: парижане его приобретают от устриц». Прыгадваецца, што нехта з расейскіх літаратараў-эмігрантаў лічыў больш «шыкарнымі» й ганаровымі нават пранцы, набытыя не ад айчыных, а ад парыскіх «блядей».

* * *

У той самай залі Ллюўру, дзе густы натоўп таўчэцца каля «Джаконды», вісяць карціны Сальваторэ Розы. Залы з арыгінальнымі палотнамі гэтага майстра магла б быць і ў карціннай галерэі твайго Полацку. Некалі Розавы «Сьвятая Тройца», «Сабор сьвятых пакутніц» і «Ўкаменаваньне сьвятога Стэфана» аздаблялі полацкі храм у гонар гэтага перша-пакутніка.

«Укаменаваньне», цэнтральны алтарны вобраз, было вынесена з перададзенага праваслаўнага сабору й пачало блуканьні па пакутах за часамі япіскапа Савы Ціхамірава, кінутага на Полацкую япархію «в подкрепление». Уладка ісцінна праваслаўнага расейскага разьліву выславіўся паленнем уніцкай скульптуры й загадам расьпілоўваць на грэка-каталіцкіх укрыжаваньнях Збавіцельныя ногі, якія былі «богомерзко» прыбітыя не двума, а адным цвіком.

О, нязгаснае святло найправаслаўнейшай веры!

* * *

Некалі ты чуў гісторыю, як два савецкія дыпламаты, выгодна ўладкаваўшыся, ехалі ў парыскім мэтро і, убачыўшы пасажырку не-стандартных памераў, вырашылі прадэман-страваць выхаванасьць. «Давай уступим короле место», — прапанаваў адзін другому. «Корова благодарит», — на чысьцоткай расейскай мове адказала негабарытная паса-жырка.

У гэтым, апетым Картасарам мэтро, ты стаў сьведкам іншае сьпэкі. Манумэнтальная парыжанка пудоў на сем-восем сутыкнулася ў дзьвярох вагона з далікатным субтыльным мурынчыкам у гарнітуры-тройцы, што ня проста ня здолеў выйсці, а, пераліцаўшы праход, пляснуўся разам са сваім гэткам самым субтыльным партфэльчыкам назад на крэсла. Да наступнае станцыі небарака ўвесь час ветліва абураўся, паказваючы на пабітае калена. Парыжанка, замілавана нахіліўшы галаву, пабляжліва слухала, а калі мурынчык асьцярожліва рушыў да выхаду, праводзіла яго задумлівымі словамі: «Ничего, на вас всё, как на котках, заживает».

* * *

Апроч усіх іншых прычынаў для нацыя-нальнага гонару, французы могуць назваць і такую спецыфічную, як эўрапейскае лідэрства ў колькасьці ВІЧ-інфіцыраваных на тысячу жыхароў. З гэтае нагоды ў міжнародны дзень змаганьня са СНІДам энтузіясты нацягнулі гіганцкі кандом на славыты Люксорскі абэльіск, які за трыццаць тры стагодзьдзі сваёй гісторыі, магчыма, упершыню адчуў сябе фаласам.

Добра вырабляць падобныя штукі, маючы сярэднямесячны заробак пад 2000 эўра, скажы твой суайчыньнік. Пакуль у яго столькі выходзіць, у лепшым разе, за год, усе менскія абэльіскі будуць стаяць без апрачкі — хапіла б на тое, што нацягваеш сабе самому.

* * *

Гай Пліній Сэкунд слухна зазначыў, што няма ў сьвеце месца, дзе б не пілі. Але ў Парыжы ты прасякаешся асаблівай адказнасьцю за тое, што й дзеля чаго п’еш.

Белае віно — дзеля наталення смагі, чырвонае — дзеля асалоды, ружовае — дзеля каханьня.

Увечары заходзіш у краму каля гатэлю й бярэш адразу белае, чырвонае й ружовае.

Ты разумееш, што твой гатэль ня ў самай фэшнэбэльнай акрузе, але ўсё ж ня ў Афрыцы, а, тым ня менш, у вялікай краме, калі не лічыць цябе, няма ніводнага белага чалавека. Таму дзеля супакою й душэўнай раўнавагі апрачкі пяці круглых пушчак з рознымі бутэлямі камамбру бярэш у запас другую бутэльку бардо, яшчэ не здагадаючыся, што на яе ўзьнікнуць нечаканыя прэтэндэнты.

* * *

Прыяжджаючы з Правансу, Іван Бунін жыў вось у гэтым нічым асабліва не адметным доме, куды хутка знайшоў дарогу, заявіўшыся пасьяля Другой сусьветнай вайны ў Парыж, савецкі пісьменьнік Сіманаў, што меў на мэце ўтаварыць нобэлеўскага ляўрэата вярнуцца ў родныя палестыны. Той, кажучы, не ўзабаве згадзіўся, і з фантастычнай хуткасцю былі аформлены дакумэнты на выезд.

Сіманаў задаволена паціраў рукі, аднак Бунін, ужо седзячы на валізах, усё сапсаваў. Аднойчы савецкі візытант, што паводзіўся ў кватэры Бунінных амаль па-распадарску, глынуў каньячку і ціхамірна хрумстаў смажанай жабінай лапкай. І тут гаспадар раптам ні з пупчы ні з поля пытаецца: «Скажыце мне, паважаны, ці праўда, што ў вас у Савецкім Саюзе слова «Бог» пішацца з малой літары?» А Сіманаў, замест таго каб сусьпешць мэтра, зусім страціў пад чаркаю бальшавіцкую пільнасьць: «Хіба ж гэта, дарагі Іван Аляксеевіч, самае прыныповае? Мы вось фашыстаў разграмілі...» Тады Бунін яму: «Ну, калі ня самае прыныповае, то ішлі б вы, дарагі Канстанцін Міхайлавіч...» І сказаў — куды.

Так Сіманаў з Божай дапамогаю заваліў адказнае заданьне партыі і ўраду.

* * *

Хто самы славыты з французаў? Жанна д’Арк? Вальтэр? Генэрал дэ Голь? Віктор Гюго, які цалкам паважаю спадываўся, што пасяля сьмерці Парыж называць ягоным імем? Напалеон, што знайшоў апошні прыстанак у доме Інвалідаў, дзе ягоны саркафаг з чырвонага парфіру змушае кожнага наведніка пакланіцца, бо стаіць ніжэй за ровень падлогі?

А можа, на ляўры найславуцейшага з французаў, няхай сабе і крыху апасродкавана, мае падставы прэтэндаваць Жазэф Ігнас Гілья-

тэн? Здоблыны мэдык, якога рэвалюцыйныя віхуры ўцягнулі ў палітыку, вырашыў ап-часьлівіць Айчыну, а за адным разам і ўсё чалавецтва дзівоснай машынаю, якая зрабіла б роўнымі жабрака й караля.

Палячы да сьвітання сьвечкі ў кабінэце, засынаючы над відарысамі й разьлікамі, дэпутат Устаноўчага сходу мэсье Гільятэн няўхільна рухаўся да мэты. Важная роля ў зьдзяйсненьні грандыёзнай гуманнай задумы належала прыяцелю дабрачынца Шарлю Сансону, спадчыннаму кбгу францускай сталіцы. Пасьяля доўгіх плённых размоваў яны завывчай музыцывалі дуэтам: доктар нядрэнна граў на клявэсіне, а ягоны ў нейкім сэнсе калега — на скрыпцы.

Нарэшце надшоў зорны час Жазэфа Гільятэна: ён выступіў перад дэпутатамі з натхнёнай прамоваю пра дэмакратызацыю сьмяротнага пакараньня. Хіба гэта не абу-ральна, што злачынцаў з народу вепаюць, палячы або чвартуюць і толькі дваранам вы-сакародна адцінаюць галаву мячом? Уста-ноўчы сход пачуў, што ўжо гатовы праект дэ-макратызатары — «незвычайнага мэханізму, які дазволіць імгненна і абсалютна бяз болю аддзяляць галаву ад тулава».

Самае цікавае было наперадзе. Над манарх-ію нависла сьмяротная пагроза, але фармальна законапраекты яшчэ вымагалі караеўскай ух-валы. Падчас сустрэчы Гільятэна зь Люі XVI той у амаль ужо пустым Вэрсале мэлянхалічна заўважыў, што вынаходка яму падабаецца, ад-нак, паколькі шы ў лодзей розныя, паўкру-лае лязо машыны лепей замяніць на косае. Прапанову прынялі, і праз колькі месяцаў яго вялікасьць займеў выдатную магчымасьць спраўдзіць карыснасьць свайго ўдасканалень-ня на ўласнай нестандартнай шы.

Газэты назвалі відовішча «зліцьцём ма-дам Гільяціны з каралём Францыі». Новае слова ўжо заваявала трывалое месца ў нацы-янальным лексыконе, імкліва ўваходзячы ў слоўнікі іншых моваў, а сама «дзівосная ма-шына» зрабілася галоўнай дзейнай асобаю рэвалюцыйнай драмы.

Станіш пасярод плячу Згоды, на які некалі скаціліся паўтары тысячы галоваў, пазіраеш на эрэкцыю ўжо вызваленага ад кандому Люксорскага абэльіску (кароль Люі Філіп па-ставіў яго тут, якраз каб сьцэрці памяць пра згаданыя вышэй 1,5 тыс. галоваў), углядаешся ў твары парыжанак і думаеш, што яшчэ іх-нія прабабкі маглі насіць зграбныя гільяцінкі ў сваіх далікатных вушках. Як сьведчаць да-кумэнты, мода была ледзь не пагалоўнай. За-вушніцы мелі форму самога рэвалюцыйнага прыстасаваньня, а падвескі ўяўлялі сабой ад-сечаную галаву ў копыку. Кулінары выпя-калі да сьвятаў тарты-гільяціны. Незвычай-ную папулярнасьць атрымалі духі «Парфум дэ Гільятэн».

За гады Францускай рэвалюцыі 40-кілягра-мовая сякера гільяціны сустрэлася з болей чым 15 тыс. шыюў. Машына доктара-гумані-ста і потым доўга служыла чалавецтву. Цёп-ла ставіўся да яе, напрыклад, Гітлер, які адп-равіў на спатканьне з «мадам» блізу 20 тыс. несымпатычных яму сучасьнікаў.

Самому доктару Гільятэну не пашчасыціла: ён памёр ад банальнага карбункулу, але пры

канцы жыцьця пасялеў зьвярнуцца з пра-пэнэнем пра перайменаваньне сваёй вына-ходкі. Улады напалеонаўскай Францыі прасьбу адхілілі: Радзіма павінна ведаць яе герояў.

* * *

На набярэжнай Сэны дастаеш з кайстры і на тле Сабору Парыскай Божай Маці ставіш на парапэце зялёную бутэльку бардо. Адступа-еш на колькі крокаў, каб ацаніць кампазы-цыю, і тут да твайго віна імкліва набліжаю-цца два смугляы, але, мяркуючы па лёгкам адзеньні, загартаваныя парыжаніны. Ты апы-наешся каля бутэлькі першы і чамусьці бя-рэш яе за рыльца. Прыемны цяжар надае ўпэўненасьці ў найбліжэйшай будучыні.

Тубыльцы зьлёгка нэрвуюцца й чакаюць працягу, хутчэй за ўсё — пачосткі, але якраз да дабрачыннасьці ты ў дадзенай сытуацыі схільны найменш. Маўчаньне здоўжаецца, робячыся напярэтым. Трэба выйграць час, і інтуіцыя кіліча на дапамогу родную паэзію.

Парыж ня бачыў я ніколі
І ад таго чарніла п'ю.
Сумую я аб сваёй долі:
Парыж ня бачыў я ніколі...

Размахваючы ў такт бутэлькай, ты дэкла-муеш трылет раньняга Вінцэся Мудрова, і смугляы парыжане не безь цікавасьці ўслу-хоўваюцца ў музыку незнаёмае мовы.

Бутэлка выпіта — даволі,
Сяджу на крэсьле і п'ю:
Парыж ня бачыў я ніколі
І ад таго чарніла п'ю.

Прыбярэжныя аматары паэзіі пару разоў ветліва пляскаюць у ладкі, але разьходзіцца не сьпяшаюцца. Ты тлумачыш, што гэта верш твайго сябра і што тады, калі сябар ствараў яго, ты сам мог бы падпісацца пад кожным радком, бо твор быў аўтабіяграфіч-ны для ўсёй вайшай кампаніі. А вось цяпер верш ужо не пра цябе.

І тут ты раптам заўважаеш, як адзін з слуша-чоў лезе ў кішэню. «Хутка ў Парыж прыедзе й сам Мудроў!» — чуе араб твае гучныя і па-розьлівыя словы. На шчасьце, ён выпягвае ня нож, а пакуль толькі кубачак-складанчык. «Але віна ён вам усё роўна не праставіць!» — пераможна завяршаеш ты свой паэтычны вы-ступ, з палёгаю бачачы на далягледзе двух паліцэйскіх.

* * *

Ты меў намер напісаць штосьці прыязнае пра парыскіх катоў.

Катэж — ня жабы, ды ніводнага прадстаў-ніка твайго ўлобёнага віду фаўны табе ў Па-рыжы так і не сустрэлася. Магчыма, увесь гэты час яны займаліся нечым больш прыем-ным, чым лезьці ў «кадар».

Да сакавіка было далёка, аднак табе хаце-лася спадзявацца, што тутэйшыя les chats, як і сапраўдныя беларускія каты, коткі й ко-тачкі, марцуюць цэлы год.

Навіна тыдня

апазданьне

АДАМ
ГЛЁБУС

Сучаснікі

2004. Таранціна і постфэмінізм

Кінаблязюк Таранціна бліскуча рэалізаваў у сваім фільме «Забіць Біла-2» формулу постфэміністычнага трылера: «І тады яна дала ёй па яйцах!!!» Таранціна змог знайсці ў жанчыны яйцы! Ягоная галоўная кінадзіва выдрала ў суперніцы апошняе вока і раздушыла яго на падлозе паміж бруднымі пальцамі правай нагі.
Hanicay 10.07.2004, 19:55.

1990(?). Апушкін і цвікі

Алесь Апушкін уладкаваўся рэстаўраваць касцёл у Магілёве. Быў такі рамантычны час, калі ледзь ня ўсе мастакі лічылі сваім абавязкам папрацаваць на аднаўленьні сабораў. Апушкін запомніўся калегам сваёй выхадкаю са скрыняю цвікоў. «Ён насцаў у скрыню з цвікамі, — расказаў мне рэстаўратар. — І не калала яму. А калі мы абурліся, Алесь запярэчыў: гэта ж яшчэ не касцёл, гэта ж яшчэ проста будынак...»
Hanicay 30.07.2004, 16:00.

2004. Ламакін і ганак

Сядзім у маскоўскім выдавецтве «АСТ» і складаем пляны падрыхтоўкі атлясаў зорнага неба. Напрыканцы гутаркі Валодзя Ламакін дастае паперы і кажа: «Ян, падпішы каштарыс на рамонт ганку». «Які ганак?» — перапытвае Ян, гаспадар «АСТ», у Ламакіна. «Ганак у адной з нашых кнігарняў трэба адрамантаваць, бо на яго навес, ну гэты брылькі-казырок, упаў». — «Як упаў?» — «Толькі ня ржаць. Я ўсіх прашу не сьмяяцца. Старая вар'ятка выкінулася з акна на дзявятым паверсе і трапіла якраз на ганак нашай кнігарні...» Задумшлівы сьмех, я згадаў тэкст Даніла Хармса пра старых, які адна за адной вывальваліся з вокнаў. Чытаючы пра здарэньні, апісаньня Хармсам, я заўжды думаў пра мэтафарычасьць ягоных старых-самагубцаў. А тут дзякуючы каштарысу, складзенаму Ламакіным, мэтафары вярнуліся ў стан фактаў. Гарачыня, пераднавальнічная задуха ў загажаным мэгаполісе, няма моцы трываць уласнае жыцьцё — старыя вывальваюцца з вокнаў. Адна з іх падае на ганак кнігарні, у якой прадаюцца кнігі жахлівага рэаліста Хармса (Ювачова).

ТАЦЯНА БАРЫСІК

І надышоў вечар. І сьцішыў ліпкі пры вуліцы, і цукровачкі ў садзе сьцішыў. Нават занядабныя сьліўнякі, смароднікі пачалі здавацца гушчарамі ад прыцемку гэтага. Засыналі калодзежы, засыналі хаты жылля і кінутыя. Толькі цётцы Любе ня спалася. Кульгаючы, яна сунулася кудысь па вясковай вуліцы. Спынілася ў задумьні, нагу хворую пачухала. От, халера ясная, млее, хоць ты што хочаш! Каб не нага гэтая, штодня б у грыбы лётала, свайго не ўпусьціла б. А як жа інакш — маладая, спрытная баба, шчэ толькі сем год на пэнсіі, ніхто ў вёсцы з ёй не зраўнеца. Ды няма беднай тутака разгону. Яшчэ гадкоў пяць таму штовечар шпацыравала па вуліцы, па гасьцёх швэндалася. І пад'ясі, і пагамоніш, усё выведасіш: у каго кура здохла, хто колькі гуркоў выбраў, якія госьці на кірмаш прыяжджалі. А цяперака сумна. Паўміралі, папазьяжджалі. Тыднямі не чуваць нічога. Хіба што хуткую хто выкліча, дык і тое размоваў на паўгоду. Зьвяліся людзі, зьвяліся й навіны.

Але сёньняшня навіна хоць куды! Гады ў рады такое надарыцца. Мо да Савончыкавых забегчы, пакуль спаць не паўлягаліся?

Прайшла Любка яшчэ трохі, зноў нагу пачухала, здаля на вокны свае цёмныя зірнула.

«Ат, чорт яго бяры, не ўцяча хата», — вырашыла цётка і рушыла да Савончыкавай хаты. Адчыніўшы дзьверы ў сенцах, угледзела ўкручаную ў кабат старую Савончыку, засакатала з парогу:

— Ці чулі вы дзіва?

— Якое, Любачка? — шчырая зацікаўленасьць у голасе межавала зь неспакоем, з-пад стракатае хусткі дапытліва глядзелі на госьцю вочы. Баба баялася прапусьціць хаця слова.

— Ета ж сёньня прыйшоў з поля віхор, — працягвала Любка. — Падняў Васілёў стажок саломы, расьцерашыў паўсюль, а плёнку з грузікамі, катораю стажок накрывалі, на два шматкі парваў і на правяды кінуў. Во як!

— Віхор ды Васілёву салому раскідаў? — для пэўнасьці перапытала Савончыка ў чаканьні новых падрабязнасьцяў.

— Ага, і раскідаў за якую мінуту. А Васіль з жонкаю сядзелі на лаўцы і на сты цуд глядзелі.

— А што ты зробіш, галубка мая, рады не дасі.

— Вось дык на табе! У нас жа на двары фіранкі сохлі, і не зврухнулася ні адна, — падаў го-

PHOTO: BVMEDIA.NET

лас з-за грубкі стары Савончык.

— А ад чаго ж гэта можа быць, га? — не супынялася Любка.

— Розьніца ў атмасфэрных цісках, — патлумачыў Савончык, былы настаўнік фізыкі.

Змрок за акном гусьцеў, але тэлевізара не ўключалі, размова не спынялася, навіна каштавала таго.

— Можна, вы і правільна кажэце пра ціск сты. Толькі калі ў той віхор нож кінуць, дык кроў зьвіцца, бо ведзьма!

— Я такое па відзіку бачыў! — далучыўся да дарослай гамонкі Савончыкаў унук.

— Раз у кіно паказвалі, значыць, нешта такое было! — узрадавалася нечаканай падтрымкай Любка.

Пытаньне бабы Савончыкі раптоўна прымусіла сьціхнуць усіх:

— А на нашым кладзьбішчы сьвежыя магілы е?

— А як жа, Хведаркову пешчу хавалі, катора я ў горадзе жыла, — першая знайшлася з адказам Любка.

— Ну дык вось, — павучальна прамовіла Савончыка, — усю восень і зіму нябожчык спакойна ў зямлі ляжыць. А вясною і ўлетку зь яго фосфар выходзіць. Круціцца белы слуп, а ўнутры агеньчыкі бліскаюць. Убачыш такое — стой на месцы і ня дыхай, бо прыйдзе да цябе і задушыць. Я, як у школе рабіла, аднаго разу бачыла...

— Ей-богу, з кладзьбішча! — Любіны вочы аж заблішчэлі: трэба будзе запомніць, каб канцавым дачнікам пераказаць, — ім такое спадабаецца.

Дужа карцела пра што дзанацца ці хаця б наконт націраць параіцца, але гадзіньнік паказваў палову на адзінаццатую, далей гуляць не было як.

— Ну, то я пайду. Позна ўжо.

Добрай ночы, — па-хуткаму развіталася Любка і пакіравалася да дзьвярэй.

Бразнула клямка. Начная цемра пагрозьліва дыхнула ў твар. Зорак не відаць. Цішыня наўкола, хоць задавіся. «Белы слуп круціцца, а ўнутры яго агеньчыкі бліскаюць», — прыгадаліся Любе бабіны словы. За тры хаты ісьці, а могілкі ж зусім побач. Страшна! Словы замоў перамяшаліся з мацернымі. Бедная цётка басаною бегла дахаты, кленучы па дарозе і сьябе, і Васілёву салому, і сваё позьняе гасьцяваньне. Паздаравёшы ад сполаху, забылася ня толькі на хваробу ў назе, а і на тапі ў Савончыкавых сенцах.

Адгарэў яшчэ адзін дзень у адміраючай вёсцы. Недзе далёка-далёка, за самым небакраем, у паралельным сьвеце незлічоную колькасць разоў запуськалі касьмічныя спадарожнікі ды працягвалі змагацца з тэрарызмам.

НОВЫЯ КНІГІ

Альшэўская С., Талкачова В. Другая расейская рэвалюцыя і праблема нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва ў Беларусі (1917—1920 гг.): Навучальны дапаможнік. — Менск: БДПУ, 2004. — 57 с. 100 ас.

Беларуская дзяржаўнасьць: Вопыт XX стагодзьдзя. Матэрыялы міжнароднай навуковай канфэрэнцыі. Менск, 18—19 красавіка 2003 г. — Менск: БДПУ, 2004. — 268 с. 110 ас.

Жытко А. Дваранства Беларусі пэрыяду капіталізму 1861—1914 г. — Менск: БДПУ, 2003. — 233 с. 100 ас.

Жытко А., Фамін В. Гісторыя Беларусі (1945—2002): Навучальны дапаможнік. — Менск: БДПУ, 2004. — 135 с. 200 ас.

Мэры В. Маршал Фінляндыі Карл Густаў Манэргейм / Пер. зь фінскай Я.Лапаткі. — Менск: Колас, 2004. — 264 с. — (Постаці гісторыі). 500 ас.

Захапляльны расповед пра тое, як былі генэрал расейскай арміі, прадстаўнік швэдзкага артыстакратычнага роду, які да 50-гадовага ўзросту толкам ня ведаў фінскае мовы, стаў галоўнакамандуючым фінскага войска, дамогся незалежнасьці краіны ды двойчы абараніў яе ад савецкага ўмяшальніцтва.
Цана каля 7000.

Наш час: Зборнік вершаў. — Менск: Вока, 2005. — 10 с., 200 ас.
Цана 750.

Сяргей Лескець

Новая беларуская зорка

Героём Адкрытага чэмпіянату Аўстраліі стаў Марат Сафін, які перамог у індывідуальным разрадзе. Беларусы таксама маюць падставы для радасці — гераніяй «Australian Open» стала 15-гадовая Вікторыя Азаранка. За турнірам сачыў **Алег Раявец**.

Гульня Сафіна, і праўда, была захапляльнай. Падаецца, што галоўнай для прадстаўніка Расеі стала не фінальная гульня з гаспадаром корту Лейтанам Х'юітам, а паўфінальны паядынак супраць першай ракеткі свету швайцарца Ражэ Фэдэрэра. Той матч цягнуўся 4 гадзіны 48 хвілін і змясціў у сабе пяць сэтаў з чатырма тай-брэйкамі. І супраціў Фэдэрэра, які на мінулым «Australian Open» перамог Сафіна якраз у фінале, быў зламаны. Гульня расейскага татарына Марата была экспрэсіўна і, бадай, найлепшаю ў ягонай кар'еры.

Беларусам студзень прынес і расчараванні, і радасці. Максім Мірны, які ў першай палове месяца ўдала дайшоў да паўфіналу турніру ў Сьднэі, праваліўся ў адзіночным разрадзе на Адкрытым чэмпіянаце Аўстраліі, вылечыўшы ўжо ў першым круге.

У парным разрадзе на «Australian Open» Макс ня здолеў пазбавіцца леташняга сіндрому — спыніўся за крок ад фіналу, гэтым разам у пары са шведам Юнасам Б'еркманам. Бар'ер, пастаўлены з братоў Браянаў, ізноў быў непераадольным.

Шкада, што не паказвалі дзявочага фіналу. Бо гераніяй юніёрскага турніру на «Australian Open», як ужо згадалася, стала 15-гадовая беларуска Вікторыя Азаранка (на фота). Мянчанка заваявала адразу два тытулы, зда-

быўшы перамогі і ў адзіночным, і ў парным юніёрскім разрадах. Вікторыя бліскуча вытрымала мэльбурнскую задуху (слупок тэрмомэтра пастаянна трымаўся за рыскай у 30 градусаў паводле Цэльсія).

Паказальна, што ў індывідуальным разрадзе беларуска не аддала супернікам ніводнага сэту, тым больш ні разу не давёўшы гульню да тай-брэйку!

У 1/4 фіналу яна перамагла прадстаўнічку Новай Зэляндыі Марыну Ераковіч, потым у паўфінале — канадку Аляксандру Вазьяк (6:0, 6:4), у фінале — вугорку Агнэш Шаваі (6:2, 6:2). Але нельга сказаць, што перамога беларускі стала сэнсацыяй. Вікторыя была «пасеяна» на турніры пад першым нумарам — за ейнымі худзенькімі плячыма ёсць істотныя дасягненні. З восені Вікторыя жыве і трэніруецца ў гішпанскай Марбэлі, у знакамітай акадэміі, якой кіруе Кляўс Гофсас, што ў свой час выхаваў легендарную Штэфі Граф.

Азаранка — чэмпіёнка Эўропы ў парным разрадзе сярод 14-гадовых, уладальніца каманднага Кубка Эўропы да 14 і 16 гадоў, у юніёрскім разрадзе заваявала пяць тытулаў, у парным — дзевяць. Летась беларуска дайшла да юніёрскага паўфіналу Ёімблдона і «Ралія Гарос», а ў пары з суайчыніцай Вольгай Гаварцовай выйграла фінал Уімблдону.

У Мэльбурне ў парным разра-

ВІКТОРЫЯ АЗАРАНКА нарадзілася 31 чэрвеня 1989 году. Рост 181 см, вага 58 кг. Пераможца юніёрскіх турніраў у Нямеччыне і Італіі, Ёімблдону-2004 у парным разрадзе. У дарослых турнірах з прызавым фондам 25 тыс. даляраў даходзіла да 1/2 і 1/4 фіналу. Яшчэ Вікторыя — здатная піяністка, але цяга да тэнісу выявілася мацнейшай.

дзе беларуска гэтым разам гуляла з Марынай Ераковіч. Складанасці ў беларуска-новазэляндзкае пары ўзніклі толькі ў чвэрцьфінале, калі давялося пазмагацца з румынкай Сэранай Крысьці і Монікай Нікулеску — 6:2, 3:6, 6:4. Затое ў фінале Азаранка і Ераковіч змаглі ўздыхнуць спакойна: Нікола Франкава

(Чэхія) і Агнэш Шаваі здаліся бяз бою — 6:0, 6:2.

Застаецца толькі пашкадаваць, што поспехі ў юніёрскім турніры не ідуць у залік скразнога рэйтыngu Жаночай тэніснай асацыяцыі (WTA). Інакш беларуска імкліва ўзьляцела б уверх. А так пакуль яна займае 452-е месца ў індывідуальным і 577-е месца ў

парным разрадах. У юніёрскім рэйтыngu Азаранка — першая.

Будзем спадзявацца, што асноўныя перамогі юнай беларусачкі яшчэ наперадзе. Галоўнае, каб яна не прапала, як зьнічка на небасхіле, падобна да большасці беларускіх спартовак, якіх хапае толькі да першага вялікага каханьня.

СЬЦІСЛА

Ваўчкоў — на павышэньне, Мірны — на паніжэньне

Перамога на турніры клясы «Чэлэнджэр» у брытанскім Рэхсеме (прызавым фондам — 21,3 тыс. эўра) дазволіла Ёладзімеру Ваўчкову ўзняцца ў рэйтыngu Асацыяцыі тэнісістаў-прафэсіяналаў на 26 прыступак, г.зн. на 180-е месца. У сваю чаргу, праз няўдалы выступ на «Australian Open» Макс Мірны зьяцеў на 18 прыступак і ў чэмпіёнскай гонцы 2005 году цяпер дзеліць 37-е месца разам з будучым супернікам па 1/8 фіналу румынам Андрэем Паўлам. У другога меркаванага суперніка па матчы ў Бухарэсьце Віктара Ханэску — 73-я пазыцыя. У рэйтыngu па выніках апошніх 52 тыдняў, які тэнісістамі прэціцца болей за чэмпіёнскую гонку, Мірны перамясціўся з 44-й на 42-ю пазыцыю.

У асабістым рэйтыngu парных гульцоў беларус застаўся на 10-м месцы.

«Беларускі футбол» пераехаў

1 лютага папулярны сайт «Беларускі футбол» перабраўся на новы адрас — www.football.by. На думку кіраўніка праекта Цімафея Зіноўева, з такой назвай новы дамэн і больш адшывае мэтам праекту (распавядаць перадусім пра становішча спраў у беларускім футболе, не забываючыся на сусьветны), і прасьцейшы для пошуку.

Перамаглі ў індархакеі

Пры канцы студзеня ў Празе прайшоў VII чэмпіянат Эўропы па індархакеі (варыянт хакею на траве ў залах) сярод жаночых моладзевых камандаў. Зборная Беларусі адстаяла свой тытул і другі

раз запар заваявала званьне чэмпіёнак кантынэнта. У падгрупе беларускі перамаглі зборныя Польшчы ды Чэхіі. У паўфінале ва ўпартай барацьбе па пэнальці адолелі зборную Расеі, а ў фінале, таксама па пэнальці, — Літву. Нагадаем, што ў 1980-х на эўрапейскай арэне наймацнейшым клубам па хакеі на траве быў гарадзенскі «Рытм».

Шаўчэнка траўмаваны

Форвард італьянскага «Мілян» і зборнай Украіны Андрэй Шаўчэнка ў матчы італьянскага чэмпіянату супраць «Балёні», што прайшоў у мінулы нядзелю, атрымаў траўму галенкі. Уладальнік «Залатога мяча-2004» выбіў са строю як мінімум на два тыдні і прапусьціць тры матчы італьянскага першынства ды адборачную сустрэчу зборнай Украіны да чэмпіянату свету з

альбанцамі. Адно, што абячаюць дактары, — паставіць Шаўчэнку на ногі да сустрэчы ў 1/8 фіналу Лігі чэмпіёнаў — «Мілян» згуляе з «Манчэстар Юнайтэд». Першы матч пройдзе 23 лютага на легендарным стадыёне «Олд Трафард».

За Ранальдзіньё — 100 млн фунтаў

Кіраўніцтва футбольнага каталёнскага клубу «Барселёна» заявіла, што калі і прадасьць лідэра каманды Ранальдзіньё, то толькі за 100 млн фунтаў стэрлінгаў, як і запісана ў ягоным кантракте. У сваіх радах бразільскага форварда прагнуць бачыць і мадрыдзкі «Рэал», і лёнданскі «Чэлсі». Ранальдзіньё, які зьяўляецца фірмовым знакам каталёнскага клубу, заявіў, што вельмі шчаслівы ў «Барсе» і нікуды пакуль не зьбіраецца сыходзіць.

Малышу дома сьцены дапамагаюць

На чарговым этапе Кубка свету па скачках на лыжах з трампліну (К-120), што прайшоў у мінулы ўік-энд у польскім Закапанэ, перамог Адам Малыш. Ён набраў у дзвюх спробах 278,2 пункту. Ян Аханэн, які скача цяпер вельмі асыярожна, бо рыхтуецца да чэмпіянату свету, быў другім — 270,9. Посьпех паляка дазволіў яму ў агульным заліку Кубка свету падняцца толькі на другое месца, пасунуўшы Якуба Янду (Чэхія) і Марціна Хельварта (Аўстрыя). У Малыша цяпер 994 балы. Аханэн пакуль недасягальны — 1 526 балаў.

Канал «Рэалу»

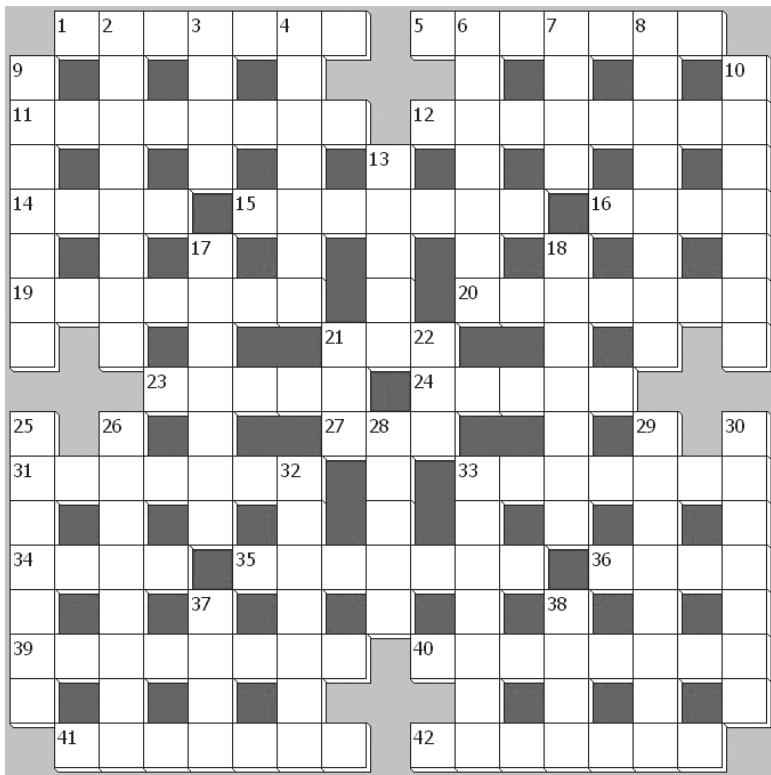
Гішпанскі футбольны клуб «Рэал» (Мадрыд) заявіў пра запуск уласнага клубнага тэлеканалу — «Realmadrid TV». Раней асобныя перадачы дэманстраваліся

на розных каналах. Цяпер трансляцыі будуць ажыццяўляцца на тэрыторыі Гішпаніі з дапамогай кабэльнай тэлевізіі, а замежныя заўзятары будуць лавіць перадачы пра жыцьцё і побыт «галактыка» праз спадарожнік.

Суседзі будуць змагацца за Euro-2012

Польскі футбольны саюз падаў у панядзелак афіцыйную заяўку на правядзеньне супольна з Украінай чэмпіянату Эўропы па футболе ў 2012 годзе. Жаданьне прыняць першынство кантынэнта выказалі Грэцыя, Італія, Расея, Румынія, а таксама Вугоршчына разам з Харватыяй ды Паўночная Ірляндыя з Шатляндзіяй. Гаспадар чэмпіянату вызначыць у сьнежні 2006 году.

КРЫЖАВАНКА

Па гарызанталі:
 1. Альфабэт паводле Янкі Станкевіча. 5. Зробіць з кракадзіла, які сябе дрэнна вядзе. 11. Выдатна пракансультуе ў галіне наркатыкаў. 12. Той, хто займаецца бізнэсам у Беларусі. 14. Прадусар жаніха. 15. Маленькі актывіст апазыцыйнага руху. 16. Дамоклаў меч над судзьдзём падчас футбольнага матчу. 19. Ёй лёгка сапсаваць каву. 20. І «Бітлз», і Моцарт для сучаснікаў. 21. Вечназялёная расьліна, крыніца сыравіны для канатаў. 23. Драўляны ці жалезны стрыжань, сябра Машэкі. 24. Сталіца краіны, дзе доктар Ватсан нарваўся на варажую кулю. 27. І пог-, і боды-. 31. Так «кляты маскалі» нашы мястэчкі называюць. 33. Безь яе бой, лічы, праіграны. 34. Даваў прыкурць ворагам рэвалюцыі ў Анголе. 35. Фронтмэн з «Палацу». 36. Сымбаль Новага Году. 39. Тое, што і гарызонт. 40. Пілёт «блакітнага гелікопцэра». 41. Месяць, калі мусульмане найбольш худнеюць. 42. Сьлед ад колаў.

Па вертыкалі:
 2. Пабудова камунізму па сутнасьці. 3. Звычайна зьяўляецца ў лесе пасля пятай-шостаі чаркі. 4. Уладзімер Ленін як сваяк. 6. Часам сабакі гэтага баяцца як агню. 7. Кепскія басмачы ў гэта час ад часу любілі насыпаць атруты. 8. Ёй любяць палохаць на БТ. 9. Можна зрабіць і з банкаўскім укладам, і з нагамі. 10. Будучая прафэсія Карлсана, які жыве на даху. 13. Нязбытная мара ўсіх піянераў. 17. Беспастаўная харобрасць. 18. Плянёрка. 21. Хрыстапрадаўца. 22. Дамова ці частка п'есы. 25. Сьмелая напарніца Малдэра паводле прафэсіі. 26. Выдаленьне лішніх зон электрычнай пляты. 28. Запечнік. 29. Князь Палямон паводле мэтрыкі аб нараджэньні. 30. Жончына ручная зброя. 32. У ёй хавацца сабе даражэй. 33. Аднолькава, тым жа чынам. 37. Жонка казла. 38. Так Станіслаў Аўгуст Паянтоўскі ласкава называў расейскую імператрыцу.

Склаў Аляксандар Ворвуль

Адказы

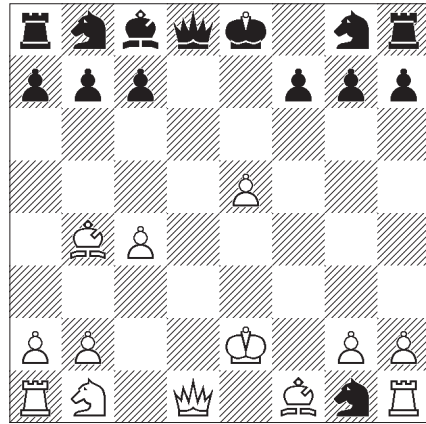
Па гарызанталі: 1. Абэцэда. 5. Чамэда. 11. Наркэла. 12. Рыжэка. 14. Крэпачка. 15. Дзіцячы актывіст. 16. Дамоклаў меч. 19. Каву. 20. Бітлз. 21. Каву. 23. Дзіцячы актывіст. 24. Машэкі. 27. Пог-, боды-. 31. Мясце. 33. Бой, лічы, праіграны. 34. Ангола. 35. Фронтмэн. 36. Новы год. 39. Гарызонт. 40. Пилот. 41. Месяць. 42. Сьлед ад колаў.

Па вертыкалі: 2. Камунізм. 3. Шэсьце. 4. Сваяк. 6. Часам сабакі гэтага баяцца як агню. 7. Кепскія басмачы. 8. БТ. 9. Уклад. 10. Карлсан. 13. Піянер. 17. Харобрасць. 18. Плянёрка. 21. Хрыстапрадаўца. 22. Дамова. 25. Малдэра. 26. Электрычная плята. 28. Запечнік. 29. Палямон. 30. Ручная зброя. 32. Даражэй. 33. Аднолькава. 37. Казла. 38. Станіслаў Аўгуст Паянтоўскі.

Хвала дэбютнай пільнасьці

Стэрэатыпнае мысьленьне — бач пмаат якіх сучасных шахматыстаў. Асабліва тых, хто гуляе пераважна ў бліц. У каралеўскім гамбіце ёсьць варыянт, які называецца «контрагамбіт Фалькбэра»: 1. e4 e5 2. f4 d5 3. ed e4, і белыя найчасей выбіраюць працяг 4. d3 з узаемнымі шанцамі. А што калі зрабіць аналягічныя хады ў сымэтрычным варыянце фэрзэвага контрагамбіту? Паспрабуем: 1. d4 d5 2. c4 e5 3. de d4 4. e3?! Тут чорныя маюць адказ 4... Сb4+, і на 5. Cd2 de 6. Сb4 ef+ 7. Кpe2 не мяняюцца фэрзямі (7... fgФ? 8. Фd8+), а зусім печакана бяруць кая з шахам: 7... fgK+!, выйграючы, як мінімум, фігуру (гл. дыягр.1).

1. Ход белых.

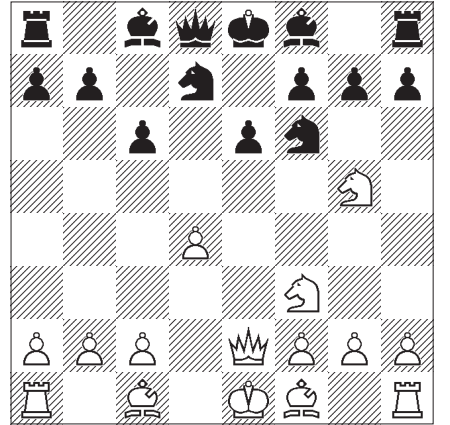
Так скончылася барацьба двух бліцпоруў у адным з нядаўніх таварыскіх спаборніцтваў у менскім шахматным клубе «Вяснянка». Толькі пасля ўзяцця на g1 правадыр белых, спалоханы зьяўленьнем трэцяга чорнага кая, успомніў, што сустракаў гэты пасткавы варыянт у кнізе Ройзмана «444 каралі», ды зроблены

ход за хвост ня зловіш... Увазе чытачоў прапануецца яшчэ адна павучальная мініятура ад чэмпіёна Менску, дзе пастку паставілі белыя, а чорныя ў яе ўлезлі.

Аляўдзін—Каладзько, 2001 г. Абарона Кара-Кан.

1. e4 c6 2. d4 d5 3. Кe3 de 4. Ке4 Кd7 5. Фе2 e6 (унікаючы вядомай пасткі 5... Кgf6?? 6. Кd6X!) 6. Кf3 Кgf6 7. Кеg5 (гл. дыягр.2).

2. Ход чорных.

7... Се7? (Пасьля абавязковага 7... h6 белыя мусілі задумацца аб ураўнаваньні гульні.) 8. Кf7! Кpf7 9. Кg5+ Кpe8 (як могуць пераканацца чытачы, гэтае адступленьне ёсьць найменшым ліхам) 10. Ке6 Фb6 11. Кg7+ Кpf7 12. Фе6+ Кpg7 13. Фе7+ Кpg8 14. Сc4+ Кd5 15. Ch6 (прасьпей 15. Фе6+ Кpg7 16. Ch6X), і чорныя атрымалі мат: 15... Фd4 16. Фе6X. Заўвагі М. Аляўдзіна.

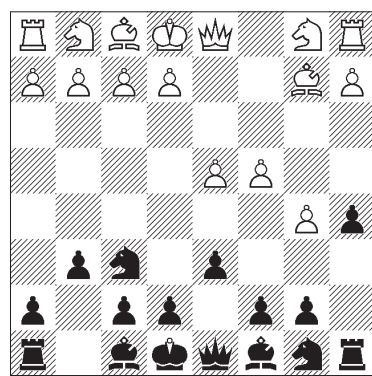
ВР

ПАРТЫЯ З ГРОСМАЙСТРАМ

Чытачы выбралі ход 4...g6 і атрымалі ў адказ 5. d2-d4.

Партыя пераходзіць на рэйкі стараіндуйскай абароны, а ў ёй чорныя, як правіла, здольныя вытрываць націск слана b2. Пагадоў цяперака ён прыкрыты пешкай...

Чакаем Вашых варыянтаў да панядзелка, 19:00 праз e-mail nn@promedia.by або ў выглядзе SMS-паведамленьня на тэл.: 754-04-53. У спаборніцтва з грэсмайстрам ня позна ўключыцца і з гэтага нумару. Партыя online — на сайце bychess.narod.ru.

Міжнародны дзіцячы літаратурна-мастацкі конкурс

Там, ля сівых муроў...

Прывітаеца беларускім дзеячам і арганізацыям Вільні канца XIX — пачатку XX ст. і 300-годзьдзю Францішкі Ёршулі Радзівіла

Міжнароднае грамадзкае аб'яднаньне «Згуртаваньне беларусаў сьвету «Бацькаўшчына» абвясчае міжнародны дзіцячы конкурс сярод школьнікаў 12—14-гадовага ўзросту.

Тэмы конкурсу:

- Вільня ў духоўным жыцьці беларусаў.** Пра значныя падзеі беларускай гісторыі і культуры, зьвязаныя з Вільняй; пра ролі беларускіх палітычных і культурных арганізацый (устаноў) Вільні ў станаўленьні беларускай дзяржаўнасьці; пра выдатных беларускіх дзеячаў, лёс якіх быў зьвязаны з Вільняй.
 - Магнацкія роды Беларусі.** Пра ролі магнацкіх родаў Беларусі ў гісторыі і культуры бацькаўшчыны (маэнанства, помнікі архітэктуры, асьвета, тэатры, музэі і г.д.); пра цікавыя (адметныя) эпізоды жыцьця і дзейнасьці асобаў магнацкіх родаў Беларусі.
- Конкурс будзе адбывацца ў дзвюх намінацыях — мастацкай працы (малюнк) і літаратурнай творы. Пераможцы будуць узнагароджаны.
- Усе працы павінны мець наступныя зьвесткі: прозьвішча, імя ўдзельніка, узрост, поўная дата нараджэньня, зваротны адрас зь індэксам, па магчымасьці, кантактныя тэлефоны.
- Прымаюцца малюнк памерам А3 (420 x 295) і А2 (420 x 590), а таксама літаратурныя творы (апаবাদаньні, вершы, сачыненьні, нарысы і інш.) аб'ёмам да 10 друкаваных старонак. Працы на конкурс прымаюцца да **20 красавіка**.
- Адрас для дасылкі:** МГА «ЗБС «Бацькаўшчына», вул. Рэвалюцыйная, 15. 220030, Менск
 Кантактны тэлефон у Менску: (017) 289-31-94

Што рабіць, калі газету прыносяць запозна ці не прыносяць зусім

У Беларусі пануе дзяржаўная форма ўласнасьці. Мы прызываліся, што ў крамах ды іншых месцах абслугоўваньня часам сутыкаемся з абьякавасцю да нашых патрэб і праблем. Тыя, хто працуе ў постсавецкай сфэры абслугоўваньня, звычайна не баяцца, што ў іх стане меней кліентаў ці ў прадпрыемства зьменшыцца прыбытак. Іх турбуе, у першую чаргу, каб іх не пакарала начальства, а начальства баіцца шматлікіх органаў кантролю. Спажыўцы, якія ведаюць свае правы, могуць гэта скарыстаць. Але для гэтага нам, спажыўцам, трэба ведаць свае элемэтарныя правы.

Самае важнае і практычна прымяняльнае ў спажывецкім закана-

даўстве — гэта гарантыя абароны правоў спажыўцоў, адной з якіх зьяўляецца магчымасьць пісаць скаргі, на якія павінны даць своечасовы адказ тыя, у чыю кампэтэцыю гэта ўваходзіць. Нядаўна быў падпісаны дэкрэт №2 «Аб удасканалваньні працы з насельніцтвам», паводле якога ў гандлі, сфэры бытавога абслугоўваньня і іншых месцах, дзе працуюць з насельніцтвам, кнігі скаргаў будуць заменены на кнігі заўваг і прапаноў адзінага ўзору, якія павінны рэгістравацца ў падатковых органах.

Скажам, калі не прыносяць рэгулярна газету «Наша Ніва» або прыносяць са спазьненьнем, то ў кнігу можна напісаць такую скаргу: «Многу была выпісана газэта

«Наша Ніва» на першае паўгодзьдзе 2005 году. Нягледзячы на тое, што газета павінна прыходзіць штотыдзень у пятніцу, неаднаразова я прыносілі са спазьненьнем, а некалькі разоў газэта наагул не даходзіла. Прашу зрабіць захады дзеля таго, каб газета своечасова прыходзіла на мой адрас, а таксама ў пісьмовай форме, у адпаведнасьці з законам «Аб зваротах грамадзян», даслаць тлумачэньне, чаму газэта не дастаўляецца рэгулярна.

Аўтар гэтага матэрыялу напісаў падобную скаргу і меней чым праз два тыдні атрымаў адказ. Дарэчы, адказ, як і запыт, быў напісаны на беларускай мове. Калі раптам вы ніяк ня можаце дабіцца выдачы кнігі скаргаў (што зьяў-

ляецца парушэньнем правоў спажыўцоў), то можна скарыстацца законам «Аб зваротах грамадзян». Кожны грамадзянін можа напісаць пісьмовую заяву ў арганізацыю, дзе яго правы былі парушаны, а яе кіраўніцтва павінна на працягу 30 дзён даць пісьмовы адказ. Адправіць зварот можна заказным пісьмом з паведамленьнем аб уручэньні або факсам. Напрыклад, аўтар артыкулу некалькі разоў пісаў такія звароты да аднаго з апэратараў сотавай сувязі, калі ягоныя правы парушаліся. У выніку парушэньні выпраўляліся.

Калі вы лічыце, што вапшы правы былі сур'ёзна парушаны, можна звярнуцца да таварыстваў абароны правоў спажыўцоў. Яны бясплатна зоймуцца вашай спра-

вай ад самага пачатку і ажно да магчымага суду, куды яны могуць звяртацца без аплаты пошліны за разгляд справы. Тэлефоны такіх таварыстваў можна высветліць праз любую даведачную службу ў вашай мясцовасьці.

ЯК

Парада: калі Вам не прынеслі газэты, найперш вярта звярнуцца да свайго пашпальёна. Калі праблема засталася нявырашанай, наступны крок — вашае паштовае аддзяленьне сувязі. Вышэйшая інстанцыя — экспэдыцыя.

Калі ў шапіку няма газэты, тады трэба адрозьніваць ад экспэдыцыі.

Тэл.: 232-00-41 (гарадзкая), 232-51-51.

ТЭАТРЫ

Опэра
 8 (аўт) — «Яўген Анегін».
 9 (ср) — «Царская нявеста».
 10 (чц) — «Сэвільскі цырульнік».
 11 (пт) — «Зімовае казка».

Тэатар беларускай драматургіі
 3 (чц) — «Понці Пілат».
 6 (ндз) — «Чорны квадрат».
 4 (пт) — «П'емонці зьвер».
 5 (сб), 13 (ндз) — «Нязваны госьць».
 9 (ср) — «Містэр Розыгрыш».
 10 (чц) — «Валянціна».
 11 (пт) — «Песьні ваўка».
 12 (сб) — «Палёты з анёлам».
 13 (ндз) — «Нязваны госьць».

Тэатар-студыя кінаактора
 3 (чц) — «Тэатар купца Япішкіна».
 4 (пт) — «Айсэдора. Танец каханьня».
 5 (сб), 6 (ндз) — «Выкраданьне Алены».

Моладзевы тэатар эстрады
 3 (чц) — «Эстрадны кактэйль».
 4 (пт) — «Барабаннае шоў».
 5 (сб) — «Капэла Алеся Лася».

Моладзевы тэатар
 3 (чц) — «Банкрут».
 4 (пт) — «Хітрая закаханая».
 5 (сб) — «Лейтэнант Валодзька».
 6 (ндз) — «Пігмалён».

Музычны тэатар
 3 (чц) — «Арфэй і Эўрыдыка».
 4 (пт) — «Цыганскі барон».
 5 (сб) — «Ноч у Вэнэцыі».
 6 (ндз) — «Марыца».

Тэатар імя Горкага
 4 (пт) — «Сунічная палана».
 5 (сб) — Творчы вечар Р.Янкоўскага.
 6 (ндз) — «Анджэла і іншыя».

Тэатар лялек
 4 (пт) — «Чайка. Вопыт прачытаньня».

ІМПРЭЗЫ

Kabuki
 9 і 10 лютага (серада, чацьвер) у тэатры імя Я.Купалы японскі тэатар «Нэо кабукі» паказвае спектакль «Шалёнае каханьне самурая» паводле п'есы Намбоку Цуруя «Клянусь сваім жыцьцём у каханьні да Санга». Квіткі: 15 000—40 000.

Дакрананьне
 12 лютага (субота) у клубе імя Дзяржынскага (вул. Камсамольская, 30) — спектакль «Дакрананьне». Рэжысэр Мікалай Пінігін. Квіткі: 6000—12 000.

Сьвет дзяцінства
 3 9 да 11 лютага ў выставачным павільёне НВЦ «Белэкса» (Менск, Я.Купалы, 27) пройдзе міжнародная спецыялізаваная выстава «Сьвет дзяцінства».

Заля камэрнай музыкі
 4 (пт), 19.00 — санатны вечар. Выканаўцы: Уладзімер Клячко (скрыпка), Юры Гільдзюк (фартэпіяна).
 5 (сб), 19.00 — гішпанская і французская вакальная музыка. Выконваюць Наталля Бярэзіна (сапрапа), Алеся Аляксеева (фартэпіяна).

К/з «Менск»
 13 (ндз), 19.00 — пяцігодзьдзе менскай школы студый балету Алы Дукавай «Тодэс». Канцэрт.

Драўляная скульптура
 Выстава драўлянай скульптуры Данііла Тварановіча-Сеўрука «Шляхамі сьвятла» працуе ў літаратурным музэі Максіма Багдановіча (вул. Багдановіча, 7а).

Другі фронт чытаньняў

На люты аўтары кніжнай сэрыі «Другі фронт мастацтваў» запланавалі чатыры супольныя публічныя выступы ў менскіх кнігарнях. «Літаратурныя чытаньні» пачнуцца 3 лютага (чацьвер) а 18-й у кнігарні «Веды», 9 лютага (серада) а 18-й — у «Акадэмнізе», 14 лютага (панядзелак) а 17-й чытаньні «Да дня Сьвятога Валянціна» пройдучы у «Падпісных выданьнях», а 23 лютага (серада) а 17-й «другафронтаўцы» завітаюць у «Кнігарню пісьменьніка», каб павіншаваць усіх з Днём абаронцаў Айчыны.

У чытаньнях возьмуць удзел Валянцін Акудовіч, Альгерд Бахарэвіч, Юрась Барысевіч, Міхась Башура, Пятро Васючэнка, Зьміцер Вішнёў, Джэці і Віктар Жыбуль, Кацярына Марголь, Серж Мінскавіч, Зьміцер Плян, Віка Трэнас і іншыя.

Уваход на чытаньні вольны. Каб заахоўваць аматараў беларускай літаратуры, кожны з наведнікаў атрымае ў падарунак кнігу «Alter Nemo» Юрася Барысевіча альбо «Горад за 101-м кілямэтрам» Алеся Бычкоўскага.

Фан-клуб беларускай музыкі

3 лютага адбудзецца пасяджэньне фан-клубу беларускай музыкі на тэму «Што для цябе беларуская музыка?» (Менск, Румянцава, 13). Пачатак а 18-й.

КЛУБНАЕ ЖЫЦЦЁ

Рэактар (649-08-88, 766-24-25, 400-67-74)

4 (пт), 18.00 — гурт «Нагуаль» з прэзэнтацыяй альбому «Ў зямлі пад Спадніцай».

11 (пт) — сольны канцэрт гурту «Стары Ольса»: сярэднявечная дыскатэка, любімыя і новыя песьні ды шмат іншага. Квіткі: 8000 (танцпол), 15 000 (столік + кампакт-диск у падарунак).

Графіці (693-74-16, 280-01-54)

3 (чц), 19.00 — вечар аўтарскай песьні.

4 (пт), 19.00 — «Ляляны мураш»

8 (аўт), 20.00 — гурт «Нэйра Дзюбэль».

9 (ср), 20.00 — джаз-бэнд «Stop-time».

10 (чц) — вечар аўтарскай песьні.

Гудвін (226-13-06, 626-13-03)

3 (чц), 20.00 — «P.S. Jazz».

4 (пт), 21.00 — жывая музыка: гурт «Blues Street Friends».

5 (сб), 21.00 — жывая музыка: Аркадзь Эскін і яго джаз-квартэт.

7 (пн), 22.00 — жывая музыка.

Изюм (206-66-18)

3 (чц), 22.00 — «Royalty—R'N'B»: dj Nicky Jazz (Масква), dj Mc Shayon (Масква), dj Gaamer.

4 (пт), 2.00 — dj Mitya, dj Jerry B.

Bronx (288-10-61)

3 (чц), 22.00 — dj-bar.
 5 (сб), 23.00 — dj-bar.

Белая вежа (284-69-22, 239-16-00)

3 (чц), 23.00 — «White Tower Party»: dj Top, dj Grizzly.
 5 (сб), 23.00 — dj Mihel, dj Dee.
 6 (ндз), 23.00 — dj Alex.

Бліндаж (219-00-10)

3 (чц), 23.00 — dj Egor.
 4 (пт), 22.00 — dj Egor.
 6 (ндз), 23.00 — dj Egor.

КОЛІЯ ДАРАШКЕВІЧ

Шляхамі сьвятла

Выстава драўлянай скульптуры Данііла Тварановіча-Сеўрука.

X-Ray (223-93-55)
 4 (пт), 22.00 — dj-bar.
 5 (сб), 23.00 — dj-bar.

КІНО Ў МЕНСКУ

«**Аўрора**» (253-33-60)
 «Знаёмства з Факерамі» (прэм'ера): 4—6 (пт—ндз) 16.20, 18.50, 21.10.

«Давайце патанцуем»: 4 (пт) 16.00, 18.40; 5, 6 (сб, ндз) 16.00 (іл), 18.40.

«Начная варта»***: 4 (пт) 20.50; 5, 6 (сб, ндз) 13.30 (іл), 20.50.

«**Берасьце**» (272-87-91)
 «Скарб нацыі»: 4 (пт) 13.30, 16.00 (іл), 18.30 (іл), 21.00; 5, 6 (сб, ндз) 13.30, 16.00, 18.30, 21.00.

«**Дружба**» (240-90-13)
 «Брыджыт Джонс: межы разузнага»***: 4 (пт) 17.00, 19.00, 21.00; 5, 6 (сб, ндз) 17.00 (іл), 19.00, 21.00.

«**Кастрычнік**» (232-93-25)
 «Знаёмства з Факерамі» (прэм'ера): 4 (пт) 16.20, 18.40, 21.00; 5, 6 (сб, ндз) 14.00 (іл), 16.20, 18.40, 21.00.

«**Масква**» (223-27-10)
 «Знаёмства з Факерамі» (прэм'ера): 4 (пт) 16.20, 18.40, 21.10; 5, 6 (сб, ндз) 14.00 (іл), 16.20, 18.40, 21.10.

«**Мір**» (284-37-71)
 «Знаёмства з Факерамі»: 4—6 (пт—ндз) 16.50, 19.00, 21.10.

«Скарб нацыі»: 4 (пт) 18.00, 20.20; 5, 6 (сб, ндз) 15.30 (іл), 18.00, 20.20.

«Рабро Адама» (да 75-годзьдзя Р.Янкоўскага): 4 (пт) 16.00.

«**Перамога**» (223-77-66)
 «Прафэсіяналы» (прэм'ера): 4 (пт) 14.50, 16.50, 19.00, 21.00; 5, 6 (сб, ндз) 14.50, 16.50 (іл), 19.00.

«Выхавальнікі» (прэм'ера): 5, 6 (сб, ндз) 21.00.

«**Піянер**» (227-64-87)
 «Аляксандар»***: 4—6 (пт—ндз) 13.40, 18.20.

«Кепскія дзёўчаты»: 4—6 (пт—ндз) 16.30, 21.00.

«Я, Францыск Скарына» (да 75-годзьдзя Р.Янкоўскага): 4 (пт) 10.20.

«**Цэнтральны**» (220-34-16)
 «Брыджыт Джонс: межы разузнага»***: 4 (пт) 11.00, 13.00, 17.20, 19.20, 21.20; 5, 6 (сб, ндз) 11.00 (іл), 13.00, 17.20, 19.20, 21.20.

«Паглядзі на мяне»***: 4—6 (пт—ндз) 15.00.

(іл) — ільготны сэанс (зьніжка 50% для ўсіх глядачоў)

Рэйтынгавыя абмежаваньні:
 *** — дзеці да 16 год не дапускаюцца;
 **** — дарослым з 18 год.

ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

Тэатар юнага глядача

6 (ндз), 13 (ндз) — «Паляяна».

8 (пт) — «Рыцар Ордэна Сонца».

9 (ср) — «Маленькія трагедыі».

10 (чц) — «Палачанка».

12 (сб) — «Сястра мая Русалачка».

Опэра

6 (ндз) — «Кот у ботах».

13 (ндз) — «Пітэр Пэн».

6 (ндз), 13 (ндз) — «Воўк-мастравец».

12 (сб) — «Айбаліт, Бармалей, пра жывёл і Брадвэй».

Музычны тэатар

5 (сб) — «Бураціна.by».

6 (ндз) — «Айбаліт-2002».

КІНО ДЗЕЦЯМ

КІНО НА ВЫХОДНЫЯ

Гіпі + ЦРУ = сямейка

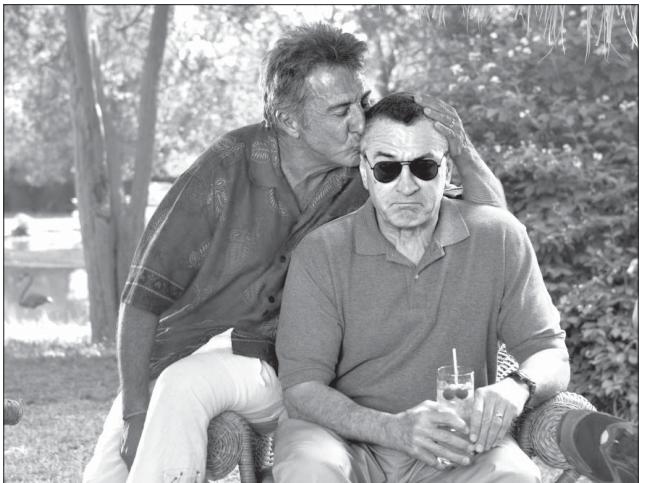
Пасьяла «Знаёмства з бацькамі», калі цэарушнік і цесьць Джэк Бірнс (Робэрт Дэ Ніра) правяраюць на дэтэктары хлусьні кандыдата ў зяці Гейларда Факера (Бэн Стылер), надышоў час сустрацца і зь сямейкаю саміх Факераў.

Родныя жаніха сваё шматбацьцальнае прозьвішча апраўдалі: тата (Дастан Хофман) — чужылы гіпі і адначасова хатняя гаспадыня, маці (Барбра Стрэйзанд) — пасьпяхова сэкс-тэрапэўт для жыцьцярадасных дзядулек і бабулек, і нават маленькі сабакка Майсей вызначаецца выключна непрыстойнымі паводзінамі.

Калі ва ўтульнае гняздзечка гіпушнасцы зьяжджае на бранявым, як танк, трэйлеры Робэрт Дэ Ніра, пачынаецца абсалютна нястрыманая й непрыстойная пацеха, якая абяцае глядачам вывіхнутыя сківіцы, сьлёзы й колікі ў жываце — і пацеха гэтая з тытрамі не завершыцца (не прапусьціце апошнія грывасы Дэ Ніра).

Хофман, Стрэйзанд і Дэ Ніра — гэта акторы такога ўзроўню, што ім дастаткова павесыць брывом, каб пераўтварыць і тэлефонны даведнік у трагедыю, камедыю ці мэлядраму — паводле ўласнага жаданьня. Але галоўныя выбухі рогату адбываюцца тады, калі мэгазоркі зьвяртаюцца да зьдзяцінеласці й абсурду.

Так, камічным двайніком Дэ Ніра зьяўляецца зусім не

«Знаёмства з Факерамі» («Meet the Fockers») ШША, 2004, каларовы, 115 хв.
Жанр: камедыя сытуацый
Адзнака: 5,5 (з 10)

гіпушны Д.Хофман, а пэдантычнае немаўля, якое валодае мовай жэстаў. Бутэлька рому ў дзіцячых руках і першае прамоўленае слова (непрыстойнае — дзякуй герою Б.Стылера) стануцца прыёмнаю нечаканкаю для дзядулі. Акрамя таго, як ганаровы дзяржаўны агент Джэк Бірнс распрацаваў мэханічныя грудзі, каб карміць дзіцятка. Падобная сцэнка была ў забытым беларускім фільме «Хамэлеон» — за што фільм і быў зьнішчаны.

Ня менш забавным выглядае й Дастан Хофман з выратаваным і «пасіনেлым» сабаккам на руках. Гісторыя з катом Бірнсаў і сабакам Фа-

караў — гэта асобны атракцыён: адмысловая апэрацыя, патапленне ворага ва ўнітазе, гнюснае гвалтаваньне праціўніка і сумеснае паданьне тартоў. Карацей, мір і сяброўства паміж катом і сабакам.

Гіпі і цэарушнікі таксама пасябравалі. І хаця герой Дэ Ніра абяцаў задавіць трэйлерам-танкам гіпі-Хофмана, які ладзіў «мірную акцыю пратэсту», гэта была мілая сямейная сварка, якая мусіла завяршыцца вясельлем дзяцей.

Яшчэ адно такое вясельле — і гледачы скануюць ад сьмеху.

Андрэй Расінскі

Падрыхтавалі паласу Наста Бакшанская, Алег Гардзюшка, Павал Сьвярдлоў.

